

ชาวนา

ชีวิตปริ่มน้ำ

ชานา ชีวิตปริ่มน้ำ

ISBN 978-616-91682-1-8

พิมพ์ครั้งแรก สิงหาคม 2556

จำนวนพิมพ์ 1,000 เล่ม

บรรณาธิการ พงษ์ทิพย์ สำราญจิตต์

กองบรรณาธิการ สุมาลี พะสิม อารีวรรณ คุณสันเทียะ ปิยาพร อรุณพงษ์ เมธี สิงห์สุถ้ำ

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

พงษ์ทิพย์ สำราญจิตต์

ชานา ชีวิตปริ่มน้ำ...- กรุงเทพฯ : กลุ่มปฏิบัติงานท้องถิ่นไร้พรมแดน(LocalAct), 2556, 176 หน้า

1.ชานาภาคกลาง 2.การสูญเสียที่ดิน 3.หนี้สินชานา 4.ความมั่นคงทางอาหาร

จัดพิมพ์โดย

กลุ่มปฏิบัติงานท้องถิ่นไร้พรมแดน (LocalAct)

55/245 ซอยงามวงศ์วาน 32 แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210

โทรศัพท์ 0-2953-3541-2 โทรสาร 0-2953-3542

ข้อมูลเพิ่มเติม

www.landactionthai.org

[http://www.facebook.com/pages/Local Act](http://www.facebook.com/pages/Local+Act)

สนับสนุนข้อมูล

สภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย : สค.ปท.

(Council of Agriculturalists Network of Thailand : CAN)

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์เดือนตุลา

โทรศัพท์ 0-2996-7392-4 โทรสาร 0-2996-7395

พิสูจน์อักษร

น้ำผึ้ง หัสถียรธรรม

ปกและรูปเล่ม

อริษา จอกลอย

ภาพประกอบ

สุมาลี พะสิม เมธี สิงห์สุถ้ำ

ประสานการจัดพิมพ์

เมธี สิงห์สุถ้ำ

สนับสนุนการจัดพิมพ์

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

ราคา

120 บาท (สั่งซื้อทางไปรษณีย์ บวกค่าจัดส่ง 20 บาท ทั่วประเทศ)

สารบัญ

บทนำ.....7

ส่วนที่หนึ่ง จากหลังชีวิตชาวนา ภาระหนี้สิน
และแผ่นดินที่หายไป.....15

อาชีพชาวนา กับชีวิตที่ติดลบ.....17

ชาวนาผู้เช่า กับต้นทุนทำนาที่สูงลิ่ว.....33

จากเจ้าของนา กลายเป็นผู้เช่านา.....	43
ลมหายใจ ผากไว้กับหนี้นอกระบบ.....	56
ถูกยึดที่ ขายทอดตลาด.....	65
เมื่อบริษัทยักษ์ใหญ่ ชื้อที่ลือมนานา.....	77
ถูกสืบททรัพย์ยึดที่ จนไม่เหลือแม่ผีนานา 2 ไร่.....	85
ภัยธรรมชาติ ความเสี่ยงที่ไร่หลักประกัน.....	95
มรดกหนี้ชาวนา.....	109
ต่อสู้เพื่อยกหนี้ให้ชาวนาอายุ 65 ปีขึ้นไป.....	118

ส่วนที่สอง ความเปราะบางของสังคมผู้ผลิต.....127

หนี้สิน ที่ดิน และอาหาร

ในกระแสความเปราะบางของสังคมผู้ผลิต.....	128
วิถีชีวิตชาวนาเช่า สังคมอยู่ข้างน้ำที่หายไป.....	146
ชาวนาขนาดเล็ก การปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ในอาชีพเกษตรกรรม.....	162

บทนำ

ทำไมชาวนาไทยถึงยากจน ทั้งที่ข้าวเป็นสินค้าขายดี ส่งออกได้มาก และคนไทยเราต้องกินข้าวกันทุกวัน ขัดกันอย่างสิ้นเชิงกับฐานะทางเศรษฐกิจของชาวนาที่ยากจน มีหนี้สิน และต้องสูญเสียที่ดินทำกินมากขึ้นเรื่อยๆ นี่เป็นเหตุผลเริ่มต้นที่ทำให้เกิดงานศึกษาภาวะหนี้สินชาวนากับการสูญเสียที่ดินที่ต้องการอธิบายถึงวิถีชีวิตของชาวนาและความเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้น

งานศึกษาชิ้นนี้ใช้กลุ่มตัวอย่าง 10 กรณีศึกษาชาวนาภาคกลาง และการศึกษาจากแบบสอบถามอีก 235 ตัวอย่าง จากชาวนาในจังหวัดอยุธยา และเพชรบุรี โดยศึกษาถึงวิธีการผลิต การลงทุนทำนา รายได้ การขายผลผลิต การบริโภค ความมั่นคงด้านอาหาร ภาวะหนี้สิน และการสูญเสียที่ดินซึ่งเป็นสถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นทั่วไป งานศึกษาชิ้นนี้เป็นความร่วมมือระหว่างกลุ่มปฏิบัติงานท้องถิ่นไร่พรมแดน (กลุ่มโลโคลแอก) และสภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย (สค.ปท.) เครือข่ายชาวนาที่ทำงานอยู่ในพื้นที่ภาคกลาง

การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต และวิถีชีวิตของชาวนาภาคกลาง เกิดขึ้นมาแล้วหลายทศวรรษ นับแต่มีการเปลี่ยนแปลงระบบกรรมสิทธิ์ที่ดิน และการเปลี่ยนพื้นที่ภาคกลางให้เป็นพื้นที่ทำนาเพื่อส่งออก แต่ที่มีการเปลี่ยนแปลง

มากจนนำไปสู่ภาวะหนี้สิน และความเปราะบางทางเศรษฐกิจของชาวนา เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อสี่ทศวรรษมานี้เอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่เกิดธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส) และการนำเครื่องจักรกลการเกษตร รถแทรกเตอร์ไถนา และรถเกี่ยวข้าว เข้ามาใช้ในพื้นที่ภาคกลาง

ไม่เพียงวิถีการผลิตเท่านั้นที่เปลี่ยนแปลง แต่เพราะการทำนาคือชีวิต เมื่อวิถีการผลิตเปลี่ยน ชีวิตของชาวนาก็เปลี่ยนไปด้วย ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือความสามารถในการพึ่งตนเองของชาวนาภาคกลางลดลง ทั้งวิถีการผลิตที่ต้องพึ่งแรงงานรับจ้างและเครื่องจักรกลการเกษตรมากขึ้น ซึ่งแน่นอนว่าต้องใช้จ่ายเงินสดในการว่าจ้างแรงงาน และเครื่องจักรกลเหล่านั้น รวมไปถึงวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาแหล่งอาหารจากตลาด รายได้ที่เป็นตัวเงิน และแหล่งเงินกู้ยืมดอกเบี้ยสูงอย่างไม่มีทางเลือก

ดังที่เห็นว่าชาวนาภาคกลางในสมัยปัจจุบัน ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์เกือบทั้งหมด จากในอดีตที่เคยเก็บเมล็ดพันธุ์ตัวเอง ต้องจ้างรถไถนา จากที่เคยมีความย่ำแย่ใช้ในครอบครัว ต้องจ้างแรงงานหว่านข้าว เกี่ยวข้าวและจ้างงานอื่นๆ ในไร่นาเพราะแรงงานหนุ่มสาวในครอบครัวอพยพไปทำงานโรงงานกันหมด ต้องใช้ปุ๋ยเคมี ฮอริโมน และยาปราบศัตรูพืช เพราะทำนาปีละหลายครั้ง ไม่มีเวลาพักดิน สภาพแวดล้อมและผืนนาจึงเสื่อมโทรม ต้องการการบำรุงทุกครั้ง จึงจะให้ผลผลิตได้

แตกต่างจากการผลิตในอดีต ที่ชาวนาเคยมีวิถีชีวิตที่เนิบช้า อิศระ และเชื่อมร้อยกับวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิด ทั้งการเลี้ยงสัตว์ควบคู่ไปกับการทำนา ใช้มูลสัตว์บำรุงดิน ใช้แรงงานในครอบครัวหรือญาติพี่น้อง หว่านข้าวดำนา และเกี่ยวข้าวเอง มีผลพลอยได้จากการทำนาและการสีข้าว ทั้งพืชผักอาหารในนา รำข้าว และแกลบ รวมทั้งมีข้าวเก็บไว้ในยุ้ง ในยามเจ็บไข้ได้ป่วย หรือมีงานบุญประเพณีก็นำข้าวออกมาขายได้

ที่สำคัญชาวนาภาคกลางไม่สามารถพึ่งตนเองด้านเงินลงทุนทำการผลิต หรือแม้แต่เงินหมุนเวียนใช้จ่ายในครอบครัว ทั้งสองส่วนนี้ชาวนาภาคกลางต้องพึ่งจากแหล่งเงินกู้ที่มีดอกเบี้ย ทั้งสถาบันการเงินของรัฐและเอกชน รวมถึงเงินกู้นอกระบบที่มีอยู่ในชนบททั่วไป โดยเฉพาะนายทุนเจ้าของร้านขายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืช ที่ชาวนาสามารถนำผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรรวมถึงเงินใช้สอยในครัวเรือนมาใช้ได้ก่อน และผ่อนคืนที่หลังพร้อมดอกเบี้ย

กล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของวิถีการผลิต และวิถีชีวิตของชาวนาภาคกลางได้นำไปสู่ความอ่อนแอและความเปราะบางทางเศรษฐกิจของชีวิตชาวนา เพราะชาวนาไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งค่าใช้จ่ายลงทุนการผลิตและการใช้ชีวิตประจำวัน ไม่ต้องกล่าวถึงเงินสะสมหรือเงินออมสำหรับอาชีพชาวนาซึ่งไม่มี เพราะการทำนาในยุคสมัยปัจจุบัน ได้กลายเป็นการทำนาที่ยืมมาก่อน ผ่อนใช้ที่หลัง หรือชีวิตที่ติดลบและเป็นหนี้สินตั้งแต่เริ่มฤดูกาลผลิต

เหตุที่ชาวนาจำนวนมากในชนบทภาคกลางมีระบบเศรษฐกิจที่เปราะบาง และไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ไม่ใช่เหตุผลเชิงปัจเจกเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ไม่เช่นนั้นความเปลี่ยนแปลงนี้คงเกิดขึ้นกับบางครอบครัว ไม่แผ่ขยายเป็นกระแสความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั่วทั้งภาคกลางดังที่เป็นอยู่ปัจจุบัน

ความเปลี่ยนแปลงนี้ เป็นส่วนหนึ่งของกระแสความเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิต และระบบการค้าอาหารโลก ที่แผ่ขยายไปทั่วทุกภูมิภาคไม่เว้นแม้แต่ประเทศไทย การขยายตัวของทุนขนาดใหญ่ที่สร้างผลกำไร จากการควบคุมกลไกระบบการผลิต การแปรรูป การกระจายผลผลิต และการตลาด มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อนโยบายภาคการเกษตร ที่ผลักดันประเทศไทยให้กลายเป็นครัวโลก

ประเด็นสำคัญที่น่าพิจารณาคือชาวนาไทย อยู่ในพื้นเพองตำแหน่งใดของระบบการผลิตและการค้าอาหารโลกที่เป็นอยู่ หากทุนขนาดใหญ่ ทั้งทุนระดับชาติและทุนข้ามชาติ คือผู้สร้างผลกำไร เพราะเป็นผู้ควบคุมกลไกระบบการผลิต ทั้งปริมาณและราคาปัจจัยการผลิต ควบคุมอุตสาหกรรมการแปรรูปข้าว และการส่งออกข้าวสู่ตลาดโลก

ในขณะที่ชาวนาที่เป็นผู้ผลิตข้าว แบกรับความเสี่ยงจากการลงทุนการผลิต จากภัยธรรมชาติ โรคและแมลงระบาด ระบบนิเวศและผืนดินที่เสื่อมความอุดมสมบูรณ์ลง แต่ไม่สามารถสร้างผลกำไรจากการผลิตได้ เพราะทำการผลิตภายใต้ระบบการค้าการลงทุน แต่ไม่สามารถควบคุมปริมาณและราคาของปัจจัยการผลิต ดังที่ต้องซื้อทั้งเมล็ดพันธุ์ เชื้อที่นา จ่ายค่าปุ๋ยเคมี ค่าสารเคมีการเกษตร ค่าจ้าง

**เครื่องจักรกล ค่าจ้างแรงงาน และสุดท้ายต้องตกเป็นเบี้ยล่างยอม
จำนวนให้โรงสีเป็นผู้กำหนดราคาผลผลิตข้าวที่มาจากการลงทุนและ
ความเสี่ยงของตนเอง**

ภายใต้ระบบการค้าข้าวที่เป็นอยู่ ชาวนาจึงเป็นเพียงฟันเฟืองผู้ใช้
แรงงานในภาคการผลิต ที่เป็นผู้แบกรับความเสี่ยงจากการลงทุน เพื่อป้องกัน
วัตถุดิบข้าวให้กับอุตสาหกรรมโรงสีและอุตสาหกรรมการค้าข้าวระดับโลก
เท่านั้น ดังที่มีคำกล่าวที่ว่า ชาวนาจะยังไม่ตาย และจะไม่หายไปจากสังคม
ไทยเพราะชาวนายังจำเป็นสำหรับการผลิตอาหารและการค้าข้าวระดับโลก
ในฐานะผู้ใช้แรงงาน และผู้แบกรับความเสี่ยงจากการลงทุนนั่นเอง

10 กรณีศึกษาและบทคัดย่อของงานวิจัยภาวะหนี้สินชาวนากับการ
สูญเสียที่ดินในหนังสือเล่มนี้ ชี้ให้เห็นว่าแม้ชาวนาจะยังไม่ตาย แต่พวกเขา
หายใจอยู่อย่างลำบาก เหมือนชีวิตปริมน้ำ ที่ยังไม่เห็นอนาคต และไม่สามารถ
คาดเดาได้ว่าคนรุ่นต่อไปจะยังสานต่ออาชีพชาวนาของพวกเขาหรือไม่

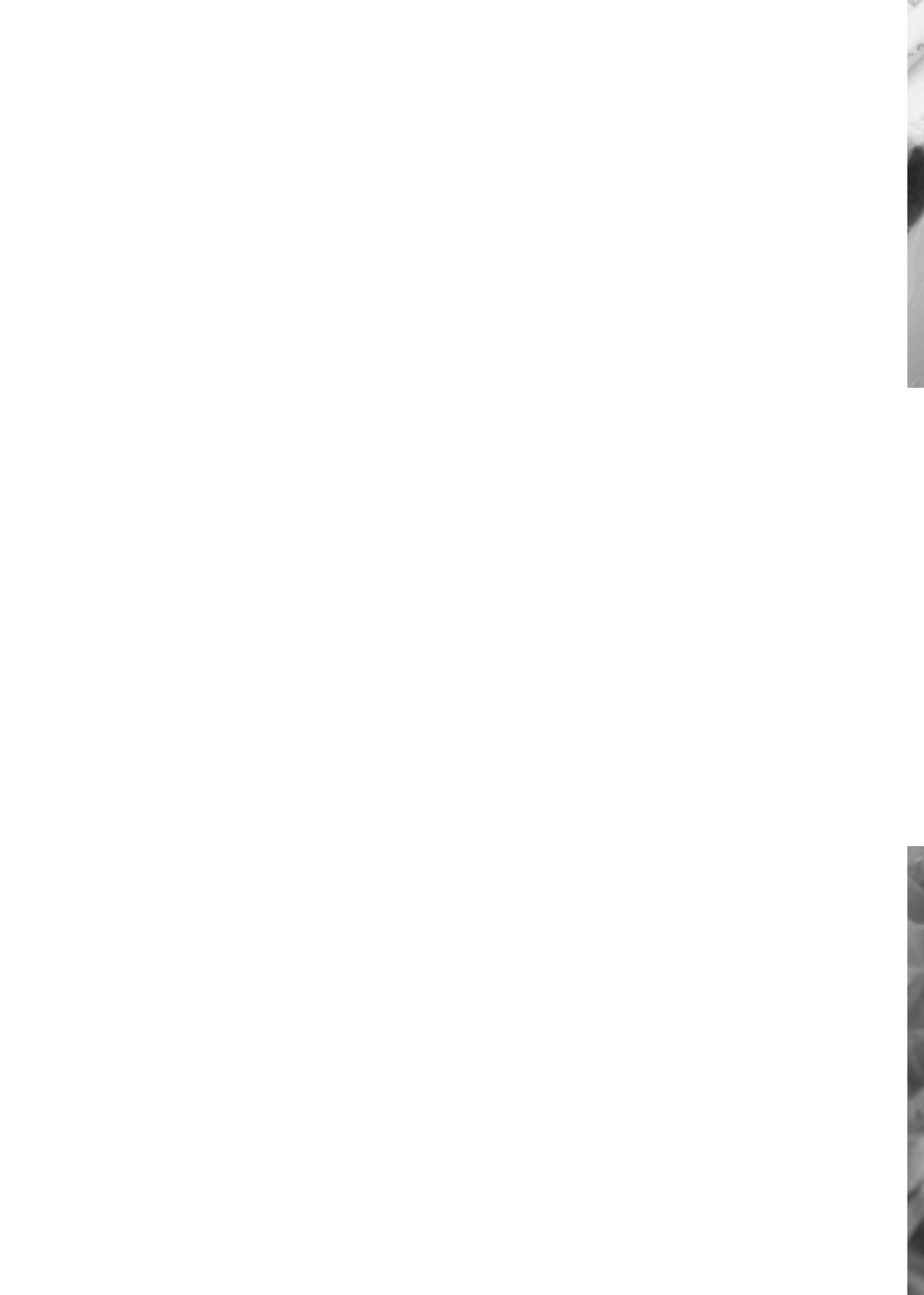
สถาบันองค์กรเกษตรกร ที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการรวม
กลุ่มและการแก้ไขปัญหาของชาวนา จึงต้องทำงานอย่างหนัก เพื่อร่วมกัน
สรุปบทเรียนให้เห็นชัดเจนว่า ชาวนาคือใคร และชาวนาต้องการที่จะมีวิถีชีวิต
อย่างไรในอนาคต

การเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของระบบการค้าและอาหารโลก ในฐานะผู้ผลิตและผู้แบกรับความเสี่ยงจากการลงทุนที่เป็นอยู่ ทำให้สถานะของชาวนาไร่อิสระภาพ ถูกพันธนาการด้วยระบบการค้า การลงทุน มีภาระหนี้สินและไร้อำนาจต่อรอง แม้จะได้รับการเยียวยา บรรเทาปัญหาจากโครงการช่วยเหลือของรัฐด้วยงบประมาณจำนวนมาก ทั้งการประกันราคาและการรับจำนำข้าว แต่นั่นจะไม่ช่วยให้ชาวนามีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมดีขึ้นเลย ภายใต้ภาวะการกดทับของโครงสร้าง กลไกการผลิตและการค้า เช่นที่เป็นอยู่ปัจจุบัน

ในวันข้างหน้า คงมีเพียงแต่ชาวนาและเครือข่ายองค์กรชาวนาเท่านั้น ที่ต้องร่วมกันทบทวนบทเรียน เปลี่ยนแปลงในสิ่งที่เป็นอยู่ เพื่อออกบู้ฐานะ และศักดิ์ศรี วิถีชีวิตและความเป็นอิสระของชาวนา ให้คืนกลับสู่ท้องทุ่งชนบท ภาคกลางอีกครั้ง

พงษ์ทิพย์ สํารามจิตต์
กลุ่มปฏิบัติงานท้องถิ่นไร่พรมแดน

ส่วนที่หนึ่ง
จากหลังชีวิตชาวนา
ภาระหนี้สิน
และแผ่นดินที่หายไป

อาชีพชาวนา
กับ
ชีวิตที่ติดลบ

ลุงเชาว์ ลำเทียน

“ ชาวนาทำนาจนกะโหลกขาว ทำจนตาย ก็ไม่รวย
บางคำของลุงเชาว์ ลำเทียน ”

นับหนึ่ง กู้เงินเช่าที่นาทำนา

ลุงเชาว์ กู้เงินจาก ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เพื่อเช่าที่นาทำนา โดยรวมกลุ่มค้ำประกันกันเองกับเพื่อนบ้าน

๑๑ กู้ ธ.ก.ส. มานานมากแล้ว ตั้งแต่ 40 ปี ที่แล้ว 3,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 4 บาท กูมาตั้งแต่ลูกสาวยังเล็ก ๆ ตอน นี้ลูกสาวอายุจะ 50 แล้ว แทนที่กูหนีมาลงทุนทำนา แล้วฐานะ จะดีขึ้น แต่กลายเป็นว่าหนี้สินยิ่งเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ **๑๑**

“ลุงไม่ได้ทำนาอย่างเดียว เลี้ยงวัว เลี้ยงปลากะชังที่คลองหน้าบ้าน ด้วย เลี้ยงไก่ชน ทำทุกอย่างเพื่อให้ได้เงินมาเลี้ยงครอบครัว หลังทำนาแล้วก็ยังทำอาชีพเสริมอื่น ๆ อีก แต่มีลูกหลายคนต้องส่งให้เรียน ให้พอมีวิชาทำงาน ได้บ้าง จะได้ไม่ต้องมาเป็นชาวนา แล้วลำบากอย่างเราแบบนี้”

ลุงเชาว์จึงเป็นชาวนาอีกคนหนึ่ง ที่ขยันทำมาหากินอย่างเต็มกำลัง แต่ยังคงลำบาก ไม่สามารถกู้คืนหนี้สินได้ เพราะมีภาระต้องส่งเสียให้ลูกเรียนหลายคน

ลุงเชาว์ วัย 72 ปี ชาวนา
อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท
ค่อย ๆ เดินไปตักข้าวเปลือกให้ไก่
พื้นเมือง และไก่ชนที่เลี้ยงไว้กินและ
ขาย หลังหายจากอาการอัมพฤกษ์
ซีกขวา คงยังหลงเหลือความซาที่
ซา และปลายนิ้วมืออยู่บ้าง แก่จึง
หยิบจับอะไรไม่ได้มันมือเหมือนแต่
ก่อน

วิถีทำนาเปลี่ยน ชีวิตชาวนาเปลี่ยน

เมื่อควายเหล็กเกิดขึ้นมาในโลก โดยไม่ได้ถือกำเนิดจากท้องควาย แต่ถือกำเนิดจากข้าวในยุ้ง จากโฉมตของชาวนบ้าน ควายที่มีเลือดเนื้อก็ถูกลดบทบาทลง

“ ควายมันทำไม่ไหว ทำไม่ทัน แต่ก่อนเพื่อนบ้านเขาแรงช่วยกันทำ 5 ไร่ เสร็จในวันเดียว แต่พอรถไถเข้ามาในหมู่บ้าน วันหนึ่งเพื่อนเราทำได้ 3 ไร่ เรายังต้องไถอีกตั้ง 3 วัน กว่าจะได้สักหนึ่งไร่ ในขณะที่เพื่อนบ้านหว่านข้าวไปหมดแล้ว แต่เรายังรอน้ำยังไม่ได้ หว่านข้าวเสียก็ ถ้าใช้ควายก็จะทำนาไม่ทันกับเพื่อนบ้านที่ทยอยมีรถไถกันหมด เราก็เลยต้องขายควายไปโดยปริยาย ”

“เมื่อก่อนทำนาไม่ต้องลงทุนอะไรมาก ก็มีข้าวให้ลูกกินแน่ๆ แต่ก่อนทำนาหว่าน พอน้ำมาข้าวโตเองออกรวงเอง เรามีเวลาก่อนเกี่ยวข้าว มีเวลาไปนวดข้าว มีฟางเหลือให้วัวกิน ได้เก็บข้าวเข้ายุ้ง วันดีคืนดีถ้าเขามีงานบุญ ก็ไปควักข้าวออกมาใช้ก่อน เอามาสีใช้เครื่องสีหมุนในบ้าน เอาข้าวมาตำ มีแกลบเหลือเอาไว้เผาถ่าน มีรำข้าวเลี้ยงไก่เลี้ยงหมู ทำนาแล้วใช้ประโยชน์ได้หมดเลย หมูได้ถุ่นบ้านก็ขายได้ ไก่จับกินก็ได้ขายก็ได้” ภาพวิถีชีวิตชาวนาที่ทำนาและเก็บผลผลิต ผลพลอยได้จากการทำนา เพื่อใช้เลี้ยงสัตว์ ทำบุญตามประเพณี และใช้ประโยชน์ในชีวิตอย่างหลากหลาย สอดคล้องกับวิถีการทำนาที่เนิบช้าเป็นไปตามธรรมชาติ สะท้อนอย่างแจ่มชัดในความทรงจำของลุงเซาว์

ลุงเซาว์บอกต่อว่า “ก่อนหน้าที่จะเปลี่ยนวิถีการทำนามาเช่นปัจจุบัน หลังจากเก็บข้าวเข้ายุ้ง ข้าวที่มีอยู่ในยุ้งฉาง เราเป็นเจ้าของได้อย่างภาคภูมิใจ กำหนดได้ว่าจะขายเท่าไร ถ้าพ่อค้ามาซื้อราคาถูกเราก็ยังไม่ขาย แต่พอเปลี่ยนวิถีการทำนาปุ๊บ เราต้องทำนาแบบเร่งรีบ ใช้รถไถ รถเกี่ยวข้าว ข้าวที่ได้จากรถเกี่ยว เราขายออกทั้งหมด ปลายข้าว รำ แกลบไม่มีเหลือเลย ที่สำคัญคือ ไม่มีข้าวสารเหลือไว้ให้ชาวนากินด้วย ยุ้งข้าวก็โดนรื้อเพราะไม่มีข้าวจะให้เก็บอีกต่อไป”

นอกจากวิธีทำนาเปลี่ยน ศักดิ์ศรีและความภาคภูมิใจของอาชีพ
ชาวนา ก็เปลี่ยนไปด้วยเช่นกัน

วิธีการทำนาที่เปลี่ยนไปใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยี ไม่เอื้อต่อการ
เก็บข้าวไว้ในยุ้งฉางอีกต่อไป ชาวนาในยุคปัจจุบัน จึงเป็นชาวนาที่ปลูกข้าว
เพื่อขายทั้งหมด และซื้อข้าวสารมากินเช่นคนในเมือง

“ให้โรงสีซื้อข้าวทั้งหมดเพราะเก็บไว้แล้วเน่า พันธุ์ข้าวปัจจุบัน ถ้า
เกี่ยวตอนแห้งไป น้ำหนักจะเบาและเมล็ดข้าวก็จะร่วง ทำให้ได้ข้าวน้อยและ
น้ำหนักน้อยด้วย ชาวนาก็เลยต้องเกี่ยวข้าวตอนยังชื้นอยู่ สมัยก่อนเราใช้
เคียวเกี่ยวข้าว มีเวลาได้ตาก เก็บข้าวเป็นฟ่อนๆ เอามานวด มาตีเพื่อให้เมล็ด
ข้าวหลุดจากรวง แต่ตอนนี้รถเกี่ยวข้าวมาทั้งคัน ถ้าเกี่ยวตอนแห้งมากมันจะ
ป่น ต้องเกี่ยวตอนเขียวพลับพลึงหน่อย มันยังสดอยู่ถ้าไม่ขายเลยก็ต้องเสีย
เงินจ้างลานตาก”

“เมื่อก่อนพันธุ์ข้าวที่เก็บไว้เองไม่ต้องใส่ปุ๋ยเลย พอเปลี่ยนมาใช้พันธุ์ข้าวใหม่ที่รัฐบาลส่งเสริม เราต้องซื้อพันธุ์ข้าว พันธุ์ใหม่ที่ซื้อมา ถ้าเกี่ยวแล้วเก็บไว้ทำพันธุ์ ก็ปลูกไม่ได้ ต้องรอข้ามปีเพราะยังไม่งอกในปีที่จะปลูก ถ้าเก็บไว้เกินเวลา ก็จะไม่งอกอีก ก็ต้องซื้อพันธุ์ข้าวใหม่อยู่ดี เหมือนเขาทำพันธุ์ข้าวแบบตอนไว้เลย”

คำบอกเล่าของลุงเซวาร์ สะท้อนได้ดีถึงความสำคัญของพันธุ์ข้าวที่ถูกเปลี่ยนไปจากอดีต และส่งผลอย่างสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตของชาวนาปัจจุบัน

หนี้สิน กับศักดิ์ศรีและอำนาจต่อรองที่หายไป

เวลาเร่งด่วนที่สุดของชาวนาคือช่วงเดือนมีนาคม ชาวนาต้องรีบเก็บเกี่ยว และขายข้าวเพื่อเอาเงินไปใช้หนี้ให้กับ ธ.ก.ส.

“ ชาวนาสมัยนี้ เป็นหนี้แล้วก็ยังต้องเสี่ยงทุกอย่าง บางปีต้องเจอกับโรคระบาด เพลี้ยกระโดด บางปีก็แล้ง ไม่มีน้ำ ทำนาไม่ได้พล แต่พอถึงเดือนมีนาคม ต้องส่งหนี้ให้ ธ.ก.ส. ทุกปี ไม่เช่นนั้นดอกเบี้ยยก็งอกเงย ”

“พอถึงช่วงเดือนมกราหรือกุมภาพันธ์ ต้องขายข้าวให้ได้ จะขายให้ใครก็ได้ ก็ต้องขายให้โรงสี กำหนดราคาเองก็ไม่ได้ ก็ต้องยอมขายให้เขาเพราะต้องรีบใช้เงิน ต้องขายราคาที่โรงสีซื้อ ไม่ขายไม่ได้เพราะจะเลยเวลาใช้หนี้ ธ.ก.ส. ถ้าใช้หนี้ช้า ก็กลายเป็นลูกหนี้ชั้นเลวมีดอกเบี้ยปรับ ใครที่เกี่ยวข้องข้าวไม่ทัน ก็ต้องไปกู้เงินนอกระบบเขามาใช้หนี้ ธ.ก.ส. ก่อนทั้งนั้น”

เงินกู้ ธ.ก.ส. สถาบันการเงินภายใต้การส่งเสริมดูแลของรัฐ ที่ควรจะเป็นเงินลงทุนให้ชาวนายกระดับฐานะทางเศรษฐกิจ จึงกลายเป็นหนี้สินหรือพันธนาการ ที่ผูกให้ชาวนาต้องยอมจำนนกับราคาผลผลิตตกต่ำ ที่กลุ่มทุนโรงสีหยิบยื่นให้เรื่อยมา โดยไม่มีทางเลือกอื่น

ลุงเขว้าเริ่มต้นจากการเช่าที่นา 20 ไร่ สุดท้ายเช่าเหลือเพียง 7 ไร่ ค่าเช่า 20 ถึงต่อ 1 ไร่ ต่อครั้ง (ประมาณ 4800 บาทต่อไร่ ต่อปี)

“บางปีได้ข้าวดีก็ดีไป แต่ไม่ใช่ว่าจะดีทุกปี บางปีที่ได้ข้าวน้อย ไม่มีเงินเหลือพอส่งคืนให้ ธ.ก.ส. ก็ต้องไปยืมเงินกู้นอกระบบมาใช้คืนให้กับ ธ.ก.ส. แล้วก็กู้ก้อนใหม่จาก ธ.ก.ส. ที่มากขึ้นกว่าเดิม เพื่อเอาไปคืนให้กับเงินกู้นอกระบบพร้อมดอกเบี้ย และลงทุนทำนาในปีถัดไป”

ไม่แปลกใจเลยที่หนี้สินที่มีอยู่กับ ธ.ก.ส. ของลุงเขว้า และชาวนารายอื่น จึงเพิ่มพูนสูงขึ้นทุกปี โดยเฉพาะในปีที่ชาวนาได้ผลผลิตข้าวไม่ดี ต้องเจอกับภาวะภัยแล้ง หรือโรคระบาด

ดินรนอีกครั้ง ก่อนจะเลิกอาชีพชาวนา

ปกติการกู้แบบค้ำประกันกลุ่มของ ธ.ก.ส. จำกัดวงเงินกู้รายละไม่เกิน 50,000 บาท ครั้งนั้นลุงเซวาร์ต้องการลงทุนเลี้ยงปลา ซึ่งต้องใช้ทุนพอสมควร จึงตัดสินใจนำโฉนดที่ดิน 87 ตารางวา แปลงที่ปลูกบ้านอาศัยอยู่ ไปเป็นหลักประกันค้ำประกันเงินกู้ ประเมินหลักทรัพย์แล้วสามารถกู้ได้ 80,000 บาท หลังจากนั้นลุงเซวาร์ก็ยื่นเรื่องกู้ที่สหกรณ์การเกษตร เป็นจำนวนเงิน 27,000 บาท

แต่ที่ว่า “ลงทุนเลี้ยงปลาครั้งนั้นกระชังปลาแตก หนาวซ้ำเพ็ญกระโดดกินข้าวหมด ไม่มีเงินเหลือส่งหนี้ ไม่รู้จะทำยังไงแล้ว” ลุงเซวาร์พูดพลางถอนหายใจ

ท้ายที่สุด ปี พ.ศ. 2552 ลุงเซวาร์จึงตัดสินใจเลิกอาชีพทำนา

ปัจจุบันครอบครัวลุงเซวาร์มีรายได้หลัก 2,400 บาท ต่อเดือน เป็นเบี้ยยังชีพผู้พิการของป่าสวอง คู่ชีวิตลุงเซวาร์ที่ล้มป่วยด้วยโรคอัมพฤกษ์ 1,000 บาท และเบี้ยยังชีพคนชราของลุงเซวาร์และป่าสวอง อีกคนละ 700 บาท

“ เงินที่ได้มาก็ใช้จ่ายในบ้าน เป็นค่าข้าว ค่ารถไปหาหมอ
ค่าอาหารไก่ ก็พอขายไก่ได้บ้างแต่ก็ไม่ได้มากมายเหมือนแต่ก่อน
ช่วงใช้ชีวิตจนกระทั่งไก่ก็ถูกจับไปฆ่าหมด ได้เงินชดเชยมาก็จริง
แต่ก็ใช่ว่าจะพอ เพราะกว่าจะนับหนึ่งเสียงใหม่ได้อีกครั้ง มันก็
ต้องใช้ทุนมาก ”

อนาคตของอาชีพชาวนา

“ ตอนนี้ลูกสาวทำนาอยู่ แต่ก็ต้องกู้เงินมาลงทุนเหมือนกับส่วนหลานก็ไปทำงานก่อสร้าง อาชีพชาวนาเริ่มหายไป เพราะลงทุนแต่ละครั้งใช้เงินมากเหลือเกิน แต่เราก็ต้องทำอาชีพชาวนา เพราะพ่อแม่เรากำมา มันไม่ใช่แค่อาชีพ แต่มันเป็นวิถีชีวิต ”

เป็นดังที่ลุงเชาว์กล่าวปิดท้ายไว้ว่า อาชีพชาวนาที่สืบสานกันมา กำลังหายไป ลูกสาวของลุงเชาว์ที่ต้องกู้เงิน ธ.ก.ส. มาลงทุนทำนา อาจต้องเผชิญกับชะตากรรมที่ไม่ต่างกับลุงเชาว์ และชาวนาคนอื่น ที่ต้องขาดทุนในการผลิต ต้องเผชิญกับความเสี่ยง โดยขาดหลักประกันทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างที่ควรจะได้รับ

อาชีพชาวนาที่ครั้งหนึ่ง เคยเป็นวิถีชีวิตในชนบท ที่เรียบง่ายและสอดคล้องกับธรรมชาติ มีผลผลิตข้าวและผลพลอยได้จากการทำนา มาหล่อเลี้ยงชีวิต ชุมชนและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ณ วันนี้ จึงเปลี่ยนไปแล้ว

อาชีพชาวนาได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางเศรษฐกิจ วงจรธุรกิจข้าว ที่มีชาวนาเป็นเพียงผู้ใช้แรงงาน ผู้ผลิตที่ทำหน้าที่ปลูกข้าวทั้งหมดเพื่อขาย ชาวนาในหลายพื้นที่ทั่วประเทศ ณ วันนี้ จึงตกอยู่ในสภาพที่ไม่แตกต่างกัน คือไร้อำนาจในการควบคุมปัจจัยการผลิตของตนเอง ทั้งที่ดิน เมล็ดพันธุ์ เงินลงทุน และปัจจัยการผลิตอื่น ที่นำมาซึ่งการไร้อำนาจต่อรองของชาวนาในภาวะปัจจุบัน

ข้อมูลเพิ่มเติม: ลุงเซวาร์ ชื่นทะเปียนเป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรปี พ.ศ. 2546 ปัจจุบันอยู่ระหว่างการรอซื้อหนี้จากกองทุนฟื้นฟูฯ

ชาวนาปุ้เช่า กับ ต้นทุนทำนาที่สูงลิ่ว

แก้วตา คชวงศ์

“ คำเช่านาคราวละห้าหมื่น แต่ว่าคราวไหน ถ้าเกิดเขา
แจ้งมาว่า น้ำไม่มีให้ทำนา เราก็ไม่ได้ทำ พอโทรไปบอกคน
ให้เช่าว่าเราไม่ได้ทำนา แล้วเขาก็ถามเรื่องเงิน เราว่ายังไม่
ได้เพราะว่าขายข้าวเข้าโครงการรับจำนำ คำก็บอกว่าเอ็ง
ทำไมไม่ขายเงินสด ...เราก็คิดนะว่า ถ้าขายเงินสด เราต้อง
ทิ้งเงินไปเดือนละเท่าไรร้ ตอนนี ขายให้โรงสีได้เงินแปดเก้า
พัน แต่ถ้าจำนำเข้าโครงการของรัฐบาล ได้ก๊วยย่นละหมื่น
สาม เสียแต่ว่า รอเงินนานหน่อยเท่านั้น ”

แก้วตา คชวงศ์ ชาวนาอำเภอสสามโก้ จังหวัดอ่างทอง วัย 42 ปี ตกลงเช่านา 60 ไร่ กับเจ้าของนาต่างถิ่นจากจังหวัดสมุทรสงคราม ตกลงค่าเช่ากันไว้ครั้งละ 50,000 บาท ซึ่งเธอทำได้เพียง 3 ครั้ง เจ้าของนาซึ่งเห็นว่าได้ผลผลิตข้าวดี จึงมาขอแบ่งนาไปทำเองครึ่งหนึ่ง โดยลดค่าเช่าให้เธอเหลือครั้งละ 40,000 บาท

ก่อนหน้านั้นแก้วตาทำนาของครอบครัวตัวเอง ที่แม่บอกไว้ว่าจะยกให้เธอ แต่สุดท้ายแม่ต้องขายที่นา 10 ไร่ เพื่อใช้หนี้ของครอบครัวที่มีอยู่แสนกว่าบาท ทำให้เธอต้องหาที่ดินผืนใหม่ทำกินแทน

ชาวนาปุ้เข้า กับค่าเช่านาที่เลือกไม่ได้

“ ทำนาครึ่งหนึ่งใช้เวลา 4 เดือน เฉพาะที่นาแปลงบน 30 ไร่ ค่าจ้างรถไถหมดไป 70,000 บาท ที่นาแปลงล่างอีก 30,000 กว่าบาท เฉพาะค่าปุ๋ยบึกที่นาหมดไปแสนกว่า พอเราปุ๋ยบึกจนเตี้ยโล่งทำนาได้แล้ว เจ้าของก็มาบอกว่า จะแบ่งไปทำนาเองครึ่งหนึ่ง แล้วแทนที่จะคิดค่าเช่าเราเพียง 25,000 บาท แต่เขาเอา 40,000 บาท เราก็กู้ 4 เดือน 40,000 บาท เหลือ 30 ไร่จาก 60 ไร่ เจ้าของนาเอาเปรียบเรา แต่เราก็ไม่รู้จะไปเช่าที่ไหน แล้วเขายังบอกว่า ต่อไปถ้าข้าวราคาดีเขาจะขอขึ้นค่าเช่าอีก ”

แก้วตา ตัดพ้อถึงความเอารัดเอาเปรียบของเจ้าของนาที่เธอเช่าอยู่ แต่ผู้เช่าอย่างแก้วตาและชาวนารายอื่นก็ไม่มีทางเลือก เมื่อไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ชาวนาก็ต้องยอมจำนนต่อราคาค่าเช่า ที่เจ้าของนาเป็นผู้กำหนด

“เจ้าของนาเขาให้เราเช่าที่นาทำ จนกว่าเขาจะขายที่ได้ เราก็กลัวๆ ไม่อยากลงทุนทำอะไรเยอะ ที่จริง ที่ดินบางส่วนก็อยากจะปลูกผักระหว่างรอปลูกข้าวนะ แต่เดี๋ยวเจ้าของที่นาจะมาเห็นเราปลูกนั่นนี่ ก็จะมาคิดค่าเช่าเพิ่มอีก เราเลยไม่อยากทำอะไร”

นาเช่าในพื้นที่ภาคกลางหลายแห่งจึงมีสภาพไม่แตกต่างกัน ที่ปลูกข้าวไว้เป็นพืชเศรษฐกิจเพื่อขายเท่านั้น แต่ไม่มีพืชผักอาหารที่ปลูกไว้สำหรับการบริโภคของชาวนา

“คราวไหนถ้าเกิดทางการ (กรมชลประทาน) แจ้งมาว่าน้ำในเขื่อนมีน้อย ประกาศห้ามทำนา เราโทรไปบอกเจ้าของนาว่าเราไม่ได้ทำนา เขาก็ไม่สนใจ เขาถามเรื่องเงินค่าเช่า เราว่ายังไม่ได้เพราะขายจำนำ เค้ายกบอกว่า เอ็งทำไมไม่ขายเงินสด ...เราก็คิดนะว่าถ้าขายเงินสด ต้องทิ้งเงินไปเดือนละเท่าไร๋ ขายให้โรงสีได้แปดพันเก้าพัน ถ้าจำนำเข้าโครงการของรัฐบาลได้ เกวียนละ 13,000 บาท เสียแต่รอนานหน่อย กว่าจะได้เงินมาเท่านั้น”

ดอกเบี๋ยและต้นทุนการทำนา

แก้วตาเลือกปลูกข้าวพันธุ์หอมปทุม เพราะมีอายุ 3 เดือนกว่า ใช้วิธีหว่าน ทำนาปีละสองครั้ง ในรอบ 3 ครั้งที่ผ่านมา เธอทำนาทั้งหมด 50 ไร่ ได้ข้าวไร่ละประมาณ 80 ถัง รวมทั้งหมดได้ข้าว 40 เกวียน แม้ราคารับจำนำข้าวที่รัฐประกาศจะเป็น 15,000 บาท แต่แก้วตาจำนำได้เกวียนละ 13,000 บาท หากคิดรวมรายได้ทั้งหมดของแก้วตาเป็นเงิน 520,000 บาท ในระยะเวลา 4 เดือน ได้เงินขนาดนั้น แล้วทำไมถึงยังยากจน

“ที่คำนวณมา เรายังไม่ได้จ่ายค่าปุ๋ย ค่ายาฉีดเขaley เรายังไม่มีเงินลงทุนเอง ก็ต้องไปกู้ยามาก่อน เกียวข้าวแล้วค่อยจ่ายเขาไป เจ้าของเงินกู้ยาคิดดอกเบี๋ยร้อยละ 2 บาท ต่อเดือน ”
แก้วตาแยมถึงดอกเบี๋ยเงินกู้ ที่งอกงามมากกว่าข้าวในนา

ค่าเตรียมดินเป็นพวกค่าจ้างรถไถนาไร่ละ 400 บาท เป็นเงิน 20,000 บาท ค่าพันธุ์ข้าวถึงละ 230 บาท หว่านไร่ละ 2 ถึงเป็นเงิน 23,000 บาท ค่าปุ๋ยเคมีลูกละ 800 บาท ใส่ไร่ละครึ่งลูก 3 รอบ เป็นเงิน 64,800 บาท ค่ายาคุมหญ้ากระปุกละ 380 บาท ฉีด 6 ครั้ง 1 กระปุกฉีดได้ 5 ไร่ เป็นเงิน 24,624 บาท ค่าจ้างฉีดพ่นยาคุมหญ้าอีกไร่ละ 40 บาท ฉีด 6 ครั้ง เป็นเงิน 12,000 บาท ค่ายาฆ่าแมลง กระปุกละ 450 บาท ฉีดพ่น 6 ครั้ง 1 กระปุกฉีดพ่นได้ 5 ไร่ เป็นเงิน 29,160 บาท ค่าจ้างฉีดพ่นยาฆ่าแมลงไร่ละ 40 บาท ฉีด 6 ครั้ง เป็นเงิน 12,000 บาท

ค่าเช่านา 50,000 บาท ค่าน้ำมันเครื่องสูบน้ำเข้านา ประมาณ 20,000 บาท ค่าจ้างรถเกี่ยวข้าวไร่ละ 500 บาท เป็นเงิน 25,000 บาท ค่าจ้างรถบรรทุกข้าวไปโรงสี เกวียนละ 300 บาท เป็นเงิน 12,000 บาท รวมเป็นเงินทั้งหมด 292,584 บาท

“คุ้มไหม...?” แก้วตาบอกว่า ถ้าไม่ขาดทุน เงินที่เหลือหลังจ่ายค่าปุ๋ย ค่ายา เงินหมื่นสองหมื่นก็รู้สึกว่าการเหลือแล้ว ดีใจไม่ขาดทุน

เป็นปกติธรรมดาไปแล้ว ที่ชาวนามักจะขอแค่เพียงคุ้มทุน และไม่เคยกำนวนค่าแรงของครอบครัวตนเอง

“โห ถ้าคิดค่าแรงตัวเองด้วย คงจะไม่เหลือ” แก้วตาว่าสั้น ๆ

โชคดียี่ปีนี้แก้วตาไม่ขาดทุน มีเงินเหลือจากการทำนา แต่โชคก็ไม่ได้
เข้าข้างชาวนาอย่างเธอทุกปี

“อย่างปีก่อน ที่เพลี้ยระบาด ชาวนาขาดทุนกันเยอะไม่มีเงินไปจ่าย
ค่าปุ๋ย ค่ายา เป็นหนี้กันมาก ต้องไปกู้เงินกองทุนเงินล้านของหมู่บ้านเอาไป
จ่ายค่าปุ๋ย ค่ายา ไม่งั้นดอกเบี้ยมันก็จะเพิ่มขึ้น ไหนจะหนักที่ค่าเช่านาอีก”

แล้วชาวนาผู้เช่าอย่างเธอไม่เคยคิดจะซื้อนา เป็นของตนเองหรือ
“เคยคิดจะซื้อที่นาเหมือนกันนะ แต่เราไม่มีหลักทรัพย์ไปค้ำประกันในการกู้
อะไรเลย ที่ดินก็แพง อย่างที่ดินที่เช่าอยู่เนี่ย เขาขายไร่ละ 700,000 บาท เพราะ
ติดถนน”

ที่ดิน ซึ่งถูกเปลี่ยนความหมายไปเป็นสินค้า ที่มีราคาสูงลิบนี้เอง
ที่ทำให้ชาวนาซึ่งมีทุนน้อยอยู่แล้ว ไม่สามารถเข้าถึงและเป็นเจ้าของ
ที่ดินได้ ต่างกับนายทุน เจ้าของนาผู้ที่มีทุนมากกว่า จึงมีโอกาสมากกว่า
ที่จะสะสมทุนหรือที่ดิน ไว้เพื่อเก็งกำไร หรือให้ชาวนาเช่า

“ถ้ามีใครให้ที่ดินเราทำนา หรือปันที่ดินให้ทำนาบ้างก็คงจะดี”
แก้วตาปิดท้าย ด้วยการฝันถึงโครงการจัดสรรที่ดินทำกินให้กับชาวนา
ซึ่งคงไม่ต่างกับชาวนาผู้เช่ารายอื่น ที่ต้องการมีที่ดินทำนาเป็นของ
ตนเอง หรือแม้แต่การเช่าที่ดินของรัฐในราคาถูก เพื่อลดต้นทุนการ
ทำนาที่สูงลิบล็วอยู่เนี่ยละ

{ จากเจ้าของนา กลายเป็นผู้เช่านา }

บุญชู มณีวงศ์

““ ตอนแรกที่ลงทุนทำนา เอาที่บ้านไปจำนองก่อน 87 ตารางวา ภูที่ธนาคารกสิกรไทยก่อน พอส่งไม่ไหว พี่ก็ต้องเอาที่นาของพี่เอง 10 ไร่ที่ทำนาอยู่ ไปกู้เงินจาก น้องสาวและน้องชาย มาผ่อนชำระธนาคารไปก่อน เพราะ กลัวจะส่งไม่ไหว ก็ส่งลูกเรียนไปด้วย ทำนาไปด้วย ภาระ ก็เยอะขึ้น ในที่สุดที่นา 10 ไร่ ก็ต้องขายให้น้องสาวและ น้องชายไป ””

บุญชู มณีวงษ์ ชาวนาอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี วัย 56 ปี ตัดสินใจนำที่ดิน 87 ตารางวาที่ปลูกบ้าน ติดถนนใหญ่และใกล้ สำนักงานขนส่ง ค่าประกันเงินกู้จำนวน 600,000 บาท จากธนาคารกสิกรไทย เมื่อปีพ.ศ. 2539 เพื่อนำมาลงทุนเปิดตู้ซ่อมรถ ส่งลูกเรียนหนังสือ และลงทุนทำนา

“ วันที่ถูกฟ้องยึดบ้าน ลูกสอบติดที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสอบโควตาได้ที่สวนดุสิตด้วย พี่ไม่มีปัญญาส่ง เลยถามว่าลูกอยากเรียนไหม ถ้าอยากเรียนก็ให้เลือกที่เรียนใกล้ๆ มันมีค่าใช้จ่ายไม่มาก ลูกก็เลยเลือกเรียนที่สวนดุสิต แล้วก็บอกลูกว่า ‘หนูต้องเรียนให้จบนะ เพราะบ้านโดนฟ้องยึดอยู่ ถ้ามันเป็นของเรา เราคงมีทางที่จะได้กลับคืนมา ’ ”

บุญชู มีความหวังเดียวคือลูกและกำลังใจที่ดีที่สุดก็คือลูก ธนาคารกสิกรไทยยื่นฟ้องบุญชูในปี พ.ศ.2545 หลังวิกฤตเศรษฐกิจพองสบู่แตก และบุญชูประสบปัญหาการเงินติดต่อกันหลายปี จนไม่มีเงินไปส่งให้กับธนาคารกสิกรไทย บางเดือนถ้ามีเงินเธอก็ส่ง ไม่มีเธอก็ไม่ส่ง ซึ่งเธอบอกไม่รู้เลยว่า จะส่งผลต่อเธออย่างไร มารู้ซึ่งอีกที ก็ตอนที่ม่ีจดหมายฟ้องร้องให้ขาดหนี้จากธนาคาร

“ก่อนที่จะถูกฟ้องยึดบ้าน พี่ก็เอาที่นา 5 ไร่ ไปกู้เงินจากน้องสาวมา เอามาผ่อนชำระธนาคารกสิกรฯ ไปเรื่อย ๆ เพราะส่งไม่ไหว ไหนจะส่งลูกเรียนไปด้วย ทำนาไปด้วย ภาระก็เยอะ ตอนแรกก็แบ่งขายที่นาให้น้องชายคนเล็ก ก่อน 5 ไร่ ได้เงินมา 500,000 บาท เขาไปโปะหนี้ให้ธนาคาร แต่เป็นเงินต้นได้แค่ 100,000 กว่าบาท ที่เหลือเป็นดอกเบี้ยทั้งหมด ดอกเบี้ยมันขึ้นสูงถึงร้อยละ 18 ไหนจะค่าปรับอีก สู้ดอกเบี้ยไม่ไหว สุดท้ายก็ต้องขายที่นาให้น้องสาวไป แล้วก็ต้องเช่าที่นาตัวเองทำนาแทน” บุญชูเล่าให้ฟังถึงสาเหตุที่ตัวเองต้องสูญเสียที่นา ด้วยภาระที่แบกรับไม่ไหว โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของลูก เงินลงทุนทำนา และอาชีพเสริมอยู่ซ่อมรถที่เธอหวังพึ่งพิง แต่สุดท้ายกลับกลายเป็นขาดทุน

เข้าที่นาตัวเอง ส่งลูกเรียนจบ

ด้วยภาระหนี้สินที่ท่วมทับ จากเจ้าของนาบุญชูจึงเปลี่ยนสถานะเป็น ชาวนาเช่าที่ดินตัวเองแทน โชคยังพอมืออยู่บ้าง ที่เธอขายที่นาให้กับน้องสาว และน้องชาย ค่าเช่านาจึงไม่สูงเหมือนที่อื่น น้องสาวและน้องชายคิดค่าเช่า นา ไร่ละ 20 ถึง ต่อปี ตอนนั้นราคาข้าวเกี่ยวนละ 8,000 บาท ค่าเช่านาจึง อยู่ที่ประมาณไร่ละ 1,600 บาท ต่อปี และเธอสามารถทำนาได้ปีละ 3 ครั้ง

“ ทำนาเช่าด้วย ทำอู่ซ่อมรถด้วย ส่งลูกเรียนไปด้วย
พร้อมกับหาเงินไปใช้หนี้ธนาคาร ทำอยู่แบบนี้ 5 ปี พอลูกคน
โตกำลังจะจบ ก็มีหนังสือจากธนาคารแจ้งมาว่า ถูกฟ้องยึดบ้าน
ขายทอดตลาด พอรู้เท่านั้น มันทำอะไรไม่ถูกเลยนะ ”

บุญชูเป็นอีกกรณี จากชาวนาหลายรายที่กู้เงินจากธนาคาร โดยไม่เข้าใจเงื่อนไขการคิดค่าปรับและดอกเบี้ยที่เพิ่มสูงขึ้นตามจำนวนวันที่ผิดนัดชำระหนี้ เมื่อใดที่ชาวนาพอมีเงิน ก็นำเงินไปชำระหนี้คืนให้กับธนาคาร แต่การชดใช้หนี้คืนหลายปีที่ผ่านมาของชาวนา มักทำได้แค่การชำระดอกเบี้ยคงค้างเท่านั้น จึงแทบจะเป็นไปไม่ได้เลย ที่ชาวนาจะสามารถชดใช้หนี้หนี้สินเงินต้น ดอกเบี้ยและค่าปรับที่มีอยู่กับธนาคารได้ โดยเฉพาะภายใต้ระบบดอกเบี้ยและค่าปรับธนาคารที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

หลังถูกฟ้องและยึดบ้านขายทอดตลาด บุญชูบอกว่ายอดหนี้ที่ทางธนาคารแจ้งมาทั้งหมดคือ 1,400,000 บาท หนี้จำนวนมากนี้คือเงินต้น 600,000 บาทรวมกับดอกเบี้ยและค่าปรับที่เธอผ่อนชำระไม่ตรงกำหนด ซึ่งธนาคารกสิกรไทยได้ประกาศขายทอดตลาดบ้านของเธอ ในราคา 500,000 บาท ซึ่งต่ำมากเมื่อเทียบกับมูลค่าบ้านและที่ดิน ในท้ายที่สุดธนาคารจึงรับซื้อบ้านและที่ดินไว้เอง

“เวลาขายที่ดินทอดตลาด เขาจะตั้งราคาทุนทรัพย์ไว้ แล้วขายทรัพย์คืนในราคาครึ่งหนึ่งของทุนทรัพย์ ที่ดินบ้านที่ตั้งทุนทรัพย์ไว้ประมาณ 1 ล้านบาท ขาย 50 เปอร์เซ็นต์ ก็แค่ 5 แสนบาท พี่ก็ทำเรื่องร้องเรียนไปยังสื่อมวลชน แจ้งว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมและกำลังจะไม่มีที่อยู่อาศัยจากหนี้สินที่อกแรงแยโดยไม่รู้ตัว ทางธนาคารก็ยื่นข้อเสนอให้พี่หาเงินมาซื้อบ้านและที่ดินคืน พี่ไม่รู้จะทำยังไง เลยไปกู้หนี้ยืมสินนอกระบบและทำสัญญาขาย

ฝากบ้านไว้กับนายทุนนอกระบบเป็นเวลา 1 ปี เสียดอกเบี้ยอีกร้อยละ 15

“พอปี พ.ศ. 2547 รัฐบาลมีนโยบายขึ้นทะเบียนคนจน และโครงการช่วยเหลือนำหนี้นอกระบบกลับคืนสู่หนี้ในระบบ พี่ก็เลยสู้เต็มที่ เพื่อให้อำเภอส่งช่วยเหลือนำหนี้สินของพี่กลับเข้ามาเป็นหนี้ในระบบ สุดท้ายทางอำเภอได้ประสานงานกับเจ้าหนี้นอกระบบ และโอนย้ายหนี้ของพี่จำนวน 550,000 บาท มาอยู่ที่ธนาคารอาคารสงเคราะห์แทน ทำสัญญาขายฝากไว้ 30 ปี พี่ก็ทยอยใช้หนี้มาเรื่อยๆ ตอนนี้อยู่เหลือหนี้อยู่ 360,000 บาท”

บุญชูเป็นหนึ่งในเกษตรกรที่ต่อสู้อย่างเต็มที่ เพื่อรักษาบ้านและที่ดินของตัวเองไว้ และด้วยการร้องเรียน ติดตามเรื่องจากหน่วยงานภาครัฐอย่างต่อเนื่องหลายปี ทำให้ในที่สุดหน่วยงานรัฐได้เข้ามาช่วยจัดการโอนหนี้นอกระบบของเธอให้กลับเข้ามาสู่หนี้ในระบบอีกครั้ง และนั่นหมายถึงเธอมีโอกาสที่ดีขึ้นที่จะรักษาบ้านและที่ดินของเธอไว้ได้

จัดตั้งกลุ่ม แก้ไขปัญหานี้สินชานา

ระหว่างที่หาทางออกให้กับชีวิตในช่วงที่หนี้สินล้นพ้นหน้าล้นหลัง บุญชูได้รู้จักกับกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ซึ่งเธอกลายมาเป็นผู้ดำเนินการรวมกลุ่ม ตั้งกลุ่มเกษตรกรเพื่อช่วยเหลือและแก้ไขปัญหานี้สินเกษตรกร เมื่อปี พ.ศ. 2546 ชื่อกลุ่มว่า *กลุ่มพันธมิตรการเกษตรบ้านนางบวช* โดยมีบุญชูเป็นประธานกลุ่ม

๑๑ หลักการของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร คือช่วยเหลือเกษตรกรที่กำลังถูกฟ้องร้อง หรือกำลังจะถูกยึดที่ดินทำกิน ซึ่งพี่เคยมีประสบการณ์โดนมาแล้ว พี่รู้ซึ้งดี ตอนนี้พวกเรา รวมกลุ่มสมาชิกกลุ่มพันธมิตรการเกษตรบ้านนางบวบ ได้ 300 กว่าคน พวกเราจะช่วยเหลือกัน ๑๑

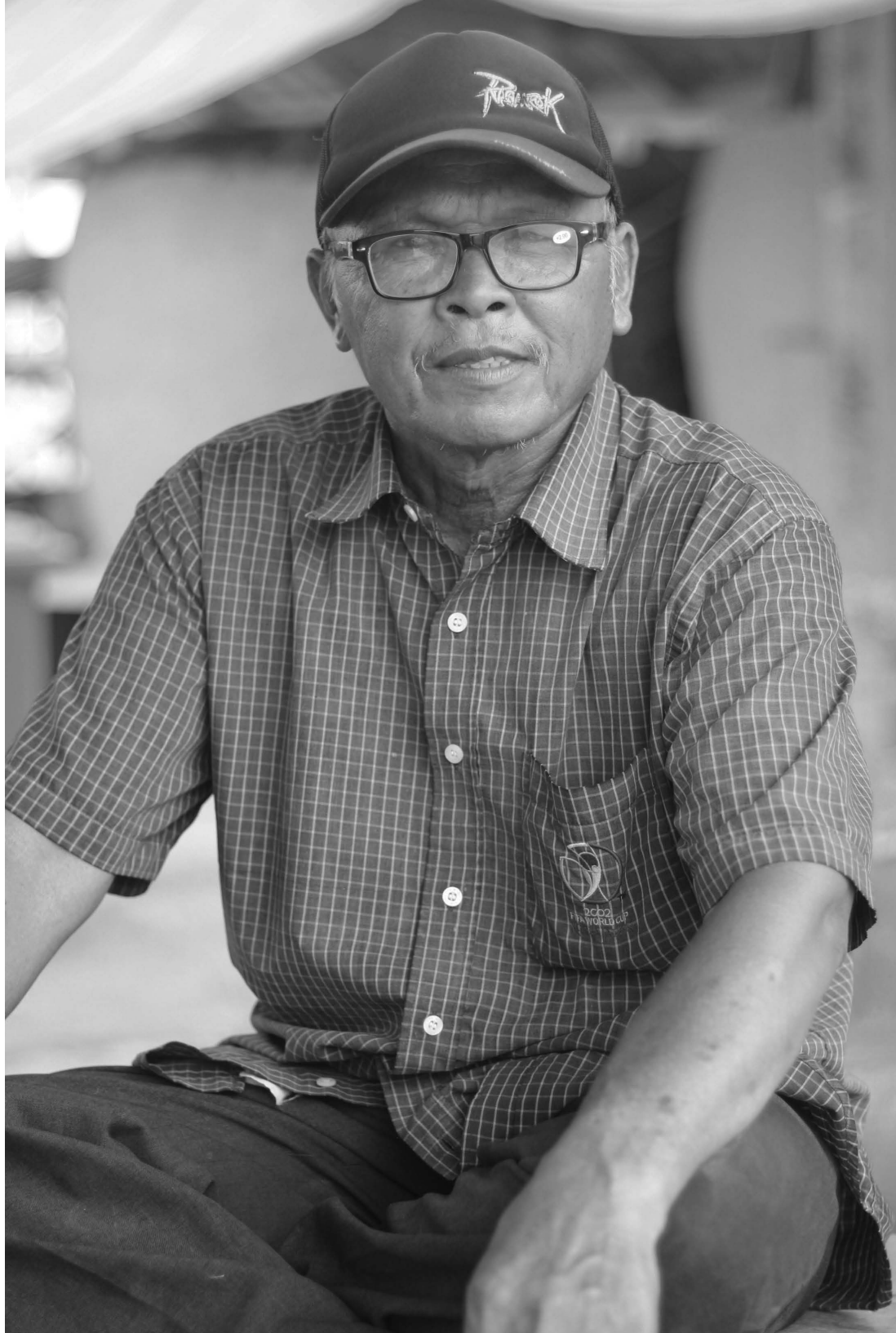
ทุกวันนี้บุญชูยังเช่าที่นาตัวเองทำนา โดยเปลี่ยนวิธีการผลิตจากเกษตรเคมีที่ใช้ทุน เครื่องจักรและต้นทุนการผลิตสูง มาเป็นเกษตรชีวภาพ ลงทุนการผลิตเพียงน้อยและทำการผลิตด้วยตัวเองมากขึ้น ทำให้เธอลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มผลผลิตข้าวในนาได้ จากเดิมต้นทุนทำนาไร่ละ 4,000 บาท ตอนนี้เหลือเพียงไร่ละกว่า 2,000 บาท และเนื่องจากนาที่เธอทำอยู่ในทำเลที่ดี เธอจึงได้ผลผลิตข้าวถึง 100 ถัง/ไร่

“ตอนนี้ก็ยังคงต้องเช่านาของตัวเองทำอยู่นะ แต่ไม่ได้ทำอู่ซ่อมรถแล้ว หวังว่าพอโปะหนี้ที่เหลืออีก 360,000 บาทได้ เราก็จะขอซื้อที่นาของเราคืนจากน้องสาวและน้องชาย ถ้าเป็นไปได้ก็อยากจะทำรักษาที่นาไว้เพราะเป็นสมบัติที่พ่อแม่แบ่งให้ ลูกๆ ก็เรียนจบหมดแล้ว เราก็หมดภาระเรื่องส่งเสียลูกเรียนแล้ว ต่อไปก็จะช่วยชาวนาคนอื่นที่เดือดร้อนเหมือนกับที่เราเคยประสบมา” บุญชูกล่าวทิ้งท้ายด้วยความหวังอย่างเต็มเปี่ยม ที่จะได้ที่นากลับมาเป็นของตัวเองอีกครั้ง

ชาวนา กับ ผีนา เป็นของคู่กัน ไม่มีชาวนา รายใด ที่อยาก จะเช่า ที่นา คนอื่น ทำนา ความ ผูกพัน ระหว่าง ชาวนา กับ ที่นา ที่ เคย เป็น ของ บรรพบุรุษ มี อยู่ ใน ที่นา ทุก ผืน และ จิต วิญญาณ ของ ชาวนา ทุกคน แม้ ชาวนา ภาค กลาง จำนวน มาก ได้ สูญ เสีย ที่นา ไป แล้ว ให้ กับ นายทุน และ ธนาคร ที่ เปียด บัง ส่วน เกิน จาก ดอก เบี้ย ที่ สูง จน ชาวนา แบกรับ ไม่ไหว แต่ก็ หวัง ว่า บุญ ชู จะ เป็น หนึ่ง ใน จำนวน ชาวนา ที่ ยัง สามารถ รักษา ที่ดิน ของ บรรพบุรุษ ไว้ ได้ อย่าง ที่ เธอ ต้องการ

ลมหายใจฟาโกไวท์ กับ หมื่นนอกระบบ

เจลิม เอ็มโอซจู้

“...ที่บอกว่าทำมาแล้วเหลือ 20,000 - 30,000 บาทนะ: ไม่เหลือเงินไปส่ง ร.ก.ส. หรือ เพราะถ้าส่งไป ก็ไม่มีกินอีก ก็เลยส่งหนีไม่ได้มา 10 กว่าปีแล้ว ตอนนี้ธนาคารก็มีหนังสือทวงหนี้มาแล้ว”

ลุงเฉลิม เอมไอบษฐ์ วัย 63 ปี ชาวนาอำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี ใช้ที่ดิน 9 ไร่ เป็นหลักทรัพย์กู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) จำนวน 200,000 บาท เพื่อทำนาของตัวเอง 9 ไร่ และเช่าที่นาทำเพิ่มอีก 21 ไร่

“ทำนามาตั้งแต่ยังหนุ่มเลย พอแต่งงานมีครอบครัว ก็ตัดสินใจกู้เงินจาก ธ.ก.ส. เขามาทำนา แรก ๆ ก็ส่งเงินใช้หนี้เขาทุกปี ต่อมาหลัง ๆ ก็ส่งได้แต่ดอกเบี้ยเท่านั้น มันส่งไม่ไหว ได้เงินขายข้าวมา ใช้หนี้จนครบเขาก็หมดแล้ว”

ไม่แตกต่างจากชาวนารายอื่น ลุงเฉลิมใช้เงินกู้จาก ธ.ก.ส. เพื่อลงทุนทำนา และใช้เงินกู้จากหนี้นอกระบบเพื่อหมุนเวียนใช้จ่ายในครอบครัว แม้จะทำนาและทำสวนควบคู่กันไป แต่เนื่องจากผลผลิตข้าวที่ได้ไม่แน่นอน จึงไม่สามารถใช้หนี้คืน ธ.ก.ส. ได้ มีหน้าข้าวยังต้องกู้เงินนอกระบบมาใช้คืน ธ.ก.ส. และกู้เพิ่มจาก ธ.ก.ส. ทุกปี เพื่อให้มีเงินลงทุนพอในการทำนา

“นอกจากทำนาแล้วลุงก็ยังทำสวนมะพร้าว ผักสวนครัว ก็พอได้รายได้อยู่บ้าง พอช่วยค่ากับข้าว แต่ช่วยเรื่องต้นทุนในนาไม่ได้มากเท่าไร สมัยนี้ต้นทุนทำนามันสูงเหลือเกิน”

“ถ้าตัดต้นทุนการซื้อพันธุ์ข้าวออก ต้นทุนทำนาก็จะไปอยู่กับค่าปุ๋ยเคมี 50 ลูก ลูกละ 800 บาท ไหนจะค่ายาฆ่าแมลง ค่าจ้างรถไถ ค่าจ้างรถเกี่ยวข้าว ค่ารถลากข้าวไปโรงสี ก็อย่างว่าละ ชาวนาปัจจุบันนี้ทำอะไรเองได้น้อยเหลือเกิน ต้องจ้างเขา ใช้โทรศัพท์ทำนา จ้างเขาเกือบหมด เงินก็เหลือไม่เท่าไร”

ปีล่าสุดลุงเฉลิมได้ข้าว 20 เกวียน จำนำข้าวได้เกวียนละ 13,000 บาท เป็นเงิน 260,000 บาท ลุงเฉลิมบอกว่าหักต้นทุนแล้ว ก็เหลือเพียงแค่ 20,000 - 30,000 บาท

ต้นทุนการทำนา และปัจจัยการผลิต ที่ชาวนาพึ่งพิงตัวเองไม่ได้ แต่ต้องซื้อและจ้างในทุกขั้นตอน ทั้งรถไถนา รถเกี่ยวข้าว เมล็ดพันธุ์ข้าว ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง และอื่น ๆ ทำให้ชาวนาโดยส่วนใหญ่ แทบจะไม่เหลือเงิน ไว้หมุนเวียนใช้จ่ายในครอบครัว หลังจากการขายข้าว

เมื่อถามถึงการนำเงิน ไปใช้คืน ธ.ก.ส.

“ที่บอกว่าทำนาแล้วเหลือ 20,000 – 30,000 บาท นะ ไม่เหลือเงินไปส่ง ธ.ก.ส. หรือก เพราะถ้าส่งไป ก็ส่งได้แต่ดอกเบี้ย แถมเราไม่มีเงินไปดำรงชีวิตอีก ตอนนี้นักวิชาการก็มีหนังสือทวงหนี้มาแล้วนะ ก็กลัวเหมือนกันว่าจะถูกฟ้องเมื่อไร”

ตั้งแต่เป็นหนุ่มวัยกระเตาะ จนถึงวัยลายครามของลุงเฉลิม เงินกู้ที่เพิ่มขึ้น ค่าปรับและดอกเบี้ยที่เพิ่มพูน ทำให้ยอดเงินกู้ของ ธ.ก.ส. ทั้งเงินต้นและดอกเบี้ย รวมกันได้กว่า 400,000 บาท จาก 200,000 บาท ที่ลุงเฉลิมกู้มาในช่วงเริ่มต้น

ภูหนี่นอกระบบ รอเงินรับจ้ำนนำข้าว

ถึงแม้รัฐบาลจะมีโครงการรับจ้ำนนำข้าว ชาวนาสามารถนำข้าวไปขายให้กับโครงการรับจ้ำนนำ ในราคาที่สูงกว่าขายให้กับโรงสี แต่ด้วยขั้นตอนการรับจ้ำนนำที่จ่ายเงินให้กับชาวนาล่าช้า ในบางคราวชาวนาต้องรอถึง 5-6 เดือน ทำให้ชาวนาหลายราย รวมทั้งลุงเฉลิม ต้องกลับไปภูหนี่นอกระบบ มาหมุนเวียนใช้จ่ายในครอบครัวไปก่อน ในระหว่างรอเงินจากโครงการรับจ้ำนนำ

๑๑ ระหว่างรอเงินรับจ้ำนนำ เงินทุนเราก็หมดแล้ว ต้องไปภูหนี่นอกระบบมา ดอกเบี้ยร้อยละ 10 ต่อเดือน บางทีก็ร้อยละ 5 ต่อเดือน ตอนนี้เป็นหนี้เงินนอกระบบอยู่ 60,000 บาท ยังไม่รวมดอกเบี้ย: พอได้เงินขายข้าวจากโครงการรับจ้ำนนำมา เราก็ต้องส่งเงินภูหนี่นอกระบบก่อน ถ้าไม่พอจะทยอยจ่ายให้เขาปีละเท่าไรก็ว่าไป ทำเป็นสัญญาเงินกู้ไว้ จะกู้เพิ่มหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับปริมาณข้าวที่ได้ ถ้าได้ข้าวมากดี ก็ไม่ต้องไปกู้ยายทุนเพิ่ม แต่ถ้าปีไหนได้ข้าวน้อย ก็ต้องไปขอกู้นายทุนเพิ่ม: ๑๑

เงินภูหนี่นอกระบบ จึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวนาในยุคสมัยปัจจุบัน ที่ขาดแคลนหลักประกัน และไร้ซึ่งสถาบันพึ่งพิง การต้องเผชิญกับอัตราดอกเบี้ยที่สูงถึงร้อยละ 120 ต่อปี กอปรกับความไม่แน่นอนของราคา

ข้าว และปริมาณข้าวที่ได้ ทำให้ ชาวนาโดยส่วนใหญ่ ในช่วง เวลาหลายสิบปีที่ผ่านมา ไม่มี ความสามารถในการใช้ดินหนี้ ใ้กับเงินกู้นอกระบบ และหนี้ ที่มีอยู่กับ ธ.ก.ส. ส่งผลต่อความ เสี่ยงในการสูญเสียที่ดินของ ชาวนา ไม่แตกต่างจากกรณีของ เฉลิม เอมโษษฐ์

ข้อมูลเพิ่มเติม: ปี พ.ศ.2546 ลุงเฉลิม เอมโษษฐ์ สัมครเป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟู และพัฒนาเกษตรกร ปัจจุบัน อยู่ระหว่างการขอให้กองทุนฟื้นฟู พืช ชื้อหนี้คืนจาก ธ.ก.ส. เพื่อให้ลุงเฉลิมสามารถผ่อนชำระ กับกองทุนฟื้นฟู ได้ในวงเงินที่ น้อยลง และอัตราดอกเบี้ยที่ถูก ลงกว่า ธ.ก.ส.

{ ถูกยึดที่... ขายทอดตลาด }

รวม สุขสวัสดิ์

“...ตอนเขามีหนังสือมาบอกว่า เขายึดที่เราขายทอด
ตลาด ก็กินไม่ได้นอนไม่หลับสิ อยู่ดี ๆ จะมายึดที่เรา”

รวม สุขสวัสดิ์ ชาวนาอำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี วัย 55 ปี
เล่าความรู้สึกเมื่อครั้งถูกธนาคารศรีนคร ฟ้องยึดที่ดินขายทอดตลาด เป็นเหตุ
ให้ตัวเองกินไม่ได้นอนไม่หลับในช่วงนั้น

กุหนี่...เพื่อโปะหนี่

เหตุที่ธนาคารศรีนครฟ้องยึดที่ดินของลุงรวมและประกาศขายทอด
ตลาด เนื่องจากลุงรวมกู้เงินจากธนาคารศรีนคร จำนวน 120,000 บาท
โดยนำโฉนดที่ดิน 50 ตารางวา ไปค้ำประกันเงินกู้ไว้ เงินกู้จากธนาคาร
ศรีนครนี้ ลุงรวมนำมาใช้ลงทุนทำนา ทำเรือประมง และบางส่วนนำไป
ใช้หนี้คืนให้กับ ธ.ก.ส. ซึ่งกู้ยืมมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2539 เพื่อทำเรือประมง

แต่ชีวิตได้กังเรือของลุงรวมขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ เมื่อประสบ
ปัญหาเรือประมงล่ม ลุงรวมต้องกลับมาทำนาเพื่อใช้หนี้ให้กับ ธ.ก.ส. หนี้ซ้ำ
ยังต้องกู้หนี่เพิ่มอีกก่อนจากธนาคารศรีนคร เพื่อลงทุนทำนาและใช้หนี้ให้
ธ.ก.ส.

๑๑ ตอนไปกุเงินก็เอาที่ดิน 50 ตารางวา ไปค้ำประกัน
เงินกู๊ แล้วก็หากคนช่วยค้ำประกัน...เราก็คิดจะหมุนเงินให้กัน
แต่มันไม่กัน สุดท้ายธนาคารมากวงหนี่ทุกวัน ทั้งไปหาเรา ไป
หากคนค้ำประกัน มันเครียดนะ ช่วงนั้น เรื่องเอกสาร เรื่องไป
โรงไปศาลแบบนี้ ชาวบ้านอย่างเรากลับ ๑๑

ถูกรวมแล้วให้เห็นถึงสภาพของชาวนาที่มีหนี้สิน และธนาคารฟ้องยึดที่ดินขายทอดตลาด ซึ่งถูกรวมไม่ใช่ชาวนารายเดียวที่กำลังประสบปัญหาเช่นเดียวกันนี้

ก่อนหน้าที่จะถูกประกาศยึดที่ขายทอดตลาด ถูกรวมได้ยื่นเรื่องขอให้กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรช่วยซื้อหนี้จากธนาคารศรีนคร เพื่อรักษาที่ดินไว้

“ก็ไม่ว่าเขาประกาศขายที่ทอดตลาดไปกี่รอบ ตอนที่ไปกองทุนฟื้นฟูฯ ได้ยื่นเรื่องขอให้กองทุนฯ ช่วยซื้อหนี้จากธนาคารศรีนคร ซึ่งการพิจารณาซื้อหนี้ของกองทุนฟื้นฟูฯ อาจจะใช้เวลานานกว่า 2 เดือนซึ่งไม่รู้จะทันการณ์หรือเปล่า”

ความรวดเร็วและความล่าช้าของกระบวนการซื้อหนี้ของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จึงเกี่ยวพันอย่างสำคัญยิ่งต่อการรักษาที่ดินของเกษตรกร

“ ส่วนหนี้ที่มีอยู่กับ ธ.ก.ส. 200,000 บาท ก็ใช้ยอดที่ต้น 200 ตารางวา ไปค้ำประกันเงินกู้ไว้ แต่ตอนนี้ก็หยุดชำระหนี้ไปแล้ว และขอให้กองทุนฟื้นฟูฯ ช่วยซื้อหนี้จาก ธ.ก.ส. แทน เราจะได้ผ่อนเงินต้นและดอกเบี้ยในอัตราที่น้อยลง ไม่จิ้นทั้งต้นทั้งดอก ขึ้นกับรวดเร็ว ลู๊ไม่ไหว ”

ก่อนหน้านี้ครบวงจรของลุงรวมต้องจ่ายหนี้ให้กับ ธ.ก.ส. เฉลี่ยเดือนละ 7,950 บาท แต่ด้วยรายจ่ายในครอบครัวที่สูงและมีเงินไม่เพียงพอที่จะลงทุนทำนา ลุงรวมจึงตัดสินใจไปกู้หนี้จากธนาคารศรีนครมาอีก หวังจะมาเป็นทุนในการทำนา และใช้หนี้รายเดือนคืนให้กับ ธ.ก.ส.

แต่หนี้ก้อนที่สองจากธนาคารศรีนคร ก็ไม่ได้ทำให้ลุงรวม สามารถใช้หนี้ ธ.ก.ส. ได้มากขึ้น แต่กลับต้องเผชิญปัญหาที่ดินถูกขายทอดตลาดแทน

ทำนา...เป้าหมายเพื่อใช้หนี้

ลุงรวม สุขสวัสดิ์เช่าที่นา 5 ไร่ จากญาติ ทำนา โดยจ่ายค่าเช่านา เป็นข้าวปีละ 1 เกวียน

“ เขาก็ไม่ได้เรียกร้องค่าเช่านะ เขาแค่ขอข้าวกินปีละเกวียน จากนา 5 ไร่ นายของตัวเองมีอยู่แค่ 2 งาน บางปีถ้ามีน้ำมา เราก็กำนาปรังด้วย แล้วแต่ว่าทางการจะปล่อยน้ำมาให้เรากำนา ไหม ”

อนาคตของลุงรวม นอกจากจะขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ ดอกเบี้ยเงินกู้ที่มีอยู่กับ ธ.ก.ส. และธนาคารศรีนครแล้วยังขึ้นอยู่กับทางการ (กรมชลประทาน) ด้วยว่า จะปล่อยน้ำให้กับชาวนา เพื่อให้มีโอกาสทำนาปรัง ใช้น้ำเงินกู้ด้วยหรือไม่

โชคยังดี ที่ลุงรวมสามารถลดต้นทุนการทำนาได้บ้าง จากการหว่านข้าวเอง ไม่ต้องใช้แรงงานรับจ้าง และเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวไว้ปลูกเอง ไม่ต้องซื้อในฤดูการผลิต

“ใช้พันธุ์ข้าวชัยนาท เก็บพันธุ์ข้าวของตัวเองไว้ ถ้าจะซื้อ ก็ซื้อกับชาวนาด้วยกันเองในจังหวัดเพชรบุรี เก็บพันธุ์ข้าวได้เองแล้วจะไปซื้อเขาทำไม เกี่ยวข้าวเสร็จ ตากไว้สัก 1 เดือน แล้วก็เก็บไว้เป็นพันธุ์ ซื้อเขาหมดทุกอย่างก็ตาย ไม่มีเงินเหลือ” ลุงรวมกล่าวถึง ชาวนาในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีที่เก็บพันธุ์ข้าวไว้เอง ขายกันเองในหมู่บ้าน ซึ่งราคาจะถูกกว่าซื้อในตลาด

แต่ลุงรวมยังคงมีต้นทุนอื่นในการทำนา นา 5 ไร่ ของลุงรวมใช้ปุ๋ย 8 ลูก ลูกละ 800 บาท ค่าจ้างรถไถตีเทือกนาอีก 130 บาทต่อไร่ เป็นเงิน 650 บาท และยังมีค่าจ้างอื่นๆ อีก รวมเบ็ดเสร็จ หักลบจากการขายข้าวแล้วลุงรวมจึงเหลือเงินจากการทำนาไม่มากนัก

“ ช่วงที่รอเงินรับจํานำข้าวก็ต้องไปหยิบยืมคนอื่น ภูเขา
เขามาใช้จ่ายบ้างละ กว่าจะได้เงินจํานำข้าวก็ผ่านไป 5 เดือน
กว่า ปีนี้ได้ข้าวแค่ 10 เกวียน ได้น้อยกว่าปีที่แล้วโน้น จํานำ
ข้าวเที่ยวนี้ได้เกวียนละ 12,000 บาท ได้เงินมา 120,000 บาท
หักค่าใช้จ่ายก็เหลือประมาณ 20,000 – 30,000 บาท ”

ก่อนหน้าทีรัฐบาลจะมีนโยบายรับจำนำข้าวเมื่อ 2 ปีก่อน ลุงรวมเคยขายข้าวให้โรงสีได้เกวียนละ 6,500 - 6,700 บาท ลุงรวมกล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า “ถึงแม้จะมีโครงการรับจำนำข้าว ขายข้าวได้ราคาสูงขึ้นก็จริง แต่ต้องรอเงินรับจำนำข้าวนาน ชาวนาโดยส่วนใหญ่ต้องไปยืมเงินกู้นอกระบบมาหมุนเวียนใช้จ่ายก่อนทั้งนั้น เสียดอกเบี้ยกันไม่รู้เท่าไร อยากให้รัฐบาลใส่ใจเรื่องนี้ ชาวนาจะได้ไม่ต้องเสียดอกเบี้ยให้นายทุนเงินกู้ อีก 5 เดือนหรือ 6 เดือน”

ขั้นตอนการจ่ายเงินที่ล่าช้าของโครงการรับจำนำข้าว ส่งผลกระทบต่อชาวนาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจเปราะบาง มากกว่าที่หลายคนคาดคิด

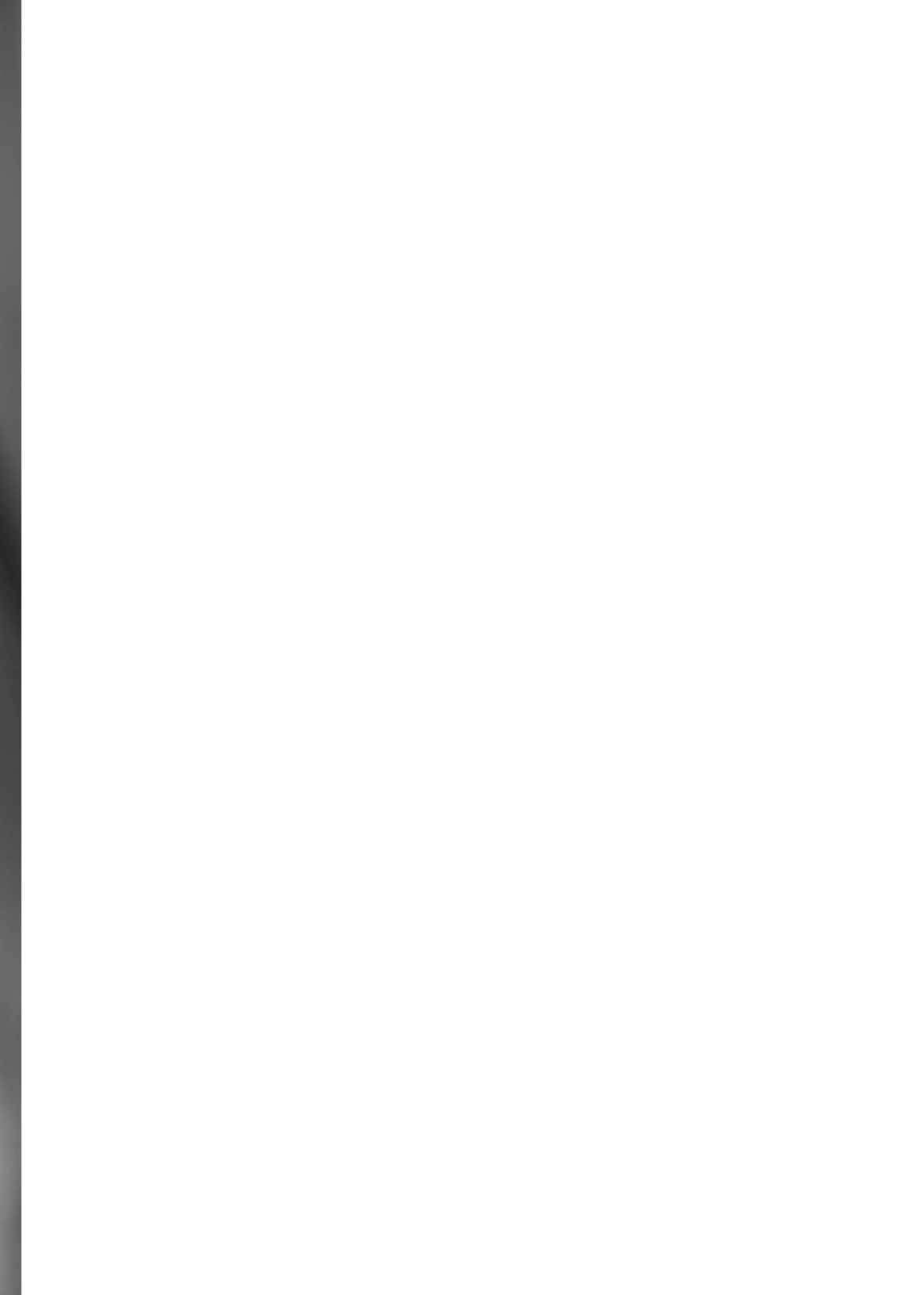
“หนี้ที่มีอยู่กับธนาคาร เราก็ใช้กันจะไม่หมดแล้ว ยังจะต้องมาเป็นหนี้นอกระบบที่รอเงินรับจำนำข้าวอีก แล้วชาวนาจะไปเหลืออะไร ที่ดินที่มีอยู่ ยังไม่รู้เลยว่า จะรักษาไว้ได้หรือเปล่า”

ลุงรวมทั้งทำถึงชะตากรรมของชาวนา ที่ต้องเจอกับปัญหาหลากหลายในเส้นทางการทำนา ทั้งการปลูกข้าวและการขายข้าวที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม จากนายทุนนอกระบบหรือแม้แต่การดำเนินงานของโครงการรัฐเอง แต่ลุงรวมและชาวนาทั้งหลายจะฝากความหวังเส้นทางการทำนาให้กับรัฐบาลและโครงการรับจำนำข้าวได้จริงหรือเปล่า คงต้องรอดูกันต่อไป

ข้อมูลเพิ่มเติม: รวม สุขสวัสดิ์ เข้า เป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร เมื่อปี พ.ศ. 2546 และอยู่ระหว่างการรอให้กองทุนฟื้นฟูฯ ชื้อหนี้คืนจาก ธ.ก.ส. ปัจจุบันกองทุนฟื้นฟูฯ ได้ตกลงซื้อหนี้จากธนาคารศรีนครของลุงรวมแล้ว โดยหักดอกเบี้ยออกทั้งหมด หักเงินต้นออกครึ่งหนึ่ง เหลือ 60,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาท ต่อปี ทำสัญญา 10 ปี รวมเป็นเงิน 75,000 บาท ลุงรวมจึงผ่อนส่งกองทุนฟื้นฟูฯ ปีละ 7,500 บาท

{ เมื่อบริษัทยักษ์ใหญ่ ซื้อที่ล่อมนา }

สุรพงศ์ ชูแก้ว

“ ก็ไม่ยากขาย แต่ถ้าวันหนึ่งทางบริษัทเขาล่อมรี
ขึ้นมา เราก็เดินเข้าออกไม่ได้อยู่ดี นี่นายหน้าเขามาเสนอ
ซื้อเราให้ไร่ละ 250,000 บาท ถ้าเราขายหักลบกลบหนี้
แล้ว ก็เหลือให้แม่ไม่ทำไร ”

สุรพงศ์ ชูแก้ว อดีตครูวัยเกษียณ อำเภอนครหลวง จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา ที่ตอนนี้เป็นทั้งชาวนา และชาวสวนเกษตรอินทรีย์ด้วย
บอกเล่าถึงที่ดินของแม่ตัวเอง ซึ่งขณะนี้ที่ดินโดยรอบถูกบริษัทยักษ์ใหญ่แห่ง
หนึ่ง กว้านซื้อไปหมดแล้วในราคาไร่ละ 250,000 บาท

“เขาซื้อทั้งทุ่งเลยนะ ที่ดินเป็นร้อย ไร่ พอเขาซื้อไปหมด
แล้ว ที่ดินตรงนั้นของแม่เราก็จะเป็นไร่แดง ถ้าบริษัทเขาล้อมรั้ว
เมื่อไหร่ ถมที่เมื่อไหร่ ที่ของเราก็เป็นบ่อเมื่อนั้น แล้วจะเข้าออก
ตรงไหน”

ที่ดินผืนนั้นของแม่สุรพงศ์ เนื้อที่ 7 ไร่ กว่า เดิมที่ครอบครัวของสุรพงศ์
ทำนาเอง แต่ต่อมาเมื่อทำนาเองไม่ไหว จึงให้คนมาเช่าทำนาแทน

“ ก็ไม่รู้จะทำไง ถ้าเราจะเอาที่กลับมาทำนาเองก็ต้องแจ้งให้ผู้
เช่าเขารู้ก่อน 1 ปี หรือ ถ้าเราจะขายเราก็ต้องแจ้งผู้เช่าด้วยเช่นกัน
ถ้าไม่ขายที่ดินให้บริษัท แล้ววันหนึ่งทางบริษัทเขาล้อมรั้วขึ้นมา เขาก็
เดินเข้าออกไม่ได้อยู่ดี มีนายหน้าเขามาเสนอซื้อเราให้ ไร่ละ 250,000
บาท ถ้าเราขายหลักกลมกลบหนี้แล้วก็เหลือให้แม่ไม่เท่าไร ”

แม้จะมีสิทธิในที่ดินที่เป็นของแม่ก็ตาม แต่ดูเหมือนสุรพงศ์
จะมีทางเลือกไม่มากนัก เมื่อที่ดินโดยรอบถูกกว้านซื้อโดยบริษัทยักษ์
ใหญ่รายเดียวไปหมดแล้ว พื้นที่นาตรงนี้ในอนาคตจะยังคงเป็นพื้นที่
เกษตรกรรมอยู่อีกต่อไปหรือไม่ ไม่มีใครรู้ได้ แล้วชาวนาอย่างสุรพงศ์
จะเอาอำนาจอะไรไปต่อรองกับบริษัทยักษ์ใหญ่ที่หวังผลจากการเก็ง
กำไร ในการกว้านซื้อที่ดินรายนี้

โอกาสในการรักษาที่ดิน

แม่ของสุรพงษ์ กู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) มาทำนาหลายปีติดต่อกัน รวมเป็นหนี้สินกว่า 700,000 บาท โดยนำโฉนดที่ดินไปค้ำประกันเงินกู้ไว้ แต่เนื่องจากครอบครัวช่วยกันส่งหนี้ไม่ไหว จึงหยุดส่งหนี้มาแล้วกว่าสิบปี และไม่รู้ว่าตอนนี้ดอกเบี้ยเงินกู้ของ ธ.ก.ส. เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนเท่าไร

๑๑ ตอนนี้ก็ยื่นเรื่องขอลูกกองทุนฟื้นฟูฯ ชื่อหนี้จาก ธ.ก.ส. ถ้าหากกองทุนยอมชื้อหนี้ ยอดหนี้ 700,000 บาท ก็จะเหลือครึ่งหนึ่งคือ 350,000 บาท และผ่อนชำระภายใน 15 ปี เราก็มีโอกาสที่จะรักษาที่ดินไว้ได้ แต่ก็นั่นแหละ ถ้ารักษาที่ดินไว้ได้ หากบริษัทที่วางนี้ ตั้งรั้วล้อมที่ดิน เราก็เข้าไปทำนาไม่ได้อยู่ดี ๑๑

สุรพงษ์กล่าวอย่างกังวล ทั้งปัญหาหนี้สินของแม่ ปัญหาถูกกว่านซื้อที่นา และปัญหาการดำเนินการชื้อหนี้ที่ล่าช้าของกองทุนฟื้นฟูฯ ซึ่งอาจไม่ทันการณ์สำหรับปัญหาของเขา

หากต้องขายจริง ๆ ก็อยากให้ใช้หนี้ได้หมด

หากกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ไม่ซื้อหนี้ ธ.ก.ส.ให้กับแม่ของ สุรพงศ์ ตามที่คาดหมาย ทางเลือกสุดท้ายที่มีอยู่ และดูเหมือนจะเป็นทางเลือกเดียว ที่สุรพงศ์ รวมทั้งชาวนารายอื่น ต้องเผชิญในสถานการณ์ปัญหาที่ไม่แตกต่างกันนี้ คือการตัดสินใจยอมขายที่นาให้กับบริษัทยักษ์ใหญ่ที่เข้ามากว้านซื้อที่ดินไป

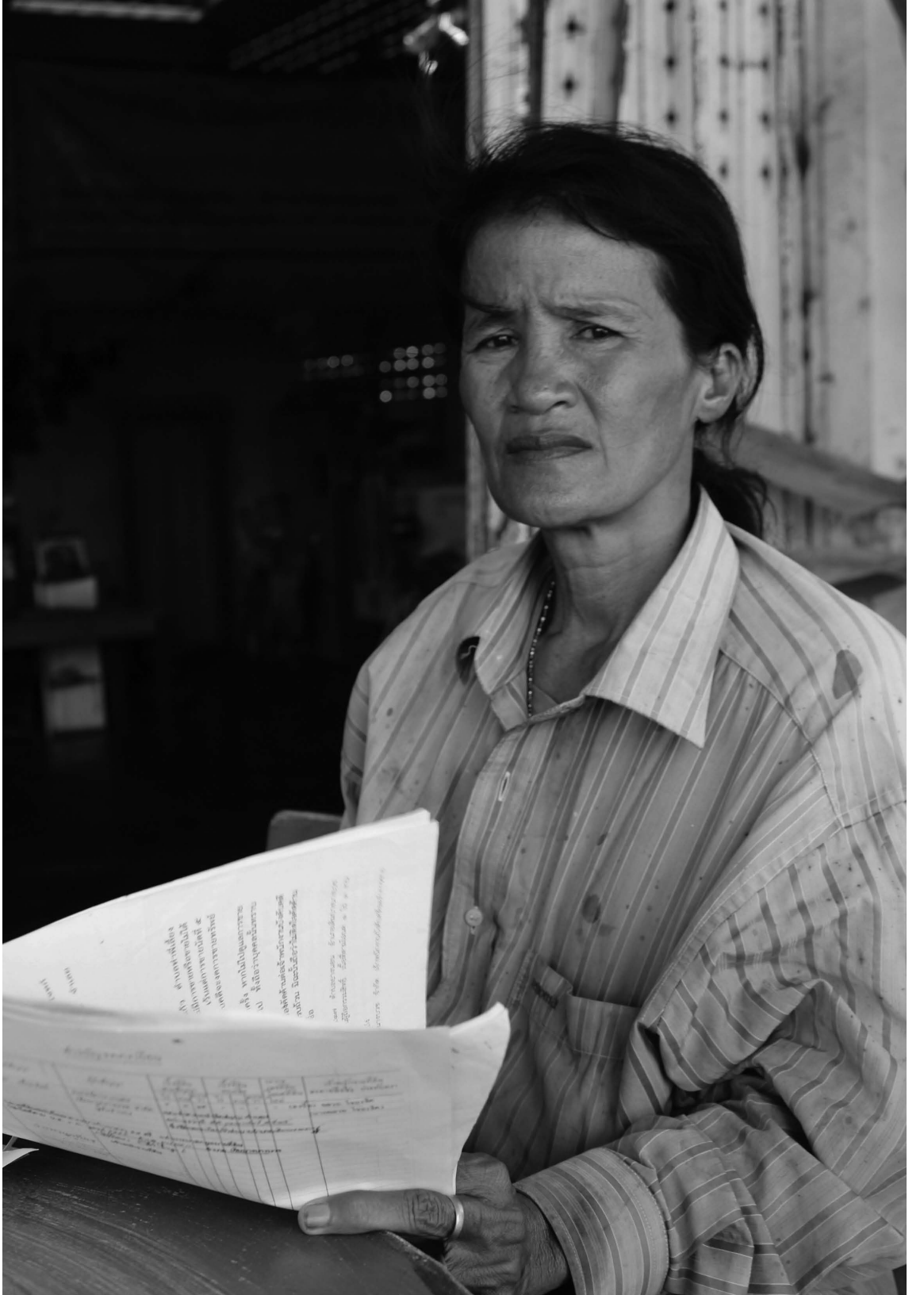
นี่เป็นอีกสาเหตุหนึ่ง ที่ชาวนาจำนวนมากในภาคกลาง ต้องสูญเสียที่ดิน ทั้งที่ไม่เต็มใจ หากแต่สถานการณ์การกว้านซื้อที่ดิน ราคาที่ดินที่ถูกปั่นจนพุ่งสูง และการถูกบีบบังคับโดย อ้อมให้ขาย ทำให้ชาวนาไม่มีทางเลือกและตัดสินใจขายที่นา

“ถ้าจำเป็นต้องขายจริง ๆ การขายที่นาครั้งนี้ก็ควรจะหักลบหนี้ ธ.ก.ส. ที่น่าจะเหยียบล้านแล้ว และเหลือเงินพอที่จะเป็นทุนให้กับชีวิตของแม่ยามแก่เฒ่าได้บ้าง”

สุรพงศ์ ทิ้งท้ายไว้ถึงการยอมจำนนต่อสถานการณ์ ถึงเขาไม่ต้องการขายที่ดินผืนนี้ให้กับบริษัทยักษ์ใหญ่ แต่ถ้าไม่มีทางเลือกจริง ๆ เขาก็อยากได้เงินที่ได้จากการขายนา หลังจากใช้หนี้หมดแล้ว ยังมีเหลือพอให้แม่เขาได้ใช้จ่ายบ้าง

แล้วชาวนารายอื่น หากต้องเจอกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเช่นเดียวกับสุรพงศ์ พวกเขาจะยังคงสามารถรักษาที่นาไว้ได้หรือไม่

၁၃ နှစ်အတွင်း
ပြည်ထောင်စုတစ်နိုင်ငံ
လုံးပေါ်တွင် ဝမ်းနည်း
ပူဆွဲမှုများ ဖြစ်ပေါ်
ခဲ့ပါသည်။

၁၄ နှစ်အတွင်း
ပြည်ထောင်စုတစ်နိုင်ငံ
လုံးပေါ်တွင် ဝမ်းနည်း
ပူဆွဲမှုများ ဖြစ်ပေါ်
ခဲ့ပါသည်။

၁၅ နှစ်အတွင်း
ပြည်ထောင်စုတစ်နိုင်ငံ
လုံးပေါ်တွင် ဝမ်းနည်း
ပူဆွဲမှုများ ဖြစ်ပေါ်
ခဲ့ပါသည်။

အမှတ်	အမျိုးအမည်	အသက်	အခြား
၁	မောင်	၂၅	
၂	မိန်းမ	၃၀	
၃	မောင်	၃၅	
၄	မိန်းမ	၄၀	
၅	မောင်	၄၅	
၆	မိန်းမ	၅၀	
၇	မောင်	၅၅	
၈	မိန်းမ	၆၀	
၉	မောင်	၆၅	
၁၀	မိန်းမ	၇၀	

{ ถูกสืบทรัพย์สินยึดที่ จนไม่เหลือแม่พืชนา 2 ไร่ }

กูเรียน เอี่ยมรัตน์

“ ผมตายปี พ.ศ.2550 เราก็นึกว่าหมดหนี้แล้ว
เพราะที่ดินของญาติผมก็ถูกยึดไป 2 แปลงแล้ว อยู่มา
ปี พ.ศ.2554 มีหนังสือจาก ธ.ก.ส. แจ้งจะยึดที่นาแปลง
ที่จำนองไว้กับสหกรณ์การเกษตรเพิ่มอีก ”

ทุเรียน เอี่ยมรัตน์ ชานาวัย 54 ปี อำเภอเดิมบางนางบวช
จังหวัดสุพรรณบุรี บอกเล่าด้วยแววตาไร้ความหวัง

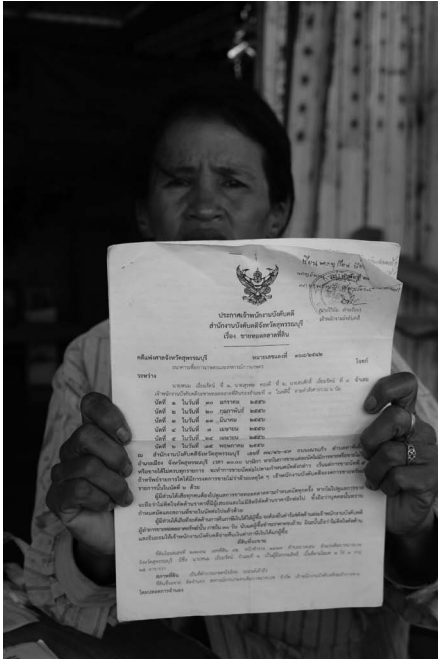
เรื่องราวก็มีอยู่ว่า สามีของทุเรียนได้กู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตร
และสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) โดยรวมกลุ่มกับพี่น้องค้าประกันกันเอง ยอด
เงินกู้เท่าไรทุเรียนไม่รู้ได้ สุดท้ายเมื่อส่งหนี้กันไม่ไหว ธ.ก.ส. ก็ยึดที่ดินพี่ชาย
และน้องชายของสามีทุเรียนไป แต่หนี้ที่คงค้างอยู่ก็ยังไม่หมด ยังคงเหลือ
อยู่อีกประมาณ 100,000 กว่าบาท

ปัญหาปรากฏอีกครั้ง หลังจากสามีเธอตายไป มีจดหมายแจ้ง
มาจาก ธ.ก.ส. ว่าจะยึดที่นาจำนวน 1 ไร่ 3 งาน ซึ่งเป็นชื่อของสามีเธอ และ
เธอนำไปใช้ค้ำประกันเงินกู้จำนวน 60,000 บาท จากสหกรณ์การเกษตร
เดิมบางนางบวช เพื่อนำมาลงทุนทำนา

ตอนนี้หนี้ที่ทุเรียนมีอยู่กับสหกรณ์การเกษตรฯ ทั้งเงินต้นทั้งดอกเบี้ย
รวมเป็นเงิน 190,000 บาท เธอเสียดอกเบี้ยร้อยละ 8 แต่ถ้าในคราวที่มีการ
ประชุมของสหกรณ์ฯ แล้วเธอไม่ได้เข้าร่วมประชุม สหกรณ์ฯ ก็จะไปคิดค่า
ดอกเบี้ยปรับเพิ่มอีกร้อยละ 2

การสืบทรัพย์เพื่อยึดที่แปลงสุดท้าย

“ธ.ก.ส. ขอขึ้นเป็นเจ้า
หนี้ร่วมกับสหกรณ์การเกษตรฯ
สืบทรัพย์และขอเฉลี่ยทรัพย์จาก
สหกรณ์ฯ หลัง ธ.ก.ส. ยื่นเรื่องขอ
เฉลี่ยทรัพย์ ธ.ก.ส. ก็ยื่นฟ้องและ
ประกาศขายทอดตลาดที่นาของ
เรา เรายังไม่รู้เลยว่าหนี้ของสามี
ที่เหลืออยู่กับ ธ.ก.ส. มันเท่าไร”
ทุเรียนพุดกลางปาดน้ำตา เพราะ
ไม่แน่ใจว่า เธอเองจะสามารถ
รักษาที่นาผืนสุดท้าย ที่มีพื้นที่แค
ไร่เศษๆ นี้ ไว้ได้หรือไม่

“นี่ ธ.ก.ส.ก็ประกาศขายทอดตลาดที่นาเราอยู่ ถ้าโดน
ขายทอดตลาด เราเหมือนหมดตัวล้มละลาย ไม่มีอะไรเหลือ
เลย ถ้าขายยึดที่นาไปแล้ว ยังไม่พอใช้คืนหนี้ที่เหลืออยู่ เขาก็จะ
สืบอีกว่ามีทรัพย์สินอะไรอีกหรือเปล่า แล้วก็มายึดอีก ตอน
นี้เราไม่เหลืออะไรให้ขายึดแล้ว จะเหลือก็แต่ชีวิตที่จะให้เขาได้”

ที่นาของทุเรียน เนื้อที่ 1 ไร่ 3 งาน ถูกสำนักงานบังคับคดี ประกาศขายทอดตลาดไปแล้ว 6 ไร่ ตั้งแต่วันที่ 30 มกราคม จนถึงวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ.2556 ที่ผ่านมา

“เจ้าหน้าที่ ธ.ก.ส.ก็เข้ามาคุยที่บ้านนะ ถามว่าตอนนี้เรามีเงินเท่าไร ให้จ่ายมาเพื่อจะปิดบัญชี ถ้ามีสัก 20,000 บาท จะได้ปิดบัญชีนี้ก่อนนี้เลย แต่เราจะเอาที่ไหนมาจ่าย แล้วพอเราจ่าย 20,000 บาท ให้ ธ.ก.ส.ไปแล้ว เราต้องหาเงินอีก 100,000 บาท ไปถอดถอนการอายัดที่ดินออกมาอีก ไม่งั้นเราก็ไม่หมดภาระจาก ธ.ก.ส. เครียดนะ ทำประกันชีวิตไว้กับ ธ.ก.ส. แล้วคิดที่จะฆ่าตัวตายด้วยนะ เขาจะได้เอาเงินประกันเราไปปลดหนี้เสียที” ทุเรียนพูดได้เพียงแค่นั้น ก็หยุดชะงักไป

เรื่องราวโศกนาฏกรรมของชาวนาภาคกลาง ที่สูญเสียที่ดินแปลงแล้วแปลงเล่า เพราะปัญหาหนี้สิน ทำการผลิตไม่คุ้มทุน ฎกนายทุนและธนาคารยึดที่ดิน คราวนี้ไม่เว้นแม้แต่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สถาบันการเงินที่อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐ และมีบทบาทหน้าที่หลักในการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาเงินทุนให้กับเกษตรกร

เมื่อสถาบันการเงินของรัฐ กลายมาเป็นสถาบันที่ยึดทรัพย์สิน ยึดที่
นาของชาวนาเพื่อขายทอดตลาดเสียเอง แล้วเช่นนี้ชาวนากับเกษตรกร จะ
ยังหวังพึ่งสถาบันการเงินของรัฐหรือสถาบันใดได้อีกหรือ

ทางออกเพื่อรักษาที่นา

ทางออกที่กลุ่มเกษตรกรพันธมิตรการเกษตร บ้านเดิมบางนางบวช ซึ่งเป็นกลุ่มเกษตรกรที่ทุเรียนสมัครเป็นสมาชิก คือการทำหนังสือร้องเรียนขอความอนุเคราะห์ช่วยเหลือให้แก้ไขปัญหานี้ล้นไปยังกระทรวงการคลัง และทำหนังสือไปยังกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร เพื่อขอให้กองทุนฟื้นฟูฯ ชื้อหนี้ก้อนนี้คืน จาก ธ.ก.ส.

ซึ่งก็ไม่แน่นอนเช่นกันว่า การช่วยเหลือซื้อหนี้ของกองทุนฟื้นฟูฯ จะทันเวลารักษาที่นาของทุเรียนไว้ได้หรือไม่ เพราะกระบวนการขายทอดตลาดได้เริ่มต้นขึ้นแล้ว แต่ทุเรียนก็ยังคงมีความหวัง ที่จะรักษาที่นาผืนสุดท้ายนี้ เอาไว้ทำกินต่อไป

“ถ้ากองทุนฟื้นฟูฯ ชื้อหนี้ของเราไป เราก็พอมีหวังค่อยๆ ทำนาใช้หนี้กองทุนฟื้นฟูฯ ไปได้ ”

“ ก่อนหน้าปีเคยเช่านาคนอื่นทำ 10 ไร่ แต่หลังจากมี
โครงการรับจำนำข้าว ข้าวราคาดี เจ้าของนาก็มาเอาที่นาคืนกัน
ไปหมด เรามันคนไม่มีที่นา จะหาที่เช่าทำนาก็ยังไม่ได้ ก็พอมีอยู่เขา
ก็ขึ้นค่าเช่าคิดค่าเช่านาแพงเหลือเกิน ”

คำ บอกเล่าของทุเรียน สะท้อนภาพชาวนาภาคกลาง ที่ส่วนใหญ่
ไม่มีที่ดินทำกิน หรือมีเพียง 2-3 ไร่ ซึ่งไม่เพียงพอต่อการ
ทำนา ชาวนาภาคกลางจึงต้องเช่านาคนอื่นทำ พอข้าวราคาดีแทนที่
จะมีโอกาสมีรายได้เพิ่ม กลับต้องสูญเสียโอกาสเพราะไม่มีที่ดินทำ
กิน ปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกิน ซึ่งเป็นปัญหาทางโครงสร้างที่ส่ง
ผลกระทบต่อเศรษฐกิจและชีวิตความเป็นอยู่ของชาวนา จึงเป็นปัญหา
ใหญ่ที่ทำให้ทุเรียนและชาวนาเช่าจำนวนมากในภาคกลาง ไม่ได้รับ
ประโยชน์จากโครงการรับจำนำข้าวอย่างที่ควรจะเป็น

ทางออกของทุเรียนคือการกลับมาทำนาในที่นาของตัวเอง และหา
รายได้เสริมจากการรับจ้าง

“ตอนนี้เราไม่มีทุนไปลงทำนา เราไม่มีทรัพย์สินอะไรไปกู้เงินเพิ่ม เลย
กลับมาทำนาที่นาเรานี่ละ 1 ไร่กว่า ๆ รายได้ไม่พอ ก็รับจ้างเขากินไปด้วย ตอน
นี้ได้วันละ 200 – 250 บาท”

อาชีพรับจ้างในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร กลายเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญ และเป็นส่วนหนึ่งของทางออกของชาวนาภาคกลาง อย่างทุเรียน และชาวนาอีกหลายรายที่เผชิญอยู่กับปัญหาไร่ที่ทำกิน ที่ทำกินไม่เพียงพอ และสูญเสียที่ดินเพราะถูกยึดที่

{ ภัยธรรมชาติ ความเสี่ยง ของชาวนาที่ไร้หลักประกัน }

เสนาะ บุตรวงษ์

“ พมขาดทุน ล้มอยู่ 3-4 ปี ช่วงนั้นทำนาเกือบ 40 ไร่ ได้ข้าวแค่ไม่ถึง 700 กิ่ง เจอโรคระบาด แมลงลง เอาไม่ไหว แล้วเราก็มีทุนไม่มาก บางคนเขามีทุนก็ซื้อยามา แมลง ขวดละ 2,000 บาท ใครจะไปสู้ไหว ชาวนาเราถึงได้ เป็นกันแบบนี้ ทำนาแล้วก็เป็นที่นี้เป็นสิน ธ.ก.ส. เขาทิ้งว่ ทำนาสมัยนี้ เหลือแต่ชิ่งกับหนี้จริงๆ ”

ลุงเสนาะ บุตรวงษ์ อดีตชาวนาเช่าวัย 60 ปี ชาวอำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เช่าที่นา 20 ไร่ ทำนามาตั้งแต่วัยหนุ่มซบผาะอายุ 16 ปี

ความฝันของเกษตรกรเช่า

ก่อนที่ลุงเสนาะจะผันชีวิตตัวเองไปเป็นชาวนารับจ้าง ลุงเสนาะเคยฝันจะมีที่นาเป็นของตัวเอง

๑๑ เคยคิดที่จะซื้อที่นาเหมือนกันนะ แต่ไม่มีหัวที่ดินมันแพง อยากจะหาที่นาใกล้ๆ แทน ที่นี้มันแพง เขาตั้งป้ายขายไว้ไร่ละ 400,000 บาท ชาวนาเช่าอย่างเราไม่มีโอกาสซื้อหรอก รอดูทวยเท่านั้น ๑๑

มีชาวนาเช่าจำนวนมากอย่างลุงเสนาะ อยากมีที่ดินซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตเป็นของตนเอง แต่โอกาสที่จะซื้อที่นา มักเป็นของคนที่มีเงินทุนมากกว่าเสมอ ซึ่งส่วนใหญ่กลับไม่ได้มีอาชีพชาวนา

“ก็เลยต้องเช่าเขาทำแบบนี้ ค่าเช่านา 10 ไร่ต่อไร่ต่อครั้ง ถ้าปีหนึ่งทำนา 2 ครั้ง ก็เสียค่าเช่า 20 ไร่ แต่ก็ขึ้นอยู่กับราคาข้าวด้วยนะ ถ้าราคาข้าวสูงอย่างปัจจุบัน ค่าเช่านามันก็สูงตาม ถ้าราคาข้าวตก มันก็ตกตาม แต่ว่าตอนนี้เขาคิดเป็นเงินหมดแหละอยู่ที่ 1,200 บาทต่อไร่ต่อครั้ง 20 ไร่ ก็ 24,000 บาท ก็ว่ากันไป อย่างลุงเมื่อก่อนก็ทำนาปีละ 2 ครั้ง ค่าเช่านาก็ 48,000 บาท”

ลุงเสนาะเล่าถึงความหลัง ครั่งยังต้องจ่ายค่าเช่านา ซึ่งชาวนาอย่างแกต้องแบกรับภาระ และไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากจ่ายตามที่เจ้าของนาร้องขอ

ลุงเสนาะทำนาปีละ 2 ครั้ง ใช้พันธุ์ข้าวปลูกพันธุ์สุพรรณ 31 ซึ่งมีอายุเก็บเกี่ยว 120 วัน

“ค่าใช้จ่ายที่เราต้องจ่ายช่วงทำนา รวมแล้วก็ร่วมแสนนะ ทั้งค่าจ้างไถนาเตรียมดินปลูก ไร่ละ 200 บาท ไถ 2 รอบ ก็ 8,000 บาท ค่าปุ๋ย ยาฆ่าหญ้า ยาคุมหญ้า ยาบำรุงข้าว ค่าจ้างรถเกี่ยวข้าว ค่ารถขนข้าวเปลือกไปโรงสี ค่าเมล็ดพันธุ์ก็ต้องซื้อเพราะเก็บพันธุ์ข้าวเองไม่ได้ พันธุ์ข้าวกี่ถึงละ 195 - 200 บาท ใช้พันธุ์ข้าว 60 ถึง ต่อนา 20 ไร่”

“ไหนจะค่าน้ำมันเครื่องสูบน้ำ ชาวนาแถวนี้ต้องเสียเงินค่าปั้มน้ำกันทั้งนั้น ตั้งแต่เริ่มปลูก ย่นข้าวออกรวงเลย ปั้มน้ำจากคลองส่งน้ำขึ้นมา แล้วก็ปั้มน้ำเข้ามาตัวเองอีกทอดหนึ่ง ผลผลิตมันก็ได้ดีบ้าง แต่บางปีก็แค่ยันทุน บางปีก็ขาดทุน ต้องหาเงินกู้นอกระบบไปส่ง ธ.ก.ส. เป็นชาวนามันก็ไม่แน่นอนอย่างนี้”

ลุงเสนาะรายได้ให้ฟังยาวถึงต้นทุนการทำนา ซึ่งมีทั้งค่าจ้างรถไถ เครื่องจักร ค่าน้ำมัน ค่าปุ๋ยและยาที่ชาวนาควบคุมราคาเองไม่ได้ เมื่อไม่สามารถควบคุมราคาปัจจัยการผลิตหรือต้นทุนการผลิตได้ด้วยตัวเอง แต่

ผลผลิตกลับตั้งอยู่บนความเสี่ยง ซึ่งมีโอกาสไม่เป็นไปตามเป้าหมาย อาชีพชาวนาจึงเป็นอาชีพที่ไร้หลักประกัน มีความเสี่ยง เพราะต้องลงทุนมากแต่ผลผลิตที่ได้ไม่แน่นอน

ภัยธรรมชาติ เหตุแห่งหนี้ที่คาดไม่ถึง

นอกจากค่าปุ๋ยเคมี ค่าพันธุ์ข้าว ต้นทุนจิปาถะเกี่ยวกับการทำนา ตัวแปรที่สำคัญอีกอย่างที่เป็นความเสี่ยงทำให้ชาวนาไปไม่รอด คือภัยธรรมชาติ

“ พมขาดทุน ล้มอยู่ 3-4 ปี ช่วงนั้นทำนาเกือบ 40 ไร่ ได้ข้าวแค่ไม่ถึง 700 ถัง เจอโรคระบาดแมลงลง เอาไม่ไหว แล้วเราก็มีทุนไม่มาก บางคนเขามีทุนก็ซื้อยาฆ่าแมลง ขวดละ 2,000 บาท ใครจะไปสู้ไหว ชาวนาเราถึงได้เป็นกันแบบนี้ ทำนาแล้วก็หนี้เป็นสิน ธ.ก.ส. เขาทิ้งว่าการทำนาลดหนี้ เหลือแต่ชั่งกับหนี้จริง ๆ ”

ก่อนหน้าที่จะขาดทุนเพราะภัยแล้งซ้ำซาก ลุงเสนาะกู้เงินจาก ธ.ก.ส. มาจำนวน 60,000 บาท เพื่อลงทุนทำนา โดยรวมกลุ่มค่าประกันกันเองกับเพื่อนบ้าน และไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน

“ปีแรกๆ ก็ยังพอส่งไหว แต่บางปีที่ขาดทุนก็วนเวียนอยู่กับเงินกู้ยืมออก ระบบ เพื่อนำไปส่งคืนให้กับ ธ.ก.ส. รักษาความเป็นสมาชิกที่ดี จะได้ไม่ต้อง เสียค่าปรับและดอกเบี้ยเพิ่ม ส่งหนี้ให้ ธ.ก.ส. แล้วก็กู้ ธ.ก.ส.กลับมาใช้หนี้ ให้กับเจ้านั้นนอกระบบอีก วนกันอยู่อย่างนี้ สุดท้ายก็หยุดส่งเมื่อ 10 ปีก่อน เพราะส่งไม่ไหว”

ภัยแล้งและโรคจากแมลงระบาด จนทำให้ผลผลิต ข้าวเสียหาย กลายเป็นอีกสาเหตุที่สำคัญ ที่ทำให้ชาวนาผู้มี ฐานะเศรษฐกิจเปราะบางอยู่แล้ว ต้องขาดทุนและล้มละลาย เหมือนที่ลุงเสนาะเจอ และถ้าหากประสบปัญหาขาดทุนต่อ เนื่องติดต่อกัน 3-4 ปี ดอกเบี้ยและหนี้สินที่เพิ่มพูน จะทำให้ ชาวนามีโอกาสฟื้นตัวได้ยาก ชาวนาในภาคกลางหลายรายรวมทั้งลุงเสนาะจึงเลือกที่จะเลิกอาชีพทำนา เพราะทนสู้กับต้นทุน การผลิตที่สูง และหนี้สินที่เพิ่มพูนไม่ไหว

จากชาวนาเช่า เป็นชาวนารับจ้าง

ปัจจุบันลุงเสนาะเลิกทำนาแล้ว ผันชีวิตไปเป็นชาวนารับจ้าง ขายแรงงานรายวันแทน รับจ้างหว่านข้าวได้ไร่ละ 200 บาท วันไหนถ้ามีงานจ้างมาก ก็ได้เงินมาก พอเสร็จจากฤดูหว่านข้าว ก็จะไปรับจ้างอย่างอื่นแทน

ถึงแม้จะเลิกอาชีพทำนาแล้ว ลุงเสนาะยังคงต้องทำงานรับจ้าง เพื่อหาเงินเพื่อไปใช้คืนหนี้สิน ที่ค้างชำระไว้ตั้งแต่สมัยเป็นชาวนา

๑๑ ถึงยังงัยตอนนี้ก็ดีกว่าแต่ก่อน ก่อนหน้านั้นยังไม่ปรับ
โครงสร้างหนี้ก็วุ่นเหมือนกัน เพราะต้องเอาเงินไปใช้หนี้ ธ.ก.ส.
เป็นก้อน ตอนนี้ก็ทยอยส่งกองทุนฟื้นฟูฯ เดือนละ 1,000 บาท
กำลังพยายามไว้มือเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2555 ก็ค่อยๆ ทำงาน
รับจ้างไป หาเงินใช้หนี้เขา ๑๑

โ ชคยังเข้าข้างอยู่บ้างที่ลุงเสนาจะเป็นหนึ่งในจำนวนผู้ได้รับการปรับ
โครงสร้างหนี้ของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ที่มีเป้าหมาย
เพื่อยกเลิกดอกเบี้ยย อันเป็นเหตุของหนี้สินที่เพิ่มพูนอย่างไม่เป็น
ธรรม และลดเงินต้นให้เกษตรกรชำระเพียงครึ่งหนึ่ง เพื่อชดเชยให้กับ
เกษตรกรที่ผ่อนชำระหนี้มาแล้วอย่างยาวนาน แต่ไม่สามารถขดีใช้หนี้
ได้ทั้งหมด ทั้งนี้เพื่อให้เกษตรกรมีโอกาสฟื้นฟูเศรษฐกิจของครอบครัว
ตนเองในระยะต่อไป

ชาวนาเช่า ที่ทำนามาตั้งแต่วัยหนุ่มยันอายุ 60 ปี ลงทุนการผลิต มีหนี้สินทั้งในและนอกระบบ หมุนเวียนมาอย่างต่อเนื่องกว่าสี่สิบปี แม้จะเลิกอาชีพทำนาแล้ว ก็ยังไม่สามารถใช้คืนหนี้สินที่พอกพูนอยู่กับ ธ.ก.ส.ได้ น่าจะเป็นกรณีตัวอย่างชัดเจนที่ชี้ให้เห็นว่า การทำนาด้วยวิถีการใช้ทุน ใช้เครื่องจักร และใช้สารเคมีเข้มข้นอย่างที่เป็นอย่างนี้ ชาวนาจะมีบั้นปลายชีวิตอย่างไร ทั้งนี้ ลุงเสนาะคงไม่ใช่ชาวนาภาคกลางเพียงส่วนน้อยเท่านั้น ที่ต้องเผชิญอยู่กับปัญหาเหล่านี้ในปัจจุบัน

ข้อมูลเพิ่มเติม:

- หลังการปรับโครงสร้างหนี้ตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2553 ลุงเสนาะเหลือชำระหนี้เพียงครึ่งหนึ่งของเงินต้น คือ 30,000 บาท ไม่มีดอกเบี้ย และมีเวลาผ่อนชำระ 15 ปี
- **มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2553 เรื่อง โครงการปรับโครงสร้างหนี้และฟื้นฟูอาชีพเกษตรกร**

คณะรัฐมนตรีอนุมัติในหลักการโครงการปรับโครงสร้างหนี้และฟื้นฟูอาชีพเกษตรกร ตามที่ฯ พณฯ รองนายกรัฐมนตรี (พลตรี สนั่น ขจรประศาสน์) ประธานคณะกรรมการเฉพาะกิจของนายกรัฐมนตรี เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรอย่างบูรณาการ เสนอ ดังนี้

1. อนุมัติการแก้ไขปัญหาหนี้และฟื้นฟูอาชีพเกษตรกร จำนวนประมาณ 510,000 ราย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้
- 1.1 จัดสรรงบประมาณรายจ่ายงบกลางประจำปีงบประมาณ พ.ศ.

2553 จำนวนเงิน 1,140,000,000 บาท ให้สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรในการแก้ไขปัญหาหนี้และเพื่อสนับสนุนการฟื้นฟูพัฒนาอาชีพหลักในการลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิต

1.2 จัดสรรงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2554 และปีงบประมาณ พ.ศ. 2555 ให้สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จำนวน 2,200,000,000 บาท และ 2,530,000,000 บาท ตามลำดับเพื่อสนับสนุนการฟื้นฟูและพัฒนาอาชีพหลักในการลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิต

2. มอบหมายให้สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรจัดสรรงบประมาณของกองทุนฟื้นฟูฯ ในการสนับสนุน แก้ไขปัญหาหนี้และฟื้นฟูอาชีพเกษตรกร ให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามความจำเป็น

3. มอบหมายให้สำนักกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรประสานงานกับธนาคารทั้ง 4 แห่ง ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร บมจ.ธนาคารกรุงไทย ธนาคารอาคารสงเคราะห์ ธนาคารออมสิน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ

ทั้งนี้ ให้รับความเห็นของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และสำนักงบประมาณไปพิจารณาดำเนินการด้วย

ข้อเท็จจริง

คณะกรรมการเฉพาะกิจของนายกรัฐมนตรี มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาหลักเกณฑ์การปรับโครงสร้างหนี้ของเกษตรกร

ซึ่งการประชุมของคณะกรรมการฯ ได้ข้อสรุปการแก้ไขปัญหานี้ และฟื้นฟูอาชีพเกษตรกร ดังนี้

กลุ่มที่ 1 เกษตรกรที่เป็นหนี้ไม่ก่อให้เกิดรายได้ (NPL) และเป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร

- 1) เกษตรกรลูกหนี้ จำนวนประมาณ 80,000 ราย สถานะหนี้เป็นหนี้ไม่ก่อให้เกิดรายได้ (NPL) ณ วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2552 การพิจารณาแก้ไขให้ค้ำถึงสถานะหนี้ และอายุความของการดำเนินคดี
- 2) ปรับโครงสร้างหนี้โดยการพักชำระต้นเงินครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 50) และดอกเบี้ยทั้งหมดไว้ก่อนโดยให้เกษตรกรผ่อนชำระหนี้ต้นเงินที่เหลืออีกครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 50) ตามงวดและระยะเวลาที่ตกลงกันแต่ไม่เกิน 15 ปี ต้นเงินและดอกเบี้ยที่พักไว้จะได้รับการลดให้ทั้งหมด เมื่อเกษตรกรได้ชำระหนี้คืนงวดสุดท้ายแล้ว
- 3) เกษตรกรลูกหนี้ที่มีหลักทรัพย์ค้ำต้นเงินถ้ามูลค่าหลักทรัพย์ลดครึ่งหนึ่งแล้วยังมีมูลค่าสูงกว่า ร้อยละ 50 ของต้นเงิน ส่วนต่างนั้นรัฐบาลจะชดเชยให้สถาบันการเงิน (ราคาประเมินหลักทรัพย์ราคาราชการ) เช่น เกษตรกรเป็นหนี้ต้นเงิน 100,000 บาท เกษตรกรจะต้องชำระหนี้ต้นเงินคือ (ร้อยละ 50) เท่ากับ 50,000 บาท ราคาประเมินหลักทรัพย์ 200,000 บาท เมื่อหลักทรัพย์นั้นถูกบังคับคดีขายทอดตลาดราคาจะลดลงต่ำสุดถึง ร้อยละ 50 เท่ากับ 100,000 บาท จึงมีส่วนต่างระหว่างต้นเงินที่เกษตรกรชำระหนี้คืนกับราคาหลักทรัพย์ที่ขายได้อยู่ 50,000 บาท เจ้าหนี้จะได้รับการชดเชยจากรัฐบาล 50,000 บาท ราคาประเมินราชการที่ใช้คำนวณการขอชดเชยส่วนต่างจากรัฐบาล ใช้ราคา ณ ปัจจุบัน

- ส่วนการเบิกจ่ายจริงจะได้รับเมื่อเกษตรกรชำระหนี้ค้ำจนงวดสุดท้ายแล้ว
- 4) รัฐบาลให้การสนับสนุนการฟื้นฟูและพัฒนาอาชีพเกษตรกร
 - 5) กองทุนฟื้นฟู ประสานงานกับสถาบันเจ้าหนี้ในการจัดทำข้อมูลประกอบการปรับโครงสร้างหนี้เพื่อเข้าระบบและเป็นฐานข้อมูลร่วมกัน
 - 6) ผู้รับผิดชอบ กองทุนฟื้นฟู และธ.ก.ส.

กลุ่มที่ 2 เกษตรกรอาจจะเป็นหรือไม่เป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร แต่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนหนี้

1) เกษตรกรเป็นลูกหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สถานะหนี้ไม่ก่อให้เกิดรายได้ (NPL) ณ วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ.2552 จำนวนประมาณ 350,000 ราย โดยคำนึงถึงสถานะหนี้และอายุความของการดำเนินคดี

2) ปรับโครงสร้างหนี้โดยการพักชำระต้นเงินครั้งหนึ่ง (ร้อยละ 50) และดอกเบี้ยทั้งหมดไว้ก่อนโดยให้เกษตรกรผ่อนชำระหนี้ต้นเงินที่เหลืออีกครั้งหนึ่ง (ร้อยละ 50) ตามงวดและระยะเวลาที่ตกลงกันแต่ไม่เกิน 15 ปี ต้นเงินและดอกเบี้ยที่พักไว้จะได้รับการลดให้ทั้งหมด เมื่อเกษตรกรได้ชำระหนี้ค้ำจนงวดสุดท้ายแล้ว

- 3) รัฐบาลให้การสนับสนุนการฟื้นฟูและพัฒนาอาชีพเกษตรกร
- 4) กองทุนฟื้นฟู ประสานงานกับสถาบันเจ้าหนี้ในการจัดทำข้อมูลประกอบการปรับโครงสร้างหนี้เพื่อเข้าระบบและเป็นฐานข้อมูลร่วมกัน
- 5) ผู้รับผิดชอบ ธ.ก.ส.

กลุ่มที่ 3 เกษตรกรลูกหนี้สถาบันการเงินอื่น สหกรณ์ฯ และ
นิติบุคคลที่คณะกรรมการกองทุนกำหนด

- 1) จำนวนประมาณ 80,000 ราย
- 2) ปรับโครงสร้างหนี้หลังจากดำเนินการกลุ่มที่ 1 และ 2 แล้ว
- 3) การฟื้นฟูและพัฒนาอาชีพเกษตรกรหลังจากดำเนินการ
กลุ่มที่ 1 และ 2 แล้ว
- 4) กองทุนฟื้นฟู ประสานงานกับสถาบันเจ้าหนี้ในการจัดทำ
ข้อมูลประกอบการปรับโครงสร้างหนี้เพื่อเข้าระบบและเป็นฐานข้อมูล
ร่วมกัน
- 5) ผู้รับผิดชอบ กองทุนฟื้นฟู และสถาบันเจ้าหนี้ที่ร่วม
โครงการ

2. หลักการและแนวทางฟื้นฟูและพัฒนาอาชีพเกษตรกร

คณะกรรมการพิจารณาหลักเกณฑ์การปรับโครงสร้างหนี้ของ
เกษตรกร ได้ข้อสรุปการฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรโดยมีรายละเอียด ดังนี้ 1)
ปรับความคิด ทักษะคนดี และพฤติกรรม 2) ฟื้นฟูและพัฒนาอาชีพหลัก
3) พัฒนาอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ 4) การฟื้นฟูอาชีพให้แก่เกษตรกร
สมาชิกองค์กรเกษตรกร กองทุนฟื้นฟู ดำเนินการร่วมกับ ธ.ก.ส. 5)
ประสานความร่วมมือจากกระทรวง กรม กองต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการ
ดำเนินการฟื้นฟูอาชีพเกษตรกร

{ มรดกหนี้ ชาวนา }

บุญมา รองงาม

“ ตอนพ่อตายได้รับเงินฌาปนกิจศพมา 130,000 บาท ทำศพพ่อไป 60,000 บาท ที่เหลือก็เอามาใช้หนี้คืนให้ ร.ก.ส. แต่หนี้พ่อก็ยังไม่หมด ยังเหลืออีก 50,000 กว่าบาท รวมดอกเบี้ยอีกเป็น 70,000 บาท ทั้งที่พ่อตายไปแล้วแต่หนี้ก็ยังอยู่ แล้วก็ตกมาที่ฉันที่เป็นลูกนี่ละ ”

บุญมา รongาม ชาวนาอำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท วัย 51 ปี เล่าถึงการเสียชีวิตของพ่อเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2552 เธอเล่าว่าพ่อของเธอได้เข้ากลุ่มกับเพื่อนบ้านค้าประกันเงินกู้ ธ.ก.ส. ให้กัน กู้ตั้งแต่สมัยพ่อยังหนุ่ม กู้มาแล้วก็ใช้ไป แล้วก็ไปกู้มาใหม่ ทำนาแล้วก็ใช้หนี้ไปอีก วนเวียนอยู่อย่างนี้ ซึ่งเธอก็ไม่แน่ใจว่าสุดท้ายพ่อของเธอเป็นหนี้ ธ.ก.ส. อยู่เท่าไร

พ่อของบุญมา จึงเป็นหนึ่งในจำนวนชาวนาหลายคนที่เป็นหนี้กับ ธ.ก.ส. เมื่อครั้งยังหนุ่มตั้งแต่เริ่มทำนา และไม่เคยหลุดจากการเป็นหนี้ ธ.ก.ส. ได้เลย แต่กลับต้องวนเวียนใช้หนี้ และกู้ใหม่เพิ่ม จนกระทั่งเขาเสียชีวิตลง หนี้สินที่มีอยู่กับ ธ.ก.ส. ก็ยังใช้คืนได้ไม่หมด

มรดกหนี้ ที่ไม่เป็นธรรม

๑๑ ตอนไปรับเงินยกบ้านกิจศพ ธ.ก.ส. บอกให้เราเซ็นรับชำระหนี้แทนพ่อ ฉันไม่มีความรู้อะไร ก็เลยต้องเซ็นรับชำระหนี้แทน ๑๑

ครั้นถามถึงมรดกอื่นของพ่อ บุญมาบอกว่าพ่อได้แบ่งที่ดินให้กับลูกๆ หมดแล้วตั้งแต่ก่อนเสียชีวิต จะเหลือก็แต่ “มรดกหนี้” ก้อนนี้ที่เธอรับมานับจากปี พ.ศ. 2552 จนถึงปัจจุบัน กว่า 4 ปี ที่เธอต้องรับภาระใช้หนี้คืนให้กับ ธ.ก.ส. แทนพ่อที่เสียชีวิตไป รวมกับหนี้ของตัวเอง ที่กู้มาจากสหกรณ์การเกษตรฯ 120,000 บาท และหนี้จาก ธ.ก.ส. อีก 150,000 บาท ที่ขณะนี้เธอขอให้ลูกของเธอช่วยผ่อนชำระอยู่ด้วยกัน

หนี้สินชานา ที่สืบทอดต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่น ดังที่เกิดขึ้นกับครอบครัวของบุญมา หนี้ของพ่อและลูกสาวของเธอ สะท้อนภาพชีวิตชานาในชนบทภาคกลาง ที่ทุกครอบครัวมีปัญหาภาระหนี้สินผูกพัน กลายเป็นปัญหาเศรษฐกิจเรื้อรัง ที่ทำให้ชานาไม่สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองได้

ล่าสุดต้นเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2556 หลังจากผ่อนหนี้ของพ่อได้ 4 ปี ทาง ธ.ก.ส. ได้ทำหนังสือแจ้งมายังบุญมาว่า ได้ตัดหนี้ของพ่อเธอให้เป็นหนี้สูญไปแล้ว เพราะกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ได้ทำหนังสือยืนยันว่า พ่อของบุญมาเป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จึงเข้าข่ายได้รับการจำหน่ายหนี้ตามมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2554 ที่ระบุว่า ให้จำหน่ายหนี้ให้กับสมาชิกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรที่เสียชีวิตและพิการ

“ทาง ธ.ก.ส. ทำหนังสือมาบอกว่า หนี้ของพ่อเป็นหนี้สูญแล้ว ไม่ต้องชำระอีกต่อไป เพราะเป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟูฯ เรียกคนค้าประกันทั้งหมดมารับรู้ด้วย เราก็โล่งอกไปเลย ทุกข์ใจมาตั้งนาน ยืมได้แล้วคราวนี้” บุญมาว่า

มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2554 ที่ให้จำหน่ายหนี้กับสมาชิกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรที่เสียชีวิตและพิการ เป็นส่วนหนึ่งของการเรียกร้องของกลุ่มเกษตรกรสมาชิกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรวมทั้งสภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย หากอย่างไรก็ดี มติคณะรัฐมนตรีนี้ยังคงมีปัญหาในทางปฏิบัติ เนื่องจากธนาคารเจ้าหนี้มักไม่เต็มใจในการจำหน่ายหนี้ให้กับลูกหนี้ และ สมาชิกกองทุนฟื้นฟูฯ จำนวนมาก ยังไม่ได้รับข้อมูลเรื่องมติคณะรัฐมนตรีนี้อย่างทั่วถึง

ทำนาเช่า.. ไร่หน้ที่เหลืออยู่

บุญมาเช่านา 16 ไร่ จ่ายค่าเช่านาไร่ละ 15 ถัง ถึงละประมาณ 150 บาท ต้นทุนค่าเช่านา จึงอยู่ที่ประมาณ 33,600 บาทต่อการทำนา 1 ครั้ง

๑๑ ทำนากยอไร่หน้สหรับการเกษตรจนหมดแล้ว จะเหลือ
ที่หน้ ธ.ก.ส.ก็ถูกลงกยอเลี้ยงเปิดไร่กุง ตอนนีให้ลูกช่วยยไร่หน้
พอนเป็นเดือนอยู่ เกือบจะหมดแล้ว ๑๑

บุญมาหวังเหลือเกินว่า จะใช้คืนหนี้ของตัวเองที่มีอยู่กับ ธ.ก.ส.ให้หมดในเร็ววัน หนี้สินเหล่านี้จะได้ไม่ต้องตกไปถึงรุ่นลูกหลานของเธอ แบบที่เธอเคยเจอมาแล้ว

ชาวนาหลายรายในภาคกลาง มีสภาพไม่แตกต่างจากพ่อของบุญมา ที่ไม่สามารถหลุดจากภาระหนี้สิน ธ.ก.ส. ได้เลยตลอดชีวิต ภาระหนี้สินของ ชาวนากลายเป็นปัญหาทางโครงสร้างที่ต้องการการเยียวยาแก้ไข เพราะหาก ไม่มีการแก้ไขปัญหาระดับนโยบาย ทางออกของชาวนาที่มีอยู่ คือการขาย ที่ดินเพื่อใช้หนี้ให้กับ ธ.ก.ส. หรือ ถูก ธ.ก.ส. ฟ้องยึดที่ขายทอดตลาด หรือ สุดท้ายอาจจะต้องจบลงด้วยการนำเงินมาปนกิจการของตัวเองมาใช้หนี้ให้ กับ ธ.ก.ส. เหมือนกรณีที่เกิดขึ้นแล้วกับพ่อของบุญมา

ข้อมูลเพิ่มเติม: มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2554 เรื่อง ขอแก้ไขเพิ่มเติมมติรัฐมนตรีเรื่องแนวทางการดำเนินการในโครงการปรับโครงสร้างหนี้ตามมติคณะรัฐมนตรี ของ ธ.ก.ส.

คณะรัฐมนตรีเห็นชอบตามที่กระทรวงการคลังเสนอทั้ง 2 ข้อ ดังนี้

1. เห็นชอบให้ยกเลิกข้อความของมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2554 (เรื่อง ขอความเห็นชอบแนวทาง ดำเนินการในโครงการปรับโครงสร้างหนี้ตามมติคณะรัฐมนตรีของ ธ.ก.ส.) ตามข้อ 3.3.1 ของหนังสือกระทรวงการคลัง ด่วนที่สุด ที่ กค. 1006/1904 ลงวันที่ 31 มกราคม พ.ศ.2554

2. เห็นชอบในหลักการให้เกษตรกรทั้ง 3 กลุ่ม ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 เกษตรกรที่เป็นหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ (NPL) และเป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จำนวนประมาณ 80,000 ราย กลุ่มที่ 2 เกษตรกรที่อาจจะเป็นหรือไม่เป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร แต่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนหนี้จำนวนประมาณ 350,000 ราย และกลุ่มที่ 3 เกษตรกรลูกหนี้สถาบันการเงินอื่น สหกรณ์ฯ และนิติบุคคลที่คณะกรรมการกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรกำหนดจำนวนประมาณ 80,000 ราย ที่เสียชีวิต พิกارหรือทุพพลภาพจนไม่สามารถประกอบอาชีพได้ ณ วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ.2552 ให้จำหน่ายหนี้เงินกู้ออกจากบัญชีเป็นหนี้สูญ ทั้งเงินต้นและดอกเบี้ย ทั้งนี้ มอบ

หมายให้กระทรวงการคลังรับไปพิจารณาในรายละเอียดต่างๆ ร่วมกับ
สำนักงานประมาณและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
เกี่ยวกับวงเงินค่าใช้จ่ายและการแยกบัญชีธุรกรรมนโยบายรัฐ (Public
Service Account :PSA) ให้แล้วเสร็จโดยเร็ว แล้วให้นำเสนอคณะ
รัฐมนตรีอีกครั้งในสัปดาห์หน้า

กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์
ศูนย์ส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ เขต ๖ เชียงใหม่

นางหญิง อัญญาสนนันทน์

95 หมู่ 5 ตำบลท่าช้าง อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

ตั้งรายการต่อไปนี้

ลำดับ	ชื่อผู้ขาย	วันที่	จำนวน	มูลค่า

{ ต่อสู้..เพื่อยกหนี้ให้
ชาวนาอายุ 65 ปีขึ้นไป }

ยายหยัด อนุศาสนนันท์

“ ทำนาอยู่ 3 ไร่ แต่ไม่พอส่งหนี้ สุดท้ายก็ต้องขายที่
นา เอาเงินมาใช้หนี้ให้ ธ.ก.ส. ตอนนั้นก็รับจ้างเขากิน ไม่มี
ไร่ไม่มีนาทำอีกแล้ว ”

ยายหยัด อนุศาสนนันท์ ชาวนาอำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท วัย 83 ปี เคยถึงเรื่องราวเมื่อครั้งยังมีทีนาคือเป็นของตัวเองเมื่อ 10 ปีก่อน ก่อนที่จะตัดสินใจขายทีนา 3 ไร่ ไร่ละ 10,000 กว่าบาท ให้กับเพื่อนบ้านในหมู่บ้าน

“มันไม่มีทุนไปทำนา ก็ไปกู้ ธ.ก.ส.มา ใช้กลุ่มค้ำประกัน เราค้ำให้เขา เขาค้ำให้เรา ทำนาได้ข้าวมากก็พออยู่พอกิน แต่พอขายแล้วเงินไม่พอไปใช้หนี้ให้เขา”

ยายหยัดเองก็ไม่ต่างจากเพื่อนบ้านหลายคนในชุมชน ที่ลงทุนทำนา ด้วยการกู้เงินจาก ธ.ก.ส. แม้จะกู้เงินมาในจำนวนที่ไม่มากนัก แต่ด้วยผลผลิตข้าวที่ได้ไม่มาก เนื่องจากมีทีนาค้นน้อย ประกอบกับราคาข้าวในแต่ละปีที่ไม่แน่นอน ทำให้เงินที่ได้จากการขายข้าวของยายหยัดรวมทั้งเพื่อนบ้าน มักมีเหลือไม่มากพอ ที่จะใช้หนี้คืนให้กับ ธ.ก.ส. ได้หมดในแต่ละปี

“ทำนามันไม่แน่นอน บางปีก็แล้ง บางปีก็น้ำท่วม บางปีก็น้ำน้อย พอทำนาได้ข้าวน้อย ขายข้าวก็ได้เงินน้อยไปด้วย ไหนจะค่าปุ๋ย ค่ายาฉีดแมลง คาร์ตไถ เงินที่ได้มาก็พยายามส่งดอกเบี้ยให้ ธ.ก.ส. เขาแล้ว แต่พอขาดส่งบ้าง ก็เสียค่าปรับเพิ่ม ดอกเบี้ยก็เพิ่ม ดอกเบี้ยมันเพิ่มขึ้นๆ จนเราไม่รู้ว่ามันเท่าไร สุดท้ายเราก็ต้องขายทีนาเพื่อใช้หนี้ให้ ธ.ก.ส.เขา” ยายหยัดเล่าถึงสภาพการทำนาที่ผ่านมาซึ่งไม่ต่างกับชาวนารายอื่น ที่ผลผลิตข้าวมักไม่แน่นอน ไม่มีหลักประกัน และที่สำคัญคือไม่เคยรู้เลยว่าดอกเบี้ยและเงินกู้ ธ.ก.ส. เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนเท่าไร

สุดท้ายยายหยัดขายที่นา 3 ไร่ ได้เงิน 40,000 บาท นำไปใช้หนี้ให้กับ ธ.ก.ส. ที่มีเงินต้น 10,000 บาท รวมกับดอกเบี้ยที่เพิ่มพูน พอขายที่นาเงินสุดท้าย ยายหยัดในวัย 73 ปี ตอนนั้น ก็หันมาทำอาชีพชาวไร่รับจ้างแทน

ชีวิตชานา แม่ชราที่ยังต้องสู้

หลังจากที่นา 3 ไร่ถูกขายไป ชีวิตยายหยัดและครอบครัว ยังคงดำเนินต่อไป แต่หลังจากที่ชีวิตยายหยัดเสียไปไม่นาน ยายหยัดได้ตัดสินใจที่จะลงทุนอีกครั้งเพื่อหวังให้มีชีวิตและรายได้ที่ดีขึ้น โดยไปกู้เงินกับสหกรณ์การเกษตร 10,000 บาท เพื่อนำมาเลี้ยงเปิดไล่ทุ่ง

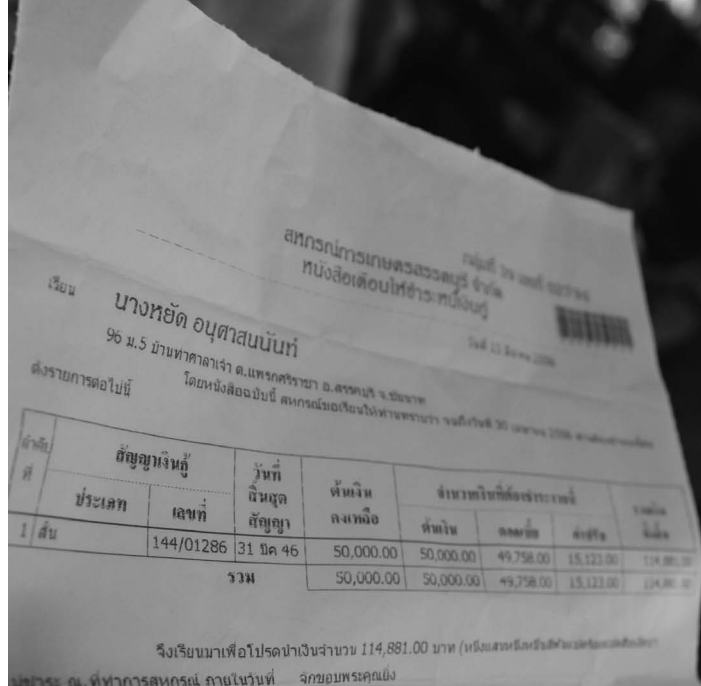
“ไว้กลุ่มค้าประกันเงินกู้ 5 คน กู้มา 10,000 บาท เอามาเลี้ยงเปิดไล่ทุ่ง แล้วก็จ้างคนเลี้ยง สุดท้ายเจอพิษไข้หวัดนกระบาด อีก ปีนั้นเปิดก็หมดไปอีก ”

เมื่อถึงเวลาชำระหนี้คืนให้สหกรณ์ฯ ยายหยัดบอกว่าบางครั้งเจ้าหน้าที่สหกรณ์ฯ ทำให้แก่ได้อายุ ทวงหนี้แก่ในที่ประชุมใหญ่สหกรณ์ บอกว่าแก่เป็นหนี้อยู่เท่าไร แล้วไม่ยอมใช้หนี้ เมื่อถูกทวงถามหนี้ต่อหน้าคนอื่น ยายหยัดหาทางออกโดยการไปกู้ยืมเงินนอกระบบ มาผ่อนชำระหนี้ให้สหกรณ์ฯ จากหนี้ก้อนเดียวจึงกลายเป็นหนี้สองก้อน

การต่อสู้ดิ้นรนของชานาอย่างยายหยัด มีสภาพไม่แตกต่างจากชานารายอื่นในชุมชน ที่แม่จะทั้งทำนา เลี้ยงเปิด และรับจ้างเป็นอาชีพเสริม แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหา

ความคุ้มค่าในการผลิตได้ เพราะเผชิญกับปัญหาในเชิงระบบ และโครงสร้าง ดังที่ขาดแคลนที่ดิน มีที่ดินน้อยต้องจ่ายค่าเช่า นาสูง ปัจจัยการผลิตราคาแพงขาดการควบคุม และไม่มีแหล่ง เงินทุนปลอดดอกเบี้ยที่ควรได้รับการสนับสนุนจากรัฐ

“ตอนนี้ที่ดินที่ปลูกบ้านอยู่ ก็โอนให้ลูกสาวไปแล้ว นี่ก็อาศัยลูกสาว อยู่ พอมีคนให้พินมา เราก็เามาเผาถ่านขาย เก็บของเก่าขายบ้าง เพื่อให้มี รายได้พออยู่ไปวันๆ เงินก็ไม่พอใช้ พอจะมีขึ้นมาบ้าง อ้าวก็กินไปซะอีก” พุด จบยายหยัดก็หัวเราะร่วนให้กับความลำบากของชีวิตชาวนาที่ต้องต่อสู้ดิ้นรน ในปัจจุบัน

ปรับโครงสร้างหนี้ กลับเพิ่มหนี้

ยายหยัดได้ลงชื่อเข้าร่วมโครงการปรับโครงสร้างหนี้กับสหกรณ์การเกษตรฯ เมื่อปี พ.ศ.2546 ซึ่งยายหยัดเองบอกว่า ตัวเองก็ไม่รู้ว่าการปรับโครงสร้างหนี้หมายถึงอะไร สุดท้ายสหกรณ์ฯ ได้ปรับโครงสร้างหนี้ให้ยายหยัด โดยนำเงินต้นมารวมกับค่าปรับและดอกเบี้ย ทำให้เงินต้นยายหยัดเพิ่มสูงเป็น 50,000 บาท และดอกเบี้ยใหม่ที่คำนวณจนถึงปัจจุบัน 49,758 บาท ค่าปรับอีก 15,123 บาท ทำให้ยอดรวม ณ วันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2556 มีหนี้ที่ยายหยัดต้องใช้คืนให้สหกรณ์การเกษตรฯ เป็นจำนวน 114,881 บาท จากเงินต้นเพียง 10,000 บาท ที่ยืมมา

เมื่อยายหยัดอายุได้ 76 ปี หลังจากเริ่มชำระหนี้ไม่ไหว ในปี พ.ศ.2549 ยายหยัดได้หยุดชำระหนี้ให้กับสหกรณ์การเกษตรฯ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

บ้านปลายชีวิตชาวนา

๑๑ ยายไปร่วมชุมนุม กับ สค.ปท. (สภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย) ไปขอร้องให้ขายยกหนีให้ชาวนาสูงอายุ เพราะแก่ขนาดนี้แล้ว ทำนาใช้หนีไม่ไหวแล้ว ๑๑ ยายหยุดย่ำหนักแน่น ถึงข้อเรียกร้องของ สค.ปท. ที่ขอให้รัฐบาลยกเลิกหนี้ให้กับเกษตรกรที่อายุ 65 ปี ขึ้นไป

“ตอนนี้ได้เบี้ยเลี้ยงคนแก่เดือนละ 800 บาท เฉลย ๆ ก็กินหมดซะก่อนที่จะเอาไปใช้อีกอย่างอื่น มันเครียดนะ ที่เราใช้หนี้เขาไม่ได้” พุดจบยายหยุดก็ถอนหายใจยาว

บ้านปลายชีวิตของชาวนาอย่างยายหยุด ยังคงไม่แน่นอน ที่ดินผืนสุดท้าย 3 งานกว่า ที่ยายหยุดปลูกบ้านอยู่กับลูกๆ ตอนนี้ลูกสาวยายหยุดก็เป็นหนี้สหกรณ์การเกษตรฯ หากเมื่อหลายปีที่ผ่านมาเจอพิษไข้หวัดนกระบาด ลูกสาวยายหยุดจึงตัดสินใจออกไปทำงานรับจ้างต่างถิ่นเพื่อหาเงินมาใช้หนี้สหกรณ์ฯ นานๆ ครั้งจึงจะได้กลับมาเยี่ยมบ้านสักที ในอนาคตหากลูกสาวของยายหยุดไม่สามารถชำระหนี้สินที่มีอยู่กับสหกรณ์ฯ ได้ ครอบครัวยายหยุดอาจจะต้องเจอกับปัญหาการถูกฟ้องร้อง และการยึดที่บ้านขายทอดตลาดได้อีกเช่นกัน

ความมั่นคงในชีวิตและอาชีพของชาวนาภาคกลางในยุคสมัยปัจจุบัน จึงยากเหลือเกินที่จะถูกสานต่อ ไปยังคนรุ่นหลังได้ เพราะยังทำนายังมีแต่หนี้ และสูญเสียที่ดินที่เคยมีมาในครั้งบรรพบุรุษ ความไม่มั่นคงในชีวิต ไม่มีหลักประกันและสวัสดิการในอาชีพชาวนาที่ดีพอ อาจจะทำให้ยายหยัดและชาวนารุ่นเดียวกัน กลายเป็นชาวนาภาคกลางรุ่นสุดท้าย ที่เคยมีที่ดินเป็นของตนเองก็ได้

ข้อมูลเพิ่มเติม: ยายหยัดเข้าเป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ปี พ.ศ.2549 และอยู่ระหว่างรอให้กองทุนฟื้นฟูฯ ชื้อหนี้จากสหกรณ์การเกษตรฯ

ส่วนที่สอง
ความปรารถนา
ของสังคมผู้ผลิต

หนังสือ ที่ดินและอาหาร

ในกระแสความเปราะบางของสังคมผู้ผลิต

ปิยาพร อรุณพงษ์

บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย "ภาวะหนี้สินเกษตรกรกับนัยที่ส่งผลต่อการสูญเสียที่ดินและความมั่นคงทางอาหารของชุมชนและสังคม" ที่กลุ่มปฏิบัติงานท้องถิ่นไร่พรมแดน (กลุ่มโลโคลแอค) และสภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย (สค.ปท.) ร่วมกันศึกษาระหว่างเดือนกันยายนปี พ.ศ.2555 ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ.2556 โดยมีเป้าหมายเพื่อศึกษาสถานะหนี้สินของเกษตรกร ที่ส่งผลต่อการสูญเสียที่ดิน อันเป็นฐานการผลิตสำคัญของสังคมผู้ผลิตอาหาร การยกตัวอย่างกรณีศึกษา¹ ระดับครัวเรือนจากชาวนาที่มีภาวะหนี้สิน ทำให้เห็นภาพความเปราะบางของสังคมผู้ผลิต

¹งานวิจัยวางอยู่บนหลักเกณฑ์การพิจารณารณีศึกษาเชิงประเด็น (issue-based approach) โดยเลือกศึกษา การสูญเสียที่ดินในระดับปัจเจกหรือระดับครัวเรือน (ศึกษาเกษตรกรรายย่อยภาคกลางที่เป็นสมาชิกสภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย(สค.ปท.) จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดเพชรบุรี)

อาหาร และความไม่มั่นคงในชีวิตของเกษตรกรที่ไม่เพียงพบจากกรณีศึกษา
ของงานวิจัย แต่ยังเป็นปรากฏการณ์ของปัญหาที่เกิดขึ้นแพร่หลาย และมีผล
สืบเนื่องต่อทิศทางการเกษตรกรรมของประเทศที่มีจำนวนเกษตรกรลดลง ใน
ขณะที่ระบบการผลิตอาหารกลับไปอยู่ในมือของธุรกิจการเกษตรขนาดใหญ่
และเน้นการส่งออกเพื่อป้อนสู่ระบบอาหารโลก ซึ่งทำให้สถานะระบบอาหาร
ของสังคมอยู่ในทิศทางที่ตอบสนองต่อการค้า มากกว่าจะเป็นการสร้างระบบ
อาหารเพื่อคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะกลไกของระบบตลาดที่ผลักดัน
ให้สินค้าเกษตรที่ไม่ทำกำไรถูกตัดออกไปจากระบบอาหาร หากเป็นเช่น
นี้ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนและสังคม อาจถูกลดทอนให้เป็นเพียง
แค่การมีปริมาณอาหารในระบบ แต่ขาดมิติทางคุณภาพ ความหลากหลาย
และความเป็นธรรมต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมผู้ผลิตอาหารอย่างที่ควรจะเป็น

▲ ระบบอาหารในสมการความไม่มั่นคง

กระบวนการพัฒนาและการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ทำให้ระบบอุตสาหกรรมอาหารกลายเป็นแนวทางการสร้างความมั่นคงให้มวลมนุษยชาติ เพื่อเป็นหลักประกันในการเข้าถึงอาหาร ดังที่เกษตรกรเชิงพาณิชย์ที่ตอบสนองต่อการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมได้เข้ามาแทนที่ระบบการผลิตอาหารของเกษตรกรรายย่อยที่มีความหลากหลายและมีความสามารถในการปรับตัวเข้ากับระบบนิเวศน์ สัญญาณบ่งชี้ที่สำคัญคือการลดลงของจำนวนเกษตรกรรายย่อยผู้ผลิตอาหาร ซึ่งสวนทางกับการขยายตัวของธุรกิจการเกษตรที่เข้าแทนที่และกุมอำนาจควบคุมระบบอาหารในสังคมได้มากขึ้น ตั้งแต่การถือครองที่ดินขนาดใหญ่ การเป็นเจ้าของเมล็ดพันธุ์สัดส่วนรายได้ และกำไรจากส่วนแบ่งตลาดอาหารทั้งในประเทศและระดับโลก

สภาพการณ์เช่นนี้คงไม่น่าแปลกใจ หากเข้าใจถึงกระบวนการสร้างอาณานิคม ในระบบอาหารที่ก่อตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว ตั้งแต่การเข้ามาแทนที่แบบแผนการผลิตอาหารของท้องถิ่น ที่ในอดีตสามารถตอบสนองความต้องการได้อย่างเพียงพอ แต่ปัจจุบันแนวคิดการผลิตอาหารส่วนเกินสู่ตลาดและการแสวงหา “กำไร” จากการค้าและตลาดอาหาร ได้ทำให้ระบบอาหารถูกแปรสภาพให้อยู่ในอำนาจควบคุมของกลุ่มทุนธุรกิจ อย่างกรณีการล้อมรั้วที่ดินที่เกิดขึ้นช่วงศตวรรษที่ 17-18 ในประเทศอังกฤษ และการทำให้ที่ดินที่เคยใช้ร่วมกันตกเป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชน ซึ่งส่งผลให้เกษตรกรรายย่อยไม่มี

สิทธิในที่ดินทำกิน ประกอบกับในเวลาต่อมาที่การปฏิวัติอุตสาหกรรมได้เข้ามาทำลายระบบอาหารท้องถิ่น โดยการดึงผู้คนออกจากที่ดิน แหล่งอาหารและภาคการเกษตร ให้กลายเป็นแรงงานรับจ้างในเมือง ชนบทที่ถูกทิ้งร้างจากการอพยพของแรงงานภาคเกษตร กำลังถูกเครื่องจักรและเทคโนโลยีเข้าแทนที่เพื่อสร้างการผลิตในปริมาณมากขึ้น เพื่อให้เกิดผลผลิตส่วนเกินและสามารถนำไปสู่การสร้างกำไรจากการผลิตและการค้าได้

แม้ว่าในอีกด้านหนึ่งจะพบว่าเกษตรกรจำนวนหนึ่งปรับตัว โดยการใช้เครื่องจักรทางการเกษตรพร้อมกับใช้ “ปัจจัยการผลิต” อย่างเข้มข้น ไม่ว่าจะเป็นการใช้เทคโนโลยี การปรับปรุงเมล็ดพันธุ์ การใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อเร่งผลผลิต ยาฆ่าแมลงเพื่อควบคุมศัตรูพืช ตลอดจนการมีรถยนต์เพื่อขนส่งผลผลิตออกสู่ตลาดได้มากขึ้น นำไปสู่การผลิตที่มี “ประสิทธิภาพ” และคุ้มทุนต่อปัจจัยการผลิตที่ควักกระเป๋าจ่ายไป แต่ก็พบว่าเกษตรกรจำนวนมากเหล่านั้น ตกอยู่ในสภาพยอมจำนนต้องจ่ายมากขึ้น และมีความจำเป็นที่จะต้องผลิตให้มากขึ้น เพื่อรักษาความคุ้มทุนให้คงอยู่ต่อไป

ในอีกด้านหนึ่งของการเข้ามาของเครื่องจักรกลและเทคโนโลยีการเกษตร ที่ดินที่เป็นแหล่งอาหารถูกปรับสภาพให้ราบเรียบเสมอกัน ในการนี้ ต้นไม้ พืชอาหารตามธรรมชาติ ในที่ดอนหรือหัวไร่ปลายนา ถูกถอนโคนออก เพราะเกษตรกรต้องปลูกพืชเชิงเดี่ยวและใช้พื้นที่ขนาดใหญ่เพื่อให้ได้ผลผลิตที่เพิ่มขึ้น แหล่งอาหารจากธรรมชาติจึงถูกทำลายไปสิ้นเชิง

ในแง่ที่นอกจากเห็นถึงความเสื่อมโทรมของการใช้ดินอย่างเข้มข้น การเข้ามาของเครื่องจักรที่ แทนที่แรงงานภาคเกษตรอย่างเต็มอัตราและต้อง แลกมาด้วยการจ่ายค่าต้นทุนปัจจัยการผลิตในทุกกิจกรรม สิ่งเหล่านี้ได้นำไป สู่การเกิด “**ต้นทุนที่ซ่อนเร้น**” ซึ่งนับรวมตั้งแต่ความสมบูรณ์ของดินที่สูญเสีย ไป ระบบนิเวศน์และกายภาพรอบๆ แปลงเกษตรที่ถูกทำลายตั้งแต่อากาศไป จนถึงสายน้ำ รวมถึงการสูญเสียสุขภาพทั้งกายและใจของเกษตรกร

แม้ว่าจะมีสถาบันการเงินหรือโครงการที่ช่วยเหลือเกษตรกร เข้ามาเป็นทางเลือก ในการจัดการเกษตรเพิ่มมากขึ้น ทั้งระบบเงิน กู้หรือสินเชื่อเพื่อการเกษตร นโยบายกระตุ้นราคาสินค้าเกษตร การ

ประกันราคาหรือประกันรายได้ แต่ก็ดูเหมือนเป็นการสร้าง “วงจร หรือสายพานแห่งความทุกข์ยาก” ของเกษตรกรผู้เสียเปรียบให้ทอดยาวออกไป เหมือนสำนวนที่อธิบาย ผลจากการทำเกษตรของชาวนาที่สืบทอดกันมาว่า “ทำนาปีเหลือแต่หนังก้าง ทำนาปรังเหลือแต่ชั่งกับหน้” อธิบายได้อย่างดีถึงสภาพสังคมเกษตรกรรม ที่มีวิถีนีสิน พันธนาการมาทุกยุคสมัย

▲ ความเปราะบางในสังคมของพืผลิตอาหาร

ระบบอาหารได้เกิดการเปลี่ยนแปลง ชับซ้อนและมีความเชื่อมโยงกับมิติอื่นอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น จนดูเหมือนยากแก่การทำความเข้าใจ เช่น อาหารกับมิติสุขภาพ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคม การเมือง การเกษตร และความยากจน แท้ที่จริงแล้วประเด็นว่าด้วยความมั่นคงทางอาหารไม่สามารถพิจารณาได้ง่ายๆ เพียงว่า ประเทศไทยผลิตอาหารเพียงพอหรือไม่ แต่ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองในปัจจุบัน กำลังสะท้อนให้เห็นว่าความมั่นคงทางอาหารของสังคมมีความสลับซับซ้อนและกำลังเผชิญกับความเสี่ยง

ภาพยนตร์ศาสตร์ “ครัวไทยสู่ครัวโลก” เป็นจินตนาการที่สำคัญต่ออนาคตการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทย ที่ผลิตอาหารได้มากจนสามารถส่งออกไปไกลข้ามทวีป การสร้างจินตนาการว่าการส่งออกอาหาร

กำลังจะสร้างรายได้และความเติบโตทางเศรษฐกิจให้กับประเทศไทยอย่าง
งดงาม ทำให้เห็นภาพว่าทั้งรัฐบาล ผู้ประกอบการ ผู้ส่งออก ตลอดจนผู้ซื้อ
สินค้าอาหารในต่างประเทศ ต่างก็ได้รับประโยชน์กันถ้วนหน้า แต่ทว่า ณ
จุดตั้งต้นกระบวนการผลิตอาหารของสังคมและเกษตรกรไทยกำลังอ่อนล้า
ล้มเหลว และกำลังจะล่มสลาย ต้นทางระบบอาหารของสังคมกำลังประสบ
ปัญหาหลากหลาย และไร้แนวทางแก้ไข ดังกรณีที่เราได้เห็นต่อไปนี้

◆ **ระบบการผลิตอาหารต้องพึ่งปัจจัยการผลิตจากต่างประเทศ** ทำให้มีต้นทุนการผลิตสูง ต้นทุนการผลิตข้าวของชาวนาไทยในพื้นที่ทดลองภาคกลาง ที่คำนวณรวมค่าแรงของเกษตรกร ค่าอาหารของแรงงานรับจ้างในแปลงนา ดอกเบี้ยเงินกู้ที่ยืมมาลงทุนทำนา และเงินทุนที่ถูกหลานส่งมาให้ทำนา สะท้อนการแบกรับต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นของชาวนาถึง 21,355 บาท/ไร่ ประกอบด้วยค่าแรง ไร่ละ 54 ปัจจัยการผลิต ไร่ละ 20.4 ค่าใช้ที่ดิน ไร่ละ 10.4 อื่นๆ ไร่ละ 10.4 ขณะที่รายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 10,400 บาทต่อไร่ เมื่อคำนวณรายละเอียดเช่นนี้ เท่ากับชาวนาต้องขาดทุนทั้งสิ้น 10,955 บาทต่อไร่ (สถาบันวิชาการด้านสหกรณ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, เอกสารประกอบงานเสวนา) อีกทั้งผลผลิตข้าวของไทยยังต่ำกว่าผลผลิตเฉลี่ยของโลก โดยผลผลิตข้าวของไทยอยู่ที่ 448 กิโลกรัมต่อไร่ ขณะที่ประเทศเวียดนามอยู่ที่ 862 กิโลกรัมต่อไร่ และผลผลิตเฉลี่ยโลกอยู่ที่ 680 กิโลกรัมต่อไร่

◆ **พื้นที่การเกษตรถูกแย่งชิง และใช้ไปในกิจการอื่น** พื้นที่เกษตรของไทยที่มีกว่า 149 ล้านไร่ และมีที่นาอยู่ประมาณ 63.6 ล้านไร่ ได้ถูกเปลี่ยนมือจากเกษตรกรรายย่อยที่สืบทอดที่ดินมาจากบรรพบุรุษไปสู่ผู้อื่น การใช้ปัจจัยการผลิตทั้งที่ดิน ปุ๋ย สารเคมีและสารกำจัดศัตรูพืชอย่างเข้มข้น ทำให้ฐานทรัพยากรธรรมชาติมีแนวโน้มเสื่อมโทรมรุนแรง ส่งผลกระทบต่อการผลิตภาคเกษตรและความมั่นคงทางอาหาร นอกจากนี้ยังพบปัญหาชาวต่างชาติอาศัยช่องว่างของกฎหมาย เข้ามาครอบครองที่ดินเกษตรกรรม ส่งผลให้คนไทยสูญเสียสิทธิการครอบครองและการใช้ประโยชน์ที่ดิน การเปลี่ยนมือการถือครองที่ดินเกิดขึ้นตั้งแต่ยุคที่ดินถูกปั่นราคา ก่อนวิกฤตเศรษฐกิจ ปี พ.ศ. 2540 ส่งผลให้ที่ดินในประเทศไทยมีราคาสูงมากเกินกว่าความเป็นจริง ทำให้เกษตรกรรายย่อยและชาวนาที่มีรายได้น้อยตัดสินใจขายที่ดินให้กับนายทุน

◆ **การกระจุกตัวของที่ดิน** การกระจุกตัวของที่ดินที่ก่อให้เกิดการใช้ที่ดินของเกษตรกรรายย่อยนี้ เกิดจากพัฒนาการของระบบทุนนิยมและการค้าสินค้าเกษตรที่เป็นตัวเชื่อมโยงให้เกิดการสูญเสียที่ดิน เนื่องจากระบบทุนและกลไกตลาดจะเปิดโอกาสให้เฉพาะเกษตรกรที่มีฐานะดีหรือนายทุนขนาดใหญ่สามารถเข้าถึงที่ดินและปัจจัยการผลิตที่จำเป็นสำหรับการลงทุนได้ ในขณะที่ชาวนาขนาดเล็กหรือเกษตรกรรายย่อยถูกเอาเปรียบ เข้าไม่ถึงที่ดินล้มเหลวเมื่อเผชิญความเสี่ยงตกเป็นหนี้สินและ สูญเสียที่ดินในที่สุด

◆ **นโยบายของรัฐส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร** การเปิดเสรีการค้าภายในอาเซียน เป็นการเปิดช่องให้กลุ่มทุนต่างชาติเข้ามากว้านซื้อที่ดินเพื่อการเกษตรในไทย ดังที่ประเทศสิงคโปร์ทำมา แล้วในประเทศต่างๆ เป็นพื้นที่ถึง 10 ล้านไร่ การเปิดเสรีการค้าในอาเซียนจะมีบทบาทต่อความมั่นคงด้านอาหารมากยิ่งขึ้น และจะเปิดช่องทางให้กับกระบวนการแย่งยึดที่ดินในประเทศไทยเกิดขึ้นมากกว่าเดิม

◆ **แรงงานภาคเกษตรกรรมลดลง** การลดลงของแรงงานภาคเกษตรทำให้มีการใช้เครื่องจักรกลการเกษตรแทนแรงงานคนเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้เกษตรกรต้องใช้ต้นทุนการผลิตที่เป็นเงินสดเพิ่มมากขึ้น เกิดปัญหาหนี้สินและความยากจนของเกษตรกรขนาดเล็ก หากเกษตรกรมีรายได้นอกภาคเกษตรจำกัด ประเด็นดังกล่าวจะส่งผลต่อการสูญเสียที่ดินของเกษตรกร รวมถึงการทิ้งไร่นา อพยพย้ายถิ่น ไปสู่การเป็นกรรมกรในเมือง

◆ **คุณภาพชีวิตของเกษตรกรผู้ผลิตอาหารกำลังถูกลดทอน** และถอยหลังโดยไม่มีผู้สืบทอด เห็นได้จากสภาพชีวิตเกษตรกรที่ยากจนกว่า 8 แสนคน ที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ต้องเช่าที่ดินและรับจ้างผู้อื่น นอกจากนี้ยังมีปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ทำให้เกษตรกรเป็นหนี้สิน ดังข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติที่ระบุว่าเกษตรกรร้อยละ 76.7 มีหนี้สินจากการลงทุนทำการเกษตร

▲ นัยยะความมั่นคงทางอาหารจากทิศทางการเปลี่ยนแปลงฐานการผลิต

แนวคิดความมั่นคงทางอาหาร พิจารณาว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิในการมีสุขภาพที่ดี มีอาหารที่มีคุณค่าไว้บริโภคอย่างพอเพียง ซึ่งหล่อหลอมสั่งสมมาจากวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของสังคม และฐานทรัพยากรของระบบนิเวศที่มีความแตกต่างกัน อาหารในสังคมจะมีความมั่นคงได้ เมื่อไม่มีการผูกขาดโครงสร้างการผลิต ไม่มีการกีดกันการเข้าถึงฐานทรัพยากร แหล่งอาหาร ปัจจัยการผลิตและการบริโภค หากแต่มีการกระจายให้ทุกคนได้มีอิสระในการผลิต การเข้าถึงและการจัดการฐานทรัพยากร รวมทั้งการบริโภคที่พอเพียง เพื่อนำไปสู่การมีสุขภาพที่ดี

แนวคิดความมั่นคงทางอาหารยังสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่ถูกรับรองโดยรัฐธรรมนูญ ที่ดินและความมั่นคงของเกษตรกรมีความเชื่อมโยงเป็นอย่างยิ่งต่อความมั่นคงทางอาหารของสังคม จากอดีตจนถึงปัจจุบันเกษตรกรรายย่อยยังคงเป็นผู้ผลิตอาหารที่สำคัญสำหรับป้อนจากชนบทสู่เมือง อาหารหลากหลายชนิด ไม่ว่าจะเป็น ข้าว ธัญพืช ผัก ปลา และเนื้อสัตว์ ล้วนถูกผลิตขึ้นโดยเกษตรกรรายย่อยในชนบท ภาคเกษตรจึงถือได้ว่าเป็นภาคเศรษฐกิจพื้นฐานสำคัญของประเทศไทยมาโดยตลอด โดยเฉพาะในปัจจุบันที่มีการหันวิตกต่อเสถียรภาพความมั่นคงทางอาหาร ยิ่งทำให้ภาคเกษตรกรรมทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้น แต่ในทางกลับกัน จำนวนตัวเลขเกษตรกรรายย่อยกลับลดลงอย่างรวดเร็ว ข้อมูลจากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ในรอบ 20 ปี ที่ผ่านมาพบว่า ปี พ.ศ. 2534 มีจำนวนเกษตรกร 35.85 ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 62.93 และในปี พ.ศ.2554 ลดลงเหลือ 24.1 ล้านคน คิดเป็น สัดส่วนร้อยละ 37.64 จะเห็นได้ว่าภาคเกษตรที่มีความสำคัญ แต่จำนวนประชากรที่อยู่ในภาคเกษตรกลับลดน้อยลง หากมองถึงอายุของผู้ทำอาชีพเกษตรกรรม พบว่ามีอายุเฉลี่ยที่ 53 ปี ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก อาชีพเกษตรกรถือเป็นอาชีพที่มีภาวะหนี้สินสูง เกษตรกรรุ่นหนุ่มสาวจึงเลือกที่จะไม่สานต่ออาชีพเกษตรกรรม โดยตัวเลขหนี้สินของเกษตรกรที่ทำการสำรวจโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2551 พบว่า เกษตรกรที่มีที่ดินและเช่าที่ดินทำกิน มีหนี้สินเฉลี่ย 107,230 บาท ส่วนเกษตรกรรับจ้าง มีหนี้สินเฉลี่ย 62,995 บาท เกษตรกรที่มีภาระหนี้คิดเป็นร้อยละ 76.70 ของเกษตรกรทั้งหมด หากคำนวณโดยใช้ ฐานข้อมูลดังกล่าว หนี้สินโดยรวมของครอบครัวเกษตรกรทั่วประเทศ จะมีขนาดประมาณ 4.5 – 7.5 แสนล้านบาท

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 ถึง ปี พ.ศ. 2555 มีเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียน
หนี้ไว้กับกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จำนวน 490,653 ราย มีมูลค่า
หนี้มากกว่า 76,285 ล้านบาท (ข้อมูล ณ วันที่ 3 กันยายน 2555: สำนักงาน
กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร) โดยในจำนวนนี้มีจำนวน 139,418 ราย ซึ่ง
ที่ดินและทรัพย์สินกำลังจะถูกขายทอดตลาด กองทุนฟื้นฟูฯ สามารถดำเนิน
การชำระหนี้แทนเกษตรกรได้เพียง 20,451 ราย จำนวนเงิน 4,107 ล้านบาท
(ข้อมูล ณ วันที่ 30 กันยายน 2555) หรือคิดเป็นร้อยละ 4 ของเกษตรกรที่ลง
ทะเบียนไว้เท่านั้น ทั้งนี้พบว่าเมื่อเกษตรกรไม่สามารถชำระหนี้ได้จะใช้วิธีการ
กู้ยืมจากแหล่งเงินกู้นอกระบบ นำไปชำระดอกเบี้ยให้กับธนาคารก่อน เมื่อได้
รับอนุมัติเงินกู้รอบใหม่จากธนาคาร ก็จะนำเงินดังกล่าวส่วนหนึ่งไปชำระหนี้
ให้กับเงินกู้นอกระบบ หนี้สินเกษตรกรจึงเพิ่มขึ้นกลายเป็นหนี้ที่ยากจะคืน
ได้

นอกจากนี้คือปัญหาการไม่มีที่ดินทำกิน จากการสำรวจของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ปี พ.ศ. 2554 พบว่า มีเกษตรกรที่เช่าที่ดินผู้อื่นเป็นพื้นที่ร้อยละ 19.6 ของพื้นที่เกษตรทั้งหมด 149.25 ล้านไร่ ซึ่งพบในภาคกลางสูงที่สุดประมาณร้อยละ 36 ถึงร้อยละ 40 ของพื้นที่ และพบสูงที่สุดที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่มีการเช่าที่ดินมากถึงร้อยละ 72 ของพื้นที่เกษตรกรรมทั้งหมด

ยังไม่รวมถึงปัญหาจากแนวนโยบายและกฎหมายของรัฐที่รวบอำนาจการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติโดยไว้ที่ส่วนกลาง โดยมีเหตุผลหลักเพื่ออนุรักษ์และจัดการทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพ แต่ได้ทำให้เกิดข้อจำกัดต่อสิทธิการใช้ประโยชน์ที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติของประชาชน รวมทั้งกฎหมายที่ดินและทรัพยากรที่มีอยู่ มีบทบัญญัติที่หวงห้ามประชาชนไม่ให้เข้าใช้ประโยชน์ และปฏิเสธ สิทธิชุมชนท้องถิ่นในการจัดการที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ประชาชนจำนวนมากที่อาศัยและ ทำมาหากินในพื้นที่รัฐและพื้นที่ป่า แม้อยู่มาก่อนการประกาศเขตของรัฐก็ตาม กลายเป็นผู้บุกรุกป่าและ พื้นที่ของรัฐโดยปริยาย ปัจจุบันประมาณการว่ามีชาวบ้านที่อยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่ป่าอย่างผิดกฎหมาย ประมาณ 300,000 ครอบครัว กลายเป็นปัญหาเรื้อรัง เกิดการฟ้องร้องคดีความ กลายเป็นความขัดแย้ง และการละเมิดสิทธิชุมชนสืบเนื่องมา

จะเห็นได้ว่าปัญหาภาวะหนี้สิน และการสูญเสียที่ดินของเกษตรกร รวมถึงสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความอยู่รอดและความมั่นคงของเกษตรกรรายย่อย และเป็นเรื่องที่ถูกภาคส่วนในสังคมต้องให้ความสำคัญ ในการศึกษาหาข้อเท็จจริงและหาทางออกต่อปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะปัญหาเชิงนโยบาย การจัดการหนี้สินเกษตรกรและโครงสร้างการถือครองที่ดิน

หากเกษตรกรไม่มีความยั่งยืน ขาดทุนจากการผลิต ที่ดินหลุดมือไปอยู่ในมือของนายทุนและนักเก็งกำไร ที่ดินซึ่งเป็นพื้นที่การเกษตรที่เหมาะสมต่อการผลิตอาหารอาจจะถูกนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น หรือปล่อยทิ้งร้างเพื่อการเก็งกำไรและหากที่ดินกระจุกตัวอยู่ในมือของผู้ถือครองที่ดินขนาดใหญ่เพียงไม่กี่ราย ผู้ถือครองเหล่านั้นจะสามารถกำหนดทิศทางการผลิตอาหารของสังคม หรือเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินไปตามกลไกตลาดที่ให้ผลตอบแทนสูงกว่า ดังนั้น การถือครองที่ดิน ความมั่นคงในเศรษฐกิจและชีวิตของเกษตรกรรายย่อย จึงเป็นหลักประกันต่อความมั่นคงทางอาหาร การเข้าถึงอาหารที่มีปริมาณเพียงพอ และอาหารที่มีคุณภาพของคนในสังคม

วิถีชีวิตชาวนาเช่า สังคมอยู่ข้าวอยู่น้ำที่หายไป¹

กรณีศึกษาวิถีชีวิตชาวนาเช่าในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

อารีวรรณ คุณสันเทียะ

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย เคยเป็นที่ตั้งราชธานีเก่าแก่ และอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา ซึ่งได้ชื่อว่าเป็น “อู่ข้าวอู่น้ำ” เพราะมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมกับการทำนา เพราะปลูกข้าวมาตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน ไม่เพียงด้านเกษตรกรรมหรือการทำนาแผนใหม่ แต่ปัจจุบันจังหวัดพระนครศรีอยุธยายังเป็นเมืองเศรษฐกิจสำคัญด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะพื้นที่โบราณสถานเก่าแก่

แต่ในรอบทศวรรษที่ผ่านมาพื้นที่ทำนาและเกษตรกรรมสำคัญดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงสู่การเป็นเมืองแห่งอุตสาหกรรมและโรงงานขนาดใหญ่เพิ่มมากขึ้น ปัจจุบันมีสัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวม (จีดีพี) ภาคอุตสาหกรรมและนอกภาคเกษตรเป็นส่วนใหญ่คือร้อยละ 98.27 ในขณะที่ภาคเกษตรมีเพียงร้อยละ 1.73

¹ถอดสรุปจากรายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการเรื่อง “ภาวะหนี้สินเกษตรกรกับภัยที่ส่งผลต่อการสูญเสียที่ดินและความมั่นคงทางอาหารของชุมชนและสังคม” กรณีศึกษาสภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย (สค.ปท.) จังหวัดอยุธยา

▲ ชาวนายุทธยา ชาวนาไร่ที่ดิน

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีเนื้อที่ครอบคลุมทั้งจังหวัดประมาณ 2,556.64 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,579,900 ไร่ ปัจจุบันเนื้อที่ร้อยละ 60 ของจังหวัดยังคงเป็นพื้นที่ทำนาปลูกข้าว แต่แนวโน้มในรอบ 7 ปีที่ผ่านมาพื้นที่ปลูกข้าวลดลงร้อยละ 2 ข้อมูลจากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ปี พ.ศ. 2553 พบว่า จากเนื้อที่ถือครองที่ดินทางการเกษตรทั้งหมด 1,145,621 ไร่ มีผู้ถือครองที่ดินการเกษตรของตนเองเพียง 312,572 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 27.28 โดยที่ดินการเกษตรส่วนใหญ่เป็นที่ดินของคนอื่นหรือที่ดินเช่า เนื้อที่ 833,049 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 72.71 สำหรับขนาดการถือครองที่ดินของเกษตรกร จากข้อมูลสำมะโนการเกษตรโดยสำนักงานสถิติจังหวัด

พระนครศรีอยุธยา ปี พ.ศ.2546 พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 24.1 มีขนาดการถือครองที่ดินน้อยกว่า 2 ไร่ ร้อยละ 13.5 ถือครองที่ดินตั้งแต่ 2-5 ไร่ ร้อยละ 5.2 ถือครองที่ดินตั้งแต่ 6-9 ไร่ โดยภาพรวมคือมีเกษตรกรร้อยละ 42.8 หรือเกษตรกร 2 คนใน 5 คน มีที่ดินถือครองน้อยกว่า 9 ไร่

▀ ระบบการเช่านา

ชาวนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาส่วนใหญ่ร้อยละ 72 ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง จึงมีการเช่านาจากเจ้าของที่ดินมายาวนานนับศตวรรษตั้งแต่รุ่นปู่ย่าจนมาถึงรุ่นพ่อรุ่นแม่ ระบบการเช่าที่นาในอดีตจะดำเนินการผ่าน “กรรมการผู้เช่านา” เป็นคนกลางในการกำหนดราคาค่าเช่านาในเขตพื้นที่นา โดยเรียกว่าเป็น “ค่าดอกหญ้า” ซึ่งจะมีการทำประชาคมให้ผู้เช่าและผู้ให้เช่ามาเจรจาตกลงค่าเช่ากันในแต่ละรอบการผลิต แบ่งราคาที่แตกต่างกันตามลักษณะ “นาเอก” ที่เป็นนาดี อุดมสมบูรณ์ ส่วน “นาโท” เป็นนาอุดมสมบูรณ์ปานกลางถึงน้อย จนได้ราคากลางของแต่ละพื้นที่ อีกทั้งกรรมการผู้เช่านายังเป็นผู้ควบคุมราคาที่ดินให้เหมาะสม เรียกได้ว่าระบบการเช่านาในอดีต ผู้เช่าเป็นฝ่ายได้เปรียบ และมีความมั่นคงในการใช้ประโยชน์ที่ดินมากกว่าปัจจุบัน เพราะมีกลไกกรรมการผู้เช่านาในการกำกับและติดตามผลประโยชน์ผู้เช่า แต่ปัจจุบันสิทธิประโยชน์ตกอยู่กับเจ้าของที่ดิน ซึ่งเป็นผู้ผูกขาดราคาเช่า โดยกลไกกรรมการผู้เช่านานั้นหายไปประมาณ 4-5 ปีมาแล้ว

ปัจจุบันเจ้าของที่ดินเป็นผู้กำหนดราคา เกือบเป็นลักษณะของการผูกขาดราคาข้าว โดยเฉพาะเมื่อมีความต้องการเข้านามากขึ้น ราคาข้าวจะถูกรับประกันจากปริมาณข้าวและราคาข้าว การคิดค่าเช่านาในอดีตช่วงปี พ.ศ.2500 จะคิดค่าเช่านาโดยจ่ายเป็นข้าวเปลือก 6 ถังต่อไร่ ราคาข้าวเปลือกสมัยนั้นถึงละ 8 บาท นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2546 เป็นต้นมา เมื่อระบบการทำนาปรังเพิ่มมากขึ้น มีการเปลี่ยนระบบการจ่ายค่าเช่านาจากข้าวเปลือกเป็นเงินสดทั้งหมด โดยคิดค่าเช่านาเฉลี่ย 20 ถังต่อไร่ เป็นเงิน 2,400 บาทต่อไร่ (ราคาข้าวเปลือกปี พ.ศ.2555 ถึงละ 120 บาท) แต่หากเป็นนาไม่ค่อยสมบูรณ์อัตราค่าเช่าจะลดลงตามส่วน เฉลี่ย 12-14 ถังต่อไร่ หรือ 1,440-1,680 บาทต่อไร่ (สัมภาษณ์ชาวนากลุ่มอุทัยพัฒนา จ.พระนครศรีอยุธยา, 18 มิถุนายน พ.ศ. 2556)

▲ การซื้อขายเปลี่ยนมือที่ดิน

การซื้อขายเปลี่ยนมือที่ดินพื้นที่เกษตรรอบนอกจังหวัดพระนครศรีอยุธยาโดยนายทุนนักเก็งกำไรที่ดินเริ่มมีมาตั้งแต่ 30 ปีที่แล้ว และมีเพิ่มมากขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2546 ที่ผ่านมา เมื่อมีการกว้านซื้อที่ดินเพื่อสร้างนิคมและโรงงานอุตสาหกรรม รวมถึงการกว้านซื้อที่ดินแปลงใหญ่โดยบริษัทธุรกิจด้านการเกษตร

สำหรับแนวโน้มสถานการณ์การซื้อขายที่ดินในปัจจุบัน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2555 เป็นต้นมา จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีโครงการลงทุนขนาดใหญ่ของรัฐบาลผ่านในพื้นที่หลายโครงการ อาทิ โครงการรถไฟความเร็วสูง ทั้งสายเหนือ กรุงเทพฯ-เชียงใหม่ และสายอีสาน กรุงเทพฯ-นครราชสีมา, รถไฟทางคู่, มอเตอร์เวย์สายบางปะอิน-นครราชสีมา ใน ร่าง พ.ร.บ.เงินกู้ 2 ล้านล้านบาท รวมทั้งแผนบริหารจัดการน้ำ 3.5 แสนล้านบาท ปัจจุบันจึงมีสถานการณ์การกว้านซื้อที่ดินมากขึ้น โดยเฉพาะตามเส้นทางรถไฟเดิม ทางด่วนเชียงรากน้อย อำเภอบางปะอิน อำเภอที่ที่ดินมีราคาแพงมากขึ้น คือ อำเภอบางปะหัน อำเภอมหาราช อำเภอบางปะอิน และอำเภออุทัย

ดังนั้นจึงพบว่าในรอบปีที่ผ่านมา ราคาประเมินที่ดินทั้งจังหวัดเพิ่มสูงขึ้นร้อยละ 10 โดยที่ดินบริเวณรอบนอกมีราคาเฉลี่ยอยู่ที่ไร่ละ 50,000 - 500,000 บาท ส่วนที่ดินในเมืองราคาเฉลี่ยไร่ละ 1-5 ล้านบาท แม้ว่าโดยภาพรวมราคาประเมินที่ดินส่วนใหญ่ยังไม่เปลี่ยนแปลงมาก

นัก แต่มีกระแสข่าวการซื้อขายที่ดินจำนวนมาก โดยเฉพาะพื้นที่โดยรอบเส้นทางคมนาคม ซึ่งรัฐบาลมีโครงการและแผนการพัฒนาให้เป็นพื้นที่เศรษฐกิจ

▲ สังคมชวนา สูงอายุและมีแนวโน้มเลิกทำอาชีพเกษตร

ผลจากการสำรวจสถานภาพเกษตรกร สมาชิก สค.ปท. (สภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย)จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจำนวน 100 ราย พบว่าอยู่ในวัยสูงอายุ อายุเฉลี่ย 62 ปี มีอาชีพหลักรับจ้างนอกภาคเกษตร ร้อยละ 33 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ปรับเปลี่ยนจากภาคเกษตรสู่ภาคแรงงาน ปัจจุบันเหลือเกษตรกรที่มีอาชีพทำนาเป็นหลักเพียงร้อยละ 14 ทำการเกษตรอย่างอื่นร้อยละ 6 และมีเกษตรกรที่ทำอาชีพเสริมอย่างอื่นนอกเหนือจากการเกษตรถึงร้อยละ 34 เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 34.7 มีรายได้จากเงินสงเคราะห์คนชราของรัฐ รองลงมาคือรายได้จากการรับจ้าง และรายได้จากลูกหลานส่งให้ เกษตรกรมีรายได้ของเฉลี่ยเพียง 106,432 บาทต่อปี อยู่ในระดับที่ค่อนข้างต่ำ หากเปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยรายได้ต่อหัวต่อปีของประชากรในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปี พ.ศ.2553 ซึ่งอยู่ที่จำนวน 620,773 บาท

ในขณะที่เกษตรกรร้อยละ 84 เปลี่ยนอาชีพไปทำอาชีพอื่น มีเพียงร้อยละ 16 เท่านั้นที่ยังทำอาชีพเกษตรอยู่ สาเหตุหลักที่เกษตรกรเลิกทำอาชีพเกษตรคือ รายได้ไม่เพียงพอ ร้อยละ 36.5 ภาระหนี้สิน ร้อยละ 34.1 และผลผลิตตกต่ำ ร้อยละ 22.3

▲ ชาวนาสองสูง เข่านาสูง แแบกรับต้นทุนสูง

ต้นทุนการทำนาเฉลี่ยของเกษตรกร สค.ปท. จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ปี พ.ศ.2555

ลำดับ	ต้นทุน/ปัจจัยการผลิต	จำนวนเงินต่อไร่	สัดส่วน(ร้อยละ)
1.	ค่าเช่าที่ดิน	1,052.29	17.52
2.	ค่าปุ๋ย	966.94	16.09
3.	ค่ายากำจัดศัตรูพืช	333.49	5.55
4.	ค่าจ้างฉีดพ่นยา	360.49	6.00
5.	ค่าไถตะ(ครั้งแรก)	639.65	10.65
6.	ค่าไถพรวน(ครั้งที่ 2)	495.16	8.24
7.	ค่าเมล็ดพันธุ์	497.94	8.29
8.	ค่าหว่านหรือค่าจ้างปลูก	272.73	4.54
9.	ค่าจ้างใส่ปุ๋ย	335.88	5.59
10.	ค่าจ้างตัดข้าวดีด	56.73	0.94
11.	ค่าเก็บเกี่ยว	603.19	10.04
12.	ค่าขนผลผลิตไปขาย	132.70	2.21
13.	ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง	260.59	4.34
	รวมต้นทุนการทำนาเฉลี่ย	6,007.83	100

จะเห็นว่าชาวนาแบกรับต้นทุนการทำงานเฉลี่ย 6,007 ต่อไร่ (ไม่รวมค่าแรงชาวนา ค่าอาหารคนงาน และดอกเบี้ยเงินลงทุนทำงาน) ซึ่งเป็นต้นทุนเฉลี่ยในเชิงเปรียบเทียบสูงกว่าค่าเฉลี่ยต้นทุนการทำงานประจำปี พ.ศ.2555 ซึ่งมีต้นทุนอยู่ที่ 5,539 บาทต่อไร่ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร , 2555) ที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจากชาวนากลุ่มตัวอย่างร้อยละ 85 เป็นชาวนาเช่า และมีบางส่วนที่เป็นชาวนาไร้ที่ดิน โดยสัดส่วนต้นทุนค่าเช่าที่นา คิดเป็นร้อยละ 17.52 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด

ทั้งนี้การที่ชาวนาต้องแบกรับภาระต้นทุนการผลิตสูง นอกเหนือจากสาเหตุรูปแบบการทำงานสมัยใหม่ที่พึ่งพาปัจจัยภายนอกสูง เช่น การเร่งปุ๋ย เร่งยา จ้างเครื่องจักร และจ้างแรงงานในเกือบทุกขั้นตอนแล้ว จะเห็นว่าปัจจัยการผลิตพื้นฐานสำคัญ อันได้แก่ ที่ดินและเมล็ดพันธุ์ ที่เกษตรกรผู้ผลิตควรมีเป็นของตนเองหรืออยู่ในวิสัยที่สามารถบริหารจัดการได้ แต่พบว่าชาวนากลับต้องแบกรับต้นทุนเหล่านี้ไว้ถึงร้อยละ 25.81 ของสัดส่วนต้นทุนการผลิตทั้งหมด จึงทำให้รายได้จากการทำนาหลังหักต้นทุนแล้วอยู่ในระดับที่ค่อนข้างต่ำ

ในส่วนการจัดการผลผลิต วิธีการทำนาปัจจุบันเป็นการผลิตเพื่อขายเป็นหลัก ไม่มีการจัดสรรผลผลิตเพื่อเก็บไว้บริโภคเองในครอบครัว ทั้งนี้เนื่องจากวิธีการผลิตที่เปลี่ยนมาใช้เครื่องจักรในการเกี่ยวข้าว ซึ่งต้องเกี่ยวในขณะที่ข้าวยังไม่แห้ง อีกทั้งเกษตรกรไม่มีลานตากข้าว ผลผลิตข้าวทั้งหมดที่เกี่ยวข้องได้จึงส่งขายให้กับโรงสี รวมทั้งชาวนาต้องรีบขายข้าวเพื่อนำเงินไปชำระหนี้และเงินยืมค่าต้นทุนการผลิต หลังจากนั้นจึงจะสามารถนำเงินส่วนที่เหลือมาใช้จ่ายในการดำเนินชีวิตได้

▲ ไร่ที่ดินและเช่าที่นามาตั้งแต่บรรพบุรุษ

เกษตรกรในพื้นที่ศึกษาร้อยละ 60 ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง การที่เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง เป็นผลมาจากอดีตพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการเช่าที่นามาตั้งแต่รุ่นปู่ย่า (นับย้อนได้ 3 รุ่น) ทั้งนี้การถือครองที่ดินโดยเฉพาะพื้นที่รอบเขตชลประทานที่มีการขุดคลองส่วนใหญ่เป็นการถือครองโดยขุนนางและเจ้าที่ดินในอดีต ยกเว้นที่นาบริเวณรอบนอกเช่น อำเภอบางบาล อำเภอดักไถ่ และอำเภอเสนา ซึ่งยังมีชาวนาที่

ถือครองที่ดินโดยอิสระอยู่มากกว่า ปัจจุบันที่ดินที่ชาวนาถือครองส่วนใหญ่จึงเป็นที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย ไม่ใช่ที่ดินเพื่อการเกษตร ส่วนเกษตรกรที่ถือครองที่ดินเพื่อการเกษตรก็มีขนาดการถือครองน้อย ไม่เพียงพอต่อการผลิต ต้องเช่าที่ดินเพิ่ม โดยทั้งหมดเป็นการเช่าเพื่อทำนา

▲ หนี้สินและดอกเบี้ยที่สูงกว่าเงินต้น

ในกลุ่มศึกษา มีเกษตรกรที่ได้รับการชำระหนี้แทนโดยกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ร้อยละ 11 ที่เหลืออีก ร้อยละ 89 ยังไม่ได้รับการชำระหนี้ โดยแบ่งออกเป็นได้รับสิทธิ์แล้วรอการชำระ ร้อยละ 59 และอีกร้อยละ 30 ยังไม่ได้รับสิทธิ์ สำหรับวัตถุประสงค์การกู้ยืมเงินของเกษตรกรส่วนใหญ่ ร้อยละ 45 นำมาซื้ออุปกรณ์และลงทุนทางเกษตร และบางส่วนนำไปใช้เป็นค่าเล่าเรียนของบุตร ค่าเช่าที่ดิน ค่ารักษาพยาบาล ใช้หนี้สินเก่า และซื้อที่ดินร่วมไปด้วย

สถาบันการเงินที่เกษตรกรส่วนใหญ่พึ่งพาด้านเงินทุนมากที่สุด คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หรือ ธ.ก.ส. คิดเป็นสัดส่วน ร้อยละ 68.1 เกษตรกร 100 ราย มีหนี้สินค้างชำระรวมกัน ทั้งสิ้น 40,167,952 บาท โดยในจำนวนนี้เป็นดอกเบี้ย 23,568,152 บาท คิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 58 ของหนี้สินทั้งหมด มีสมาชิกบางส่วน หรือร้อยละ 8.5 มีสถานะถูกฟ้อง โดยมีความเสี่ยงที่สถาบันการเงินจะนำหลักทรัพย์ที่ค้ำประกันไว้ จำนวนรวมกันประมาณ 129 ไร่ ขายทอดตลาดและทำให้เกษตรกรสูญเสียที่ดินในที่สุด

▲ บทส่งท้ายชาวนาภาคกลาง

เกษตรกรอยุธยาฯ และชาวนาภาคกลาง มีวิถีชีวิตอยู่ในภาวะวิกฤติที่ส่งสมมายาวนานจากการขาดผลผลิตส่วนเกินและมีแนวโน้มรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ชาวนาส่วนใหญ่เป็นชาวนาไร้ที่ดิน ต้องเช่าที่นามาตั้งแต่วุ่นปู่ย่า และไม่เห็นหนทางว่าจะสามารถเข้าถึงหรือซื้อที่นาเป็นของตนเองได้

ชาวนาส่วนน้อยที่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง กำลังเผชิญหน้ากับสถานการณ์การสูญเสียที่ดินระลอกใหม่จากการกว้านซื้อที่ดินเพื่อเปลี่ยนแปลงไปสู่พื้นที่อุตสาหกรรมและแปลงเกษตรขนาดใหญ่โดยบริษัทธุรกิจการเกษตร ทั้งจากแรงจูงใจด้านราคา และแรงหนุนจากนโยบายและโครงการต่างๆของรัฐ

ในขณะที่ต้นทุนการผลิตถูกกดทับด้วยต้นทุนหลักที่เป็นค่าเช่านา ระบบการเช่าที่นาผ่านกลไก “กรรมกรผู้เช่านา” ในระดับหมู่บ้าน ซึ่งเป็นกลไกที่เหมาะสมกับสภาพแต่ละพื้นที่ถูกยกเลิกไปไม่นาน ด้วยแรงกดดันของกลไกตลาด ผู้เช่ามีอำนาจต่อรองน้อยกว่าเจ้าของนา รวมไปถึงนโยบายรับจำนำข้าวที่ทำให้เกษตรกรผู้เช่าหาที่ทำนาได้ยากขึ้น เพราะเจ้าของนาต้องการนำที่นากลับไปทำเอง

ชาวนาส່วนใหญ่มีสัดส่วนหนี้สินเพิ่มสูงขึ้น รายได้จากการทำนาไม่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิต และภาวะความมั่นคงทางอาหาร หากไม่ได้รับการแก้ไขปัญหาพื้นฐานเหล่านี้อย่างเร่งด่วน ชาวนาภาคกลางจะเปลี่ยนโฉมหน้าไปอย่างสิ้นเชิง ชาวนารายย่อยซึ่งเป็นชาวนาสุงอายุจะสูญหายไป และจะไม่มีลูกหลานสืบทอด ครอบครัวชาวนาจะเปลี่ยนอาชีพไปทำงานนอกภาคเกษตร หรือกลายเป็นชาวนาไร้ที่ดิน ที่ต้องเช่าที่ดินคนอื่นทำนา เป็นแรงงานรับจ้างทั้งในและนอกภาคเกษตร

กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร เป็นสถาบันที่เกษตรกรสามารถพึ่งพาและบรรเทาปัญหาหนี้สินที่อยู่ในขั้นวิกฤติเร่งด่วน รวมถึงป้องกันและหยุดยั้งไม่ให้เกษตรกรสูญเสียที่ดินได้เพียงระดับหนึ่ง แต่ยังสามารถแก้ไขปัญหาได้น้อยเมื่อเทียบกับจำนวนเกษตรกรที่ประสบปัญหาหนี้สินและต้องการให้ภาครัฐช่วยเหลือและแก้ไข เกษตรกรและชาวนาในภาคกลางจึงอยู่ในภาวะความเสี่ยงที่จะสูญเสียที่ดินเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน

ชาวนาขนาดเล็ก การปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ในอาชีพเกษตรกรรม¹ กรณีศึกษาชีวิตชาวนาขนาดเล็กในจังหวัดเพชรบุรี

เมธิ สิงห์สุภัท

▲ เมืองเกษตร เมืองเพชรบุรี

“เพชรบุรี” เป็นจังหวัดที่มีพื้นที่อยู่ในเขตภาคกลางตอนล่าง มีประชากรทั้งสิ้น 456,233 คน แบ่งเขตการปกครองเป็น 8 อำเภอ คือ อำเภอเมืองเพชรบุรี อำเภอเขาย้อย อำเภอชะอำ อำเภอท่ายาง อำเภอบ้านลาด อำเภอบ้านแหลม อำเภอหนองหญ้าปล้อง และอำเภอแก่งกระจาน มีเนื้อที่ทั้งจังหวัดประมาณ 3,890,712 ไร่ เป็นพื้นที่ป่าสงวนและที่สาธารณะ 2,289,364 ไร่ พื้นที่เกษตร 954,169 ไร่ ที่เหลือเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย พื้นที่นาเกลือและพื้นที่ใช้ประโยชน์ด้านอื่น

¹ถอดสรุปจากรายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการเรื่อง “ภาวะหนี้สินเกษตรกรกับภัยที่ส่งผลกระทบต่อการสูญเสียที่ดินและความมั่นคงทางอาหารของชุมชนและสังคม” กรณีศึกษาสภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย (สค.ปท.) จังหวัดเพชรบุรี

ประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดประกอบอาชีพเกษตรกรรม และทำนาเป็นอาชีพหลัก มีพื้นที่เพาะปลูกข้าวในปี พ.ศ. 2555 ทั้งสิ้นจำนวน 385,917 ไร่ สำหรับนาปี และ 178,344 ไร่ สำหรับนาปรัง ที่เหลือเป็นพื้นที่ปลูกพืชชนิดอื่น เช่น ถั่วเขียว ถั่วขาว ยางพารา และมะนาว ซึ่งมีสัดส่วนพื้นที่เพาะปลูกจากมากไปน้อยเรียงตามลำดับ

ด้านรายได้และภาวะหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกรพบว่า ร้อยละ 26 มีรายได้มาจากการทำเกษตรเพียงอย่างเดียว ร้อยละ 74 มีรายได้มาจาก

การประกอบอาชีพเกษตรและประกอบอาชีพอื่นควบคู่ไปด้วย รายได้ของเกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 36 อยู่ในช่วง 20,001-50,000 บาทต่อปี ร้อยละ 18 มีรายได้อยู่ในช่วง 50,000 -100,000 บาทต่อปี

▲ การก่อตัวของกลุ่มฟื้นฟูเกษตรกร เมืองเพชรบุรี

“กลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรบุรี” พัฒนากลุ่มมาจากการต่อสู้และเคลื่อนไหวในระดับพื้นที่ ในช่วง ปี พ.ศ. 2542 เป็นองค์กรเกษตรกรภายใต้ “เครือข่ายหนี้สินชาวนาแห่งประเทศไทย” ซึ่งมีองค์กรสมาชิกทั่วประเทศ มีลักษณะการรวมตัวกันแบบหลวมๆ มีความคล่องตัวในการบริหารจัดการตัวเองสูง

แต่ในเวลาต่อมา ด้วยอุดมการณ์และทิศทางการทำงานที่แตกต่างกัน จึงเกิดการรวมตัวเป็นเครือข่ายองค์กรเกษตรกรใหม่ใน ช่วงปี 2548 ใช้ชื่อองค์กรว่า “สภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย (สค.ปท.)” และกลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรบุรี เป็นหนึ่งในองค์กรสมาชิกรุ่นก่อตั้ง สค.ปท. นับแต่นั้นมา

การบริหารจัดการองค์กรของสภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย (สค.ปท.) ใช้การบริหารในลักษณะที่เรียกว่า “คณะทำงาน” ซึ่งเป็นอาสาสมัครตัวแทนมาจากองค์กรเกษตรกรในแต่ละจังหวัด แต่ด้วยเหตุที่องค์กรสมาชิก สค.ปท.แต่ละองค์กรมีศักยภาพและความพร้อมที่แตกต่างกัน ดังนั้นองค์กรสมาชิกจะประเมินว่าองค์กรของตนเองมีความพร้อมที่จะส่งตัว

แทนเข้ามาเป็นคณะกรรมการในด้านใด ปัจจุบันคณะกรรมการของ สค.ปท.ที่มาจากแต่ละจังหวัดจึงมีจำนวนที่แตกต่างกัน บางจังหวัดมี 2 คน บางจังหวัดมีมากถึง 5 คน หรือในบางจังหวัดมีแค่เพียง 1 คน

ส่วนโครงสร้างการทำงานของกลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรบุรี ซึ่งเป็นสมาชิก สค.ปท. ใช้กลไกการทำงานที่มีคณะกรรมการองค์กรเป็นผู้นำดำเนินงาน มีการแบ่งฝ่าย หน้าที่และความรับผิดชอบของกรรมการแต่ละส่วนอย่างชัดเจน ส่วนการประสานงานภายนอก องค์กรจะมีทีมทำงานที่ทำหน้าที่ในลักษณะคล้ายกับคณะกรรมการของ สค.ปท. คือ ทำงานในลักษณะของอาสาสมัคร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับศักยภาพ และความพร้อมของกรรมการแต่ละส่วนด้วย

▲ ชาวนาขนาดเล็ก การปรับตัวเพื่อความ อยู่รอด

เกษตรกรเพชรบุรีส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ มีอายุเฉลี่ยอยู่ที่ 60 ปี เกษตรกรสูงอายุเหล่านี้คือแรงงานหลักในการทำการเกษตรของครอบครัว ทำนาในลักษณะของการจ้างงาน ส่วนผู้ที่ทำสวนก็ใช้วิธีการจ้างแรงงานเช่นกัน แต่ไม่มากเท่ากับการทำนา ปัจจุบันมีเกษตรกรที่มีอาชีพทำนาเป็นหลักร้อยละ 34 ส่วนอีกร้อยละ 55 ทำอาชีพเกษตรกรอื่นที่ไม่ใช่การทำนา

ปัจจุบันคนหนุ่มสาวในวัยแรงงาน ลูกหลานของเกษตรกร ได้เปลี่ยนอาชีพไปทำงานโรงงานอุตสาหกรรม บางส่วนที่อยู่ในช่วงวัยการศึกษา ก็คาดหวังที่จะใช้การศึกษาเป็นบันไดไปสู่อชีพอื่นที่ไม่ใช่ชาวนา ทำให้มีแนวโน้มว่าจะมีคนหนุ่มสาวสานต่ออาชีพทำนาในรุ่นต่อไปน้อยลง

อาชีพเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำนา เกษตรกรยังคงต้องใช้แรงงานในการดูแลและบริหารจัดการแปลงเต็มเวลา แต่การทำนากลับให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจน้อยกว่าอาชีพการทำสวน และอาชีพอื่นนอกภาคเกษตรกรรม ปრაกฏการณ์เหล่านี้ทำให้ตัวเลขของผู้ที่ทำนาคืออาชีพหลักลดลง 1 ใน 3 ส่วน

เกษตรกรร้อยละ 89 ยังทำอาชีพเกษตรกรรม แต่การทำนากลับไม่ใช่อาชีพหลักของเกษตรกรจังหวัดเพชรบุรีอีกต่อไป ผืนนาในปัจจุบันมีขนาดเล็กลงกว่าในอดีต และถูกเปลี่ยนมาเป็นพื้นที่การทำสวนเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด และเงื่อนไขทางเศรษฐกิจของเกษตรกรมากขึ้น พี่ชสวนที่เกษตรกรนิยมปลูกเพื่อเป็นรายได้ให้กับครอบครัวคือ มะนาว กล้วยน้ำว้า ชมพู่ ฝรั่ง กระท้อน ทุเรียน และมะพร้าว โดยเกษตรกรที่มีพื้นที่ทำนาน้อยที่สุดคือ 2 ไร่ ในขณะที่เกษตรกรร้อยละ 27 มีที่ดินทำกิน 1-4 ไร่ และ ร้อยละ 29 มีที่ดินทำกิน 5-9 ไร่ โดยรวมคือมีเกษตรกรร้อยละ 59 มีที่ดินทำกินน้อยกว่า 9 ไร่

ถึงแม้จะมีการปรับเปลี่ยนลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินจากพื้นที่นา มาเป็นพื้นที่ทำสวนที่มีขนาดเพิ่มสูงขึ้น แต่เกษตรกรเพชรบุรีส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญของการทำนาเพื่อเก็บข้าวไว้บริโภคภายในครัวเรือน แม้ผลผลิตข้าวจะถูกนำไปขายให้กับโรงสีตั้งแต่ต้นฤดูการเก็บเกี่ยว แต่ก่อนนำข้าวไปขายให้กับ

โรงสี เกษตรกรจะแบ่งข้าวส่วนหนึ่งไว้สำหรับบริโภคให้เพียงพอจนกระทั่งถึงฤดูการทำนาถัดไป

▲ ค่าเช่านา และต้นทุนที่ชาวนาต้องแบกรับ

ใน 1 รอบปีการผลิต เกษตรกรมีการลงทุนการเกษตรทั้งทำนาและทำสวนเฉลี่ยรายละ 52,305 บาท ต่อปี โดยในจำนวนค่าใช้จ่ายสำหรับการลงทุนด้านการเกษตรทั้งหมด ค่าใช้จ่ายที่สูงที่สุดคือค่าเช่าที่ดิน ซึ่งตกประมาณ 22,157 บาทต่อปี ในขณะที่ข้าวมีต้นทุนการผลิตสูง เมื่อเทียบกับพืชสวนชนิดอื่นที่เกษตรกรปลูก

ตารางแสดงต้นทุนการทำนา 1 รอบการผลิตต่อไร่

ลำดับ	ปัจจัยการผลิต	ไร่ละ (บาท)	คิดเป็น ร้อยละ
1.	ค่าเช่าที่ดิน (ข้าวเปลือก 20 ถังต่อไร่)	2,400	35
2.	ค่าไถตะ(ครั้งที่ 1)	500	7
3.	ค่าไถพรวน (ครั้งที่ 2)	500	7
4.	ค่าเมล็ดพันธุ์ (เฉลี่ยไร่ละ 2.5 ถัง- ถังละ 200 บาท)	500	7
5.	ค่าหว่านเมล็ด/ ค่าจ้างปลูก	300	4

6.	ค่าน้ำปุ๋ย (กระสอบละ 50 กิโลกรัม)	850	12
7.	ค่าสารกำจัดศัตรูพืช	400	6
8.	ค่าจ้างใส่ปุ๋ย	300	4
9.	ค่าจ้างฉีดพ่นสารกำจัดศัตรูพืช	300	4
10.	ค่าจ้างตัดข้าวดีด (ข้าวที่จัดอยู่ในหมวดวัชพืช)	300	4
11.	ค่าเก็บเกี่ยว (รวมค่าขนส่งข้าวไปขาย)	500	7
12.	อื่นๆ (ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าอาหาร ฯ)	100	1
	รวมต้นทุนการทำนาเฉลี่ย	6,950	100

แหล่งข้อมูล : ประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) กลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี วันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ.2556

ต้นทุนการทำนาของเกษตรกรจังหวัดเพชรบุรีอยู่ที่ไร่ละ 6,950 บาท โดยต้นทุนการผลิตที่สูงเมื่อเปรียบเทียบกับต้นทุนการผลิตอื่นคือ ค่าเช่าที่นา คิดเป็นร้อยละ 35 ของต้นทุนทั้งหมด การคิดค่าเช่านาในพื้นที่จะคิดเป็นปริมาณข้าวเปลือกต่อไร่ ค่าเช่านาที่ผู้ทำนาต้องจ่ายให้กับเจ้าของนาส่วนใหญ่จะอยู่ที่ 20-25 ถึงต่อไร่ ดังนั้น หากคำนวณราคาข้าวเปลือกที่ 12,000 บาทต่อเกวียน (1 เกวียน เท่ากับ 100 ถึง หรือ 1000 กิโลกรัม) หาก

เจ้าของนาคิดค่าเช่าไร่ละ 20 ถึง เมื่อคำนวณเป็นเงินค่าเช่านาใน 1 รอบการผลิต ชาวนาจะต้องจ่ายค่าเช่านาให้กับเจ้าของนาไร่ละ 2,400 บาท

กำไรสุทธิจากการขายข้าวของชาวนาจังหวัดเพชรบุรีเท่ากับ 8,220 บาทต่อเดือน ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับค่าแรงขั้นต่ำเท่ากับ 7,500 บาทต่อเดือน มีส่วนต่างของรายได้เพียง 720 บาท รายได้สุทธิจากการขายข้าว แท้จริงแล้วคือรายได้ที่เกิดจากการเป็นแรงงานรับจ้างในแปลงนาของตนเอง ทั้งนี้ยังไม่นับรวมความเสี่ยงที่เกษตรกรต้องแบกรับจากความผันผวนของราคาผลผลิตข้าว และภัยธรรมชาติที่อาจเกิดขึ้น โดยที่เกษตรกรไม่สามารถคาดการณ์ได้

▲ ภาวะหนี้สินและการสูญเสียที่ดิน

กลุ่มตัวอย่างชาวนารายย่อยในจังหวัดเพชรบุรีทั้งหมดมีปัญหาภาวะหนี้สิน สถาบันการเงินที่เกษตรกรกู้ยืมและมีภาวะหนี้สินมากที่สุดคือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เกษตรกรมีหนี้สินเฉลี่ย 91,936 บาทต่อราย ในขณะที่มีรายได้เฉลี่ย 115,758 บาทต่อปี นอกเหนือจากรายได้การเกษตร เกษตรกรอีกกว่าร้อยละ 60 ต้องทำอาชีพเสริมเพื่อให้มีรายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่าย รายได้เสริมที่สำคัญของเกษตรกรมาจากอาชีพรับจ้าง เฉลี่ย 117,492 บาทต่อปี เงินที่ลูกหลานส่งมาให้ 34,080 บาทต่อปี และเบี้ยสงเคราะห์คนชราจากรัฐ 8,040 บาทต่อปี

รายจ่ายของครอบครัวเกษตรกร ค่าใช้จ่ายด้านอาหารเฉลี่ยครอบครัว ละ 74,125 บาทต่อปี หรือ 6,177 บาทต่อเดือน หรือหากคิดเป็นวันจะตกวัน ละ 203 บาท การบริโภคของเกษตรกร แหล่งที่มาของอาหาร แบ่งได้ 2 ส่วน คือ ส่วนแรก อาหารที่ซื้อจากตลาดสดหรือตลาดนัดของแต่ละท้องถิ่น สัปดาห์ ละ 2 วัน อาหารที่เกษตรกรพึ่งพาจากตลาดส่วนใหญ่เป็นอาหารจำพวกเนื้อ สัตว์ ปลา ไข่ไก่ เครื่องปรุงรส ผักและผลไม้บางชนิด ส่วนที่สอง คืออาหาร ที่เกษตรกรเก็บหาได้เองตามธรรมชาติ บริเวณริมคูคลอง แหล่งอาหารตาม ธรรมชาติ และในสวนของตนเอง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพืชผักผลไม้ชนิดต่างๆ ซึ่งปกติปลูกขายเป็นอาชีพหลักอยู่แล้ว

เกษตรกรร้อยละ 24 ต้องเช่าที่ดินเนื่องจากมีที่ดินไม่เพียงพอ ต่อการทำกรเกษตร ในขณะที่เกษตรกรร้อยละ 12 ต้องสูญเสียที่ดิน ไม่สามารถรักษาที่ดินไว้ได้ด้วยเหตุผลที่แตกต่างกัน ในจำนวนนี้ร้อยละ 82 ระบุว่าสูญเสียที่ดินเพราะปัญหาหนี้สิน ส่วนที่เหลือถูกจ้องโกง และอื่น ๆ

▲ อนาคตชาวนาเพชรบุรี

ด้วยข้อจำกัดการถือครองที่ดินที่มีขนาดเล็กเพียง 1-4 ไร่ ทำให้ชาวนาจังหวัดเพชรบุรี ไม่สามารถอยู่รอดได้ทางเศรษฐกิจจากการทำนา หรือแม้แต่การทำกรเกษตรเพียงอย่างเดียว ดังจะเห็นจากรายได้นอกภาคเกษตร และรายได้จากการรับจ้างมีสัดส่วนที่สูงเมื่อเทียบกับรายได้จากการเกษตร

ด้วยลักษณะเฉพาะทางกายภาพ ที่จังหวัดเพชรบุรีมีพื้นที่ดอนจำนวนมาก ทำให้เกษตรกรจังหวัดเพชรบุรีปรับเปลี่ยนอาชีพจากการทำนามาสู่การทำสวน ปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อขายเป็นรายได้ให้ครอบครัวมากขึ้น แทนการทำนาเพียงอย่างเดียวเช่นในอดีต

ถึงแม้เกษตรกรจังหวัดเพชรบุรีมีแนวโน้มปลูกพืชอาหารเพื่อบริโภคในครัวเรือน เก็บข้าวไว้บริโภคเอง และมีค่าใช้จ่ายด้านอาหารที่ไม่สูงเมื่อเทียบกับเกษตรกรจังหวัดอื่น แต่เกษตรกรทุกครอบครัวกลับมีปัญหาระเหยน้ำดินที่ไม่สามารถชำระคืน ซึ่งมีแนวโน้มนำไปสู่การสูญเสียที่ดินมากขึ้น หากปัญหาระเหยน้ำดินยังไม่ได้รับการแก้ไข

การรวมตัวกันเป็นกลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรบุรี และร่วมกับสภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย เพื่อผลักดันให้มีการแก้ไขปัญหาหนี้สินในระดับนโยบาย และช่วยเหลือเกษตรกรที่มีปัญหาเฉพาะหน้าเร่งด่วน โดยที่ดินถูกยึดและขายทอดตลาด จึงเป็นอีกหนทางหนึ่งที่เกษตรกรจังหวัดเพชรบุรีเลือกเพื่อให้สามารถหลุดพ้นจากปัญหาหนี้สิน รวมถึงการทำงานฟื้นฟูวิถีชีวิตและเศรษฐกิจของเกษตรกรรายย่อยภายหลังจากการได้รับการชำระหนี้แทนจากกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร

ในท้ายที่สุดการปรับตัวของชาวนาขนาดเล็กเพื่อความอยู่รอดทางเศรษฐกิจ เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สิน และการสูญเสียที่ดินจึงกลายเป็นโจทย์สำคัญที่ทำนายแนวทางแก้ไขปัญหา สำหรับชาวนาในยุคสมัยปัจจุบัน และองค์กรเกษตรกรอย่างกลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรบุรีและสภาเครือข่าย

องค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย ที่ต้องเร่งดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหานี้ให้
ลุล่วงไปได้ ไม่เช่นนั้นอนาคตของเมืองเพชรบุรี อาจจะไม่สามารถรักษาที่นา
ของชาวนาขนาดเล็กให้ดำรงอยู่ต่อไปได้ไม่แตกต่างจากชาวนาจังหวัดอื่นใน
พื้นที่ภาคกลาง ที่ผืนนาขนาดเล็กกำลังหายไปอย่างรวดเร็ว

